

Масовни ватрени удари као начин стратегичких дејстава

УДК: 355.432.1 : 355.469.22

Др Слободан Б. Микић, генерал-мајор у пензији

Масовни ватрени удари су, од средстава у функцији решавања појединих задатака оружане борбе, постали начин стратегијских борбених дејстава. Њихов значај је све већи почев од Другог светског рата (Вијетнамски рат, Рат у Персијском заливу, НАТО – југословенски рат и антитерористички рат у Авганистану).

Велике војне силе, пре свих САД, масовне ватрене ударе користе као основни начин стратегијских борбених дејстава у ратовима које воде против малих и средњих држава. На тај начин долазе до изражаја све предности које имају велике војне силе због поседовања најсавременије ратне опреме.

Истовремено, примена тих средстава омогућава великим силама да сведу на најмању могућу меру властите губитке у живој сили и ратној техници.

Савремене ратове карактерише повећано коришћење оружја високе прецизности и велике ватрене моћи, односно ефеката дејстава. То се нарочито односи на употребу авијације, ракета и сателита различите намене и борбених могућности. Употреби оружја високе прецизности и великих учинака највећи значај придају велике силе, првенствено Сједињене Америчке Државе. Најбогатије државе, по правилу, могу да финансирају, развијају и производе најсавременија оружја у количинама које су им потребне за решавање стратегијских задатака у савременим ратовима. Осим тога, оне увек настоје да у рату смање сопствене губитке у људству употребом оружја великих борбених могућности и ефеката. На тај начин избегавају или ограничавају могућу негативну реакцију сопственог јавног мњења према рату у којем учествује њихова држава. Насупрот њима, мале, сиромашне, па и средње државе принуђене су да своје војностратегичке циљеве остварују масовним ангажовањем својих људских потенцијала, претежно у борбеним дејствима на копну, ради супротстављања надмоћнијим и технички супериорнијим противницима.

Војна наука још увек нема одговоре на нека значајна питања која се односе на улогу, утицај и коришћење оружја високе прецизности у решавању стратегијских циљева и задатака у рату. Савремени ратови, поготову они који су вођени у последњих десетак година, наметнули су потребу да се преиспитају нека теоријска сазнања из домена стратегијских борбених дејстава.

У литератури из војне стратегије постоје неке недоречености. Такође, нису прецизно дефинисани одређени појмови, на пример, облици оружане борбе, облици борбених дејстава, видови стратегијских дејстава и начини борбених дејстава. Стога се често неки од тих појмова изједначавају или се праве неприхватљиве конструкције, што отежава рад на даљем развоју и усавршавању теорије, па и праксе, борбених дејстава. Једно од тих питања односи се на одређење врста и начина извођења стратегијских борбених дејстава у савременим ратовима. У оквиру тога неопходно је да се одреде и објасне масовни ватрени удари као начин стратегијских борбених дејстава.

Одређење начина борбених дејстава

Постоје разлике у гледању на класификацију и појмовно одређење врста оружане борбе и борбених дејстава. Најчешће је реч о следећим појмовима: *облици оружане борбе, видови и облици борбених дејстава*. Разлике настају због занемаривања значења појединих термина (вид, облик, начин), али и суштине конкретних појава (оружана борба и борбена дејства).

У литератури, у вези с одређењем и дефинисањем *начина борбених дејстава*, најчешће се изједначавају *облик* и *начин* (рата, оружане борбе и борбених дејстава). Разлог за то је, донекле, сличност која се може схватити на основу одредница за облик и начин у речницима и лексиконима српског језика. Наиме, под *обликом* се подразумева спољни изглед нечега – тела, ствари, предмета, појаве или процеса, док појам *начин* значи одређење и објашњење процеса неког догађања, рада, тока, извршења и извођења, односно како се нешто реализује, остварује или изводи. Увек се узима у обзир и јединство између облика (форма), садржаја и начина реализације конкретног садржаја и њихов међусобни утицај. Према томе, будући да постоји разлика између појмова облик и начин, постоје и разлике између облика и начина борбених дејстава, без обзира на то да ли је реч о стратегијским, оперативним или тактичким борбеним дејствима.

Борбена дејства су сврсисходне циљне радње и активности стратегијских групација и оперативних и тактичких јединица и састава противничких страна у процесу оружане борбе. Постоје бројна и разноврсна борбена дејства, која могу да се класификују према различитим критеријумима, зависно од циља, задатака, простора, облика,

ангажованих снага, специфичности садржаја, времена и начина извођења. Носиоци борбених дејстава су одговарајуће групације, састави или јединице оружаних снага сукобљених страна. Циљ борбених дејстава разрађује се и остварује кроз конкретне задатке у оружаном борби.

С обзиром на циљ који треба да се постигне и на јачину ангажованих снага, постоје стратегијска, оперативна и тактичка борбена дејства. *Стратегијска борбена дејства* изводе стратегијске групације и састави оружаних снага ради разбијања или уништења главних групација противника, као и ради неутралисања, рушења и разарања његових најважнијих привредних објеката, објеката инфраструктуре и потенцијала, чиме се значајно утиче на ток и исход неке од етапа рата или рата у целини. Стратегијска борбена дејства могу да изводе стратегијске групације КоВ-а, ратне морнарице, ратног ваздухопловства и ПВО и ракетних јединица и стратегијске нуклеарне снаге, као и одговарајуће комбиноване снаге различитих видова и родова војске, односно мешовити састави (групације), зависно од конкретне операције.

Начин борбених дејстава је процес у којем су, ради остварења постављеног циља, ангажоване главне снаге сукобљене стране, саображен и прилагођен конкретним борбеним условима, властитим и противничким могућностима снага и средстава која се користе у оружаном борби, простору и времену. Начелно, сваки учесник у оружаном борби примењује специфичан начин борбених дејстава (свака јединица, састав, групација) који се различито испољава у конкретном оружаном борби и у конкретним борбеним условима. Дакле, начин борбених дејстава може да се разматра као општа, посебна и појединачна категорија или модел. На основу анализе протеклих ратова, може се закључити да на нивоу стратегије, у најопштијем смислу, постоје четири основна начина борбених дејстава који се уочавају када их изводе стратегијске групације или састави. То су: *фронтални, партизански, десантни* и, у последње време, *масовни ватрени удари*. Они могу више или мање да се комбинују, али се као критеријум узима начин који преовлађује на одређеном простору и у одређеном времену, у којем се ангажују главне снаге одређене сукобљене стране.

Под *фронталним начином борбених дејстава* подразумева се ангажовање главних снага у захвату фронта и за фронтална дејства без обзира на то да ли су нападна или одбрамбена. У оквиру тих дејстава снаге се групишу по линијама, положајима, појасевима или ешелонима. *Партизански начин борбених дејстава* карактеришу дејства мањих јединица на ширем простору или дејства већих групација оружаних снага без изразитих фронталних дејстава. Покрети и маневри, уз разноврсне борбене радње и поступке, иницијативу и изненађења, чине битну одлику тих дејстава. *Десантни начин борбених дејстава* карактерише употреба десанта као основног начина ангажовања главних снага, без обзира на то да ли је реч о употреби ваздушних,

поморских или комбинованих (поморско-ваздушни) десаната стратегијског значаја.¹ Такве десанте најчешће изводе оружане снаге великих сила или коалиције јер су за њих потребне јаке, бројне и савремено опремљене ваздухопловне и поморске снаге.

Одређење масовних ватрених удара као начина дејстава

Масовни ватрени удари су, умногоме, познати у теорији, а поготову у пракси вођења борбених дејстава. Међутим, у теорији о оружаној борби није позната њихова улога одлучујућег чиниоца за постизање укупних резултата у појединим стратегијским операцијама јер још нису третирани као посебан начин стратегијских борбених дејстава, већ као елемент у оквиру осталих начина борбених дејстава.

Ватрени удар се појавио с појавом ватреног оружја. Усавршавањем и производњом, а поготову применом, нових и ефикаснијих ватрених оружја и ватрени удари су добијали све већи значај у оружаној борби. Без оружја и коришћења његових ватрених могућности, у основи, не води се оружана борба: човек и оружје суштински су носиоци борбених дејстава. Према *Војном лексикону*, *ватрени удар* је „истовремено, снажно, изненадно и релативно кратко дејство ватрених средстава по циљевима и објектима непријатеља, ради брзог нашошења губитака живој сили и техници, рушења објеката и сл. Према врсти оружја може бити артиљеријски, нуклеарни, торпедни, ракетно-артиљеријски удар и др.“² док *масовни удар* чине „снажна, изненадна и концентрична нападна дејства крупнијих састава појединих видова и родова ОС. Може бити М. пешадије, артиљерије, оклопно-механизованих снага, авијације, ракетно-нуклеарних снага и сл. Изводи се, најчешће, по одређеним објектима, групацијама противника, градовима и индустријским центрима, позадинским ешелонима и сл., ради нашошења што већих губитака у што краћем времену“.³ Неки елементи из наведених одређења за ватрени и масовни удар могу се користити за одређење појма масовни ватрени удар.

Масовни, као и други, ватрени удари могу да се изводе употребом оружја различите намене и борбених карактеристика. За њих се користе ваздухопловство, ракетне јединице, и артиљерија великог дometa. Масовни ватрени удари су један од начина стратегијских борбених дејстава. На основу тога, под појмом *масовни ватрени удари подразуме-*

¹ Неки примери десаната који су имали стратегијски значај јесу: немачки поморско-ваздушни десант на Норвешку (април–јул 1940); немачки ваздушни десант на Крит (мај 1941); савезнички десанти: а) у Северној Африци (крај 1942), б) на Сицилију (јул 1943), с) у Нормандији (јун 1944), д) ваздушни десант код Арнема (септембар 1944), е) код Везела (март 1945). Коалиционе снаге, на челу са САД, извеле су поморски десант код Пусана (у Кореји, 1950).

² *Војни лексикон*, исто, стр. 658.

³ *Исто*, стр. 277.

мевају се веома снажна, дуготрајна и ефикасна дејства разноврсног оружја по објектима непријатеља ради доношења веома великих губитака у живој сили и ратној техници, као и ради оштећења и рушења значајних војних и привредних објеката и инфраструктуре на територији, чиме се значајно смањују војна и економска моћ и потенцијали противника за вођење ратних дејстава. У односу на ватрене ударе, масовне ватрене ударе карактерише коришћење бројног оружја, у дужем временском периоду и повећани ефекти, и то дејством по главним снагама и најважнијим потенцијалима противничке стране. Њима се постижу резултати који имају стратегијски значај. Дакле, масовни ватрени удари су један од начина борбених дејстава којим стратегијске групације (јединице и састави), коришћењем бројних, снажних и ефикасних ватрених удара, наносе противнику губитке у живој сили и техници, и оштећују и руше објекте, чиме се непосредно утиче на исход етапе рата или рата у целини. Циљ таквих удара могу да буду групације и састави оружаних снага противника у захвату фронта или у дубини територије, као и привредни објекти и саобраћајна и друга инфраструктура на територији противника (објекти војне индустрије, изворишта и рафинерије нафте, складишта погонског горива и други привредни потенцијали и објекти од којих зависи укупна војна и економска моћ противничке стране у рату).

Увођењем у наоружање оружаних снага борбених средстава великих ватрених могућности масовни ватрени удари добијају све већи значај. То се нарочито односи на борбена средства која омогућавају дејства по објектима с великих одстојања и висина (авијација, ракете). Електроником високе технологије омогућавају се преношење тих оружја и средстава и њихова веома велика ефикасност (прецизност и ефекти на циљу дејства).

Примена масовних ватрених удара у ратовима

Масовни ватрени удари, као чинилац помоћу којег су постигани стратегијски значајни резултати у појединим етапама рата, почели су да се примењују у Другом светском рату. После тога, постајали су све значајнији (Корејски и Вијетнамски рат), поготову у ратовима вођеним крајем 20. и почетком овог века (рат у Заливу, НАТО–југословенски рат и рат у Авганистану). Дакле, масовни ватрени удари, због претежног коришћења ваздухопловства и ракетних јединица, постали су приоритетни у војној стратегији великих сила, првенствено САД, после Другог светског рата.

У *Другом светском рату* ратно ваздухопловство добило је запажену улогу код свих главних учесника рата (Американаца, Британаца, Немаца, Јапанаца и, у нешто мањем обиму, Совјета). Посебно се издвајају самосталне стратегијске ваздухопловне операције. Тежи-

шно је била ангажована бомбардерска авијација западних савезника, прво британска (до лета 1942. године), а потом и америчка бомбардерска авијација.

Циљеви дејстава стратегијске авијације савезника били су: смањење ратног потенцијала фашистичких сила, пре свега Немачке; паралисање саобраћаја и разарање саобраћајне инфраструктуре; изолација бојишта; рушење великих градских центара фашистичких држава и морално дејство на оружане снаге и становништво. Савезници су полазили од става да без надмоћи у ваздушном простору нема ефикасне офанзиве на копну и мору. Стратегијске операције изводила је бомбардерска авијација, коју је, на одговарајући начин, штитила ловачка авијација.

Савезничке снаге су извеле више значајнијих стратегијских ваздухопловних операција. Бомбардерска команда Велике Британије дејствовала је по немачким снагама и објектима, пре свега по градовима, комуникацијама, фабрикама и лукама од 1940. године, а интензивно од марта 1942. године. Британско ваздухопловство је у току бомбардовања немачких градова (Либек, Есен, Келн, Хамбург, Бремен итд.), у мају и јуну 1942. године, ангажовало више од 1.000 авиона, који су дејствовали у налетима од по један и по до два сата.⁴ Америчке ваздухопловне снаге су 17. августа 1942. отпочеле бомбардовање немачке територије „летећим тврђавама“, а од краја те године дејствовале су и по територији Италије. Током 1943. године највећи део савезничког ваздухопловства ангажован је у Средоземљу, за подршку копнених снага које су изводиле операције у северној Африци.

Стратегијска дејства, бомбардовањем немачких градова и значајнијих објеката у 1943. години, изводила је групација од 800 британских бомбардера (ноћу) и 300 америчких бомбардера (дану).⁵ Крајем 1943. године, а поготову у 1944. години, савезници су интензивирали бомбардовање немачких градова, фабрика и групација снага. Тада су и самосталне стратегијске операције добиле највећи значај. Велики резултати постигнути су и ангажовањем ваздухопловства на фронту. На пример, битке код Авранша (јул 1944) и у Арденима (од 16. децембра 1944. до 31. јануара 1945) добијене су захваљујући авијацији.

Најжешће бомбардовање немачке територије, с тежиштем на војну индустрију, фабрике синтетичког горива, рафинерије, складишта горива, касарне, војне формације и саобраћајну мрежу, савезници су извели током 1945. године (до капитулације Немачке). Једна од изразитих стратегијских операција у том периоду била је операција Клерон (22. и 23. фебруара 1945), у којој је коришћено 10.000 савезничких авиона. У операцији је онеспособљена основна немачка комуникациона мрежа, а саобраћај је смањен за 90 одсто. За дејство на

⁴ *Војна енциклопедија*, ВИЗ, Београд, 1964, том 6, стр. 505.

⁵ Шасен, *Историја Другог светског рата*, „Војно дело“, Београд, 1955, стр. 431.

поједине објекте било је ангажовано и по 800 до 1.800 авиона током једног сата.⁶

У току Другог светског рата савезничка авијација је нанела Немачкој следеће губитке: погинуло је или било рањено 1,8 милиона грађана; уништено је и много оштећено 363.000 зграда, а без крова над главом остало је више од седам милиона грађана. Британска и америчка авијација бациле су укупно 2,5 милиона бомби. Бомбардерска авијација извела је милион, а ловачка авијација 2,68 милиона летова.⁷ Дакле, у Другом светском рату, на основу ангажовања стратегијске авијације савезника постигнуте су многе победе, уз одлучујући утицај на поједине етапе рата. Такође, драстично је смањен економски потенцијал Немачке (поготову њене војне индустрије и енергетике) и ефикасно је изоловано бојиште, после чега је уследило учешће у стратегијским операцијама на фронту.

Може се закључити да је стратегијским операцијама савезничког ваздухопловства (масовно бомбардовање) убрзан пораз Немачке и других фашистичких сила и скраћено трајање Другог светског рата. Коначно, Јапан је приморан на капитулацију после бацања две нуклеарне бомбе на градове Хирошиму и Нагасаки (6, односно 9. август 1945).

Рат у Вијетнаму,⁸ посебно период када су биле ангажоване оружане снаге САД (на страни тада актуелног режима у Јужном Вијетнаму) значајан је с аспекта употребе америчког ваздухопловства у извођењу масовних ватрених удара бомбардовањем. Тежиште ангажовања Американаца било је на извођењу ваздухопловних стратегијских операција, без обзира на чињеницу да су у Јужном Вијетнаму имали бројне копнене снаге.⁹ За све време рата у Јужном Вијетнаму, Американци су успели да предузму само две стратегијске операције на копну, које су биле обе неуспешне. Од око 500.000 америчких војника, ангажованих у Јужном Вијетнаму, само је око 70.000 директно учествовало у борби, док су остали били ангажовани за одбрану америчких база и за подршку.¹⁰ Американци су основна дејства изводили масовном употребом авијације по снагама Фронта националног осло-

⁶ Исто, стр. 536.

⁷ Исто, стр. 539.

⁸ Вијетнамски ослободилачки ратови одвијали су се током три периода: 1) од 1941. до 1945. против јапанских окупатора; 2) од 1945. до 1954. против француских колонијалних трупа и 3) од 1960. до 1975. против снага режима у Сајгону и оружаних снага САД и њихових савезника (*Војни лексикон*, исто, стр. 1113). У овом тексту разматра се само период рата у којем су биле ангажоване оружане снаге Сједињених Држава.

⁹ Америчке оружане снаге у Јужном Вијетнаму, у периоду 1967–1970. биле су јачине 543.000 људи, сврстаних у девет дивизија, шест самосталних бригада и пукова. Располагале су са 4.442 артиљеријска оруђа и минобачача и 500 тенкова. Ангажовали су 3.980 авиона и хеликоптера и око 69 ратних бродова (*Рат у Вијетнаму 1954–1975*, ГШ ЈНА, Београд, 1975, стр. 37).

¹⁰ Исто, стр. 25.

бођења (ФНО) и територији Јужног Вијетнама. Делом ваздухопловних снага дејствовали су и по територији (претежно) и снагама (мање) Демократске Републике Вијетнам (ДРВ – Северни Вијетнам). Практично, у Вијетнаму је само америчко ратно ваздухопловство изводило офанзивне стратегијске операције, мада ни њима нису постигнути жељени резултати.

Американци су на Северни Вијетнам бацили више експлозива него на Немачку на врхунцу Другог светског рата, или за годину дана више него за све време трајања Корејског рата. Од 1965. до 1971. године на Индокину је бачено око 6,3 милиона тона авио-бомби. Ако се узму у обзир остале врсте муниције, на Вијетнам је бачено 13 милиона тона експлозива. Ваздушним бомбардовањем у Индокини створено је 26 милиона кратера, од чега 21 милион у Јужном Вијетнаму.¹¹

Циљ америчких стратегијских дејстава из ваздушног простора у току рата у Вијетнаму био је вишеструк: изолација бојишта у Јужном Вијетнаму, потпуно разарање економског потенцијала ДРВ и слабљење морала бораца ФНО и становништва. Све време рата ратно ваздухопловство САД изводило је самосталне операције на Северни Вијетнам.

Ваздухопловне операције и подршку копнених снага у Јужном Вијетнаму изводила је авијација из састава 7. ваздухопловне армије и са носача авиона 7. флоте.¹² У току рата, број авиона у операцијама варирао је од 1.200 (у периоду 1965–1968), преко 600–800 (1968–1972), до 1.200–1.500 (децембар 1972. и јануар 1973). Против ДРВ било је ангажовано 30–40 одсто од укупног броја тих авиона.¹³

Објекти дејства америчке авијације могу да се групишу у неколико категорија. На територији ДРВ то су били: 1) саобраћајна инфраструктура и објекти; 2) објекти и систем привредне инфраструктуре и економског потенцијала, као и објекти оружаних снага (складишта оружја, муниције, горива и мазива, војне установе, касарне и други објекти и војни индустријски објекти). Од индустријских и привредних објеката, мете напада били су: фабрике машина, рудници, електричне централе, љуштионице пиринча, постројења хемијске индустрије и грађевинског материјала и иригациони системи, и 3) насељена места. Први су на удару били објекти ПВО (ватрени положаји јединица ПВО, радарске станице) и аеродроми. На територији Јужног Вијетнама, објекти дејства биле су и групације и јединице Фронта националног ослобођења.

Због дејстава америчке авијације на Северни Вијетнам производња електричне енергије била је сведена на око 10 одсто, а производња

¹¹ Исто, стр. 19.

¹² Авијација САД базирала је у Јужном Вијетнаму (око 600 авиона), на Тајланду 300–350 авиона (од тога 60 бомбардера *B-52* и 100 *F-111*), на острву Гуам 140 авиона (*B-52*) и на носачима авиона 7. флоте (шест носача), у Тонкиншком заливу, 300–400 авиона (исто, стр. 39 и 40).

¹³ Исто, стр. 280–282.

угља је била смањена за више од 50 одсто.¹⁴ О масовности и жестини бомбардовања објеката на територији Северног Вијетнама сведочи и податак да је само у току десет месеци 1972. и 1973. године остварено од 90.000 до 100.000 авиополетања (око 10.000 месечно) и бачено више од 500.000 t убојних средстава и око 11.000 морских мина.¹⁵

Ваздухопловне операције су трајале од неколико дана до неколико седмица. У борбеним дејствима су коришћени, тада најсавременији, авиони *F-4*, *F-105*, *F-111*, *A-4*, *A-6* и посебно тешки бомбардери *B-52*, извиђачки авиони *U-2*, *SR-71*) и сателити (по први пут), као и авиони за електронска дејства (*EB-66* и *EC-121*). Авијација је употребљавала класична убојна средства; невођена и вођена ракетна зрна; самонавођена зрна и бомбе, запаљиве и касетне бомбе и противрадарске ракете.

Коришћене су разорне авиобомбе од 8,5 t, као и аеросолне авиобомбе, масе 200 kg.¹⁶ Американци су у Вијетнаму користили и хемијско оружје. Употребљавали су бојне отрове против бораца ФНО и становништва (пре свега надражљивце и психохемијске отрове, тзв. отрове за онеспособљавање), као и отрове за уништавање усева и других биљака (разни хербициди) и за уништавање лишћа шума (дефолијанти). На тај начин су повећавани укупни учинци дејстава авијације.

Намеће се закључак да су Американци у Вијетнаму апсолутну предност дали ангажовању свог ратног ваздухопловства. Изводили су бројне стратегијске ваздухопловне операције, уз коришћење најсавременијих авиона и убојних и електронских средстава. Основни начин дејства били су масовни ватрени удари из ваздушног простора. Објекти дејства, по правилу, били су стационарни, првенствено привредни и саобраћајни објекти и објекти ПВО вијетнамских снага. При томе, нису водили рачуна о страдању цивила.¹⁷

У *рату у Заливу*¹⁸ до потпуног изражаја дошли су масовни ватрени удари као начин стратегијских борбених дејстава (био је то доминантан начин борбених дејстава). Све време рата, коалиционе снаге (пре свега, америчке и британске) користиле су све врсте најсавременијих оружја и других борбених средстава. Апсолутна предност дата

¹⁴ Исто, стр. 283–284.

¹⁵ Исто, стр. 285.

¹⁶ Разорна авиобомба од 8,5 t уништава шуму у радијусу од 60 до 120 m, а живу силу у радијусу од 1 километра. Аеросолна авиобомба *CBU-55B*, масе 200 kg, има 45 kg експлозива у течном стању. Један авион носи 16 бомби, којима се покрива површина од око 70.000 m² (исто, стр. 302).

¹⁷ Од укупног броја погинулих у Вијетнаму 90 одсто били су цивили (исто, стр. 20).

¹⁸ Рат је трајао од 17. јануара до 28. фебруара 1991. године. На једној страни била је коалиција држава, на челу са САД, која је ангажовала: око 670.000 војника, 3.900 тенкова, 3.000 авиона и хеликоптера и 140 бродова. Наспрам ње, Ирак је ангажовао око милион војника (66 дивизија), 5.500 тенкова, око 800 авиона, око 1.000 хеликоптера и 35 бродова (Илија Никезић, *Војностратегијски аспект рата у Заливу*, „Војно дело“, бр. 4–5/91, стр. 269).

је ангажовању ратног ваздухопловства коалиције, уз подршку ракета са бродова у водама Персијског залива и Арапског мора.

Коалиционе снаге су скоро све време изводиле стратегијску ваздухопловну офанзиву,¹⁹ која је имала три фазе. У првој фази су бомбардовани и ракетирани објекти на ирачкој територији који су имали примаран стратегијски значај (систем ПВО, командна места, аеродроми, рафинерије и складишта горива). У другој фази тежиште дејства било је на индустријским објектима и саобраћајној инфраструктури, а у трећој фази су коалиционе ваздухопловне и ракетне снаге тежишно дејствовале по концентрацијама и већим групацијама ирачких трупа. Коалиционе снаге су просечно ангажовале око 1.800–2.100 борбених авиона. Дневно напрезање износило је од 2.500 до 3.000 авио-полетања.²⁰ Ангажовањем авијације и крстарећих ракета, савезници су успели да до почетка копнене офанзиве неутралишу око 60 одсто ирачких снага.²¹

Коалиција је користила најсавременије авионе (*F-15, F-16, F-111*, „торнадо“, „јагуар“, *FA-18*, јуришни *A-6, F-117A* – „невидљиви“, и стратегијске бомбардере *B-52*). Употребљавани су авиони за рано радарско откривање, јављање и командовање (*E-3A, E-2C, EC-135, EA-6B* и други); за електронско ометање (*EA-6B, EF-111* и *EC-130*), као и авиони за стратегијско извиђање (*TR-1A* и *U-2R*). Велики значај имали су „летећи радар“ *AWACS*, а поготову сателити (15 сателита) који су кориштени за осматрање, навођење на циљеве и командовање. Први пут су у великој мери коришћене крстареће ракете „томахавк“ (са бродова), које су се показале као веома ефикасне при дејству на стационарне објекте противника.

Рат у Заливу био је први рат у историји у којем је победа извојевана, пре свега, применом масовних ватрених удара, односно на основу ангажовања ратног ваздухопловства, крстарећих ракета и снага за електронска дејства. То је било тежиште стратегијских операција коалиционих снага. Копнена стратегијска нападна операција изведена је као завршни чин за сламање отпора ирачких оружаних снага и доношење пораза противнику.

*Рат НАТО-а против СР Југославије.*²² Основна карактеристика тог рата било је то да су снаге НАТО-а апсолутно тежиште имале на

¹⁹ Ваздухопловна офанзива коалиције трајала је од 17. јануара до 24. фебруара 1991, а копнена офанзива од 24. до 28. фебруара 1991. године.

²⁰ А. Ончевски, *Ваздухопловна компонента рата у Заливу*, „Војно дело“, бр. 4-5/91, стр. 314.

²¹ Исто, стр. 318.

²² Рат између коалиције земаља чланица НАТО-а и СР Југославије трајао је од 24. марта до 10. јуна 1999. године. Започет је агресијом НАТО-а на СР Југославију а завршен усвајањем Резолуције 1244 Савета безбедности ОУН и потписивањем Војно-техничког споразума у Куманову, између представника снага УН (у ствари, НАТО-а) и Војске Југославије и полиције Србије, према којем су се повукли са Косова и

ангажовању ваздухопловних и ракетних снага, односно на примени непрекидних (свакодневних) масовних ватрених удара. Снаге НАТО-а користиле су сва оружја последњих технолошких генерација, чак и нека која су била тек у развоју и у процесу увођења у наоружање. Снаге НАТО-а искључиво су изводиле стратегијска офанзивна дејства из ваздушног простора, без непосредног ангажовања сопствених копнених снага. У агресији на СР Југославију НАТО ангажовао је 1.058 авиона (од тога 731 амерички и 327 авиона осталих чланица НАТО-а). Они су извели око 38.000 летова. Са бродова (у Јонском и Јадранском мору) лансирано је 218 крстарећих ракета „томахавк“.²³ Део крстарећих ракета лансиран је и са авиона (ракете типа *TAM* лансиране су са бродова и подморница, а типа *CALCM* с авиона B-52).

Значајну примену имале су беспилотне летилице (тип „Предатор“ за потребе КоВ-а, „Хантер“ за потребе РВ и „Пионир“ за потребе РМ), а обављено је и борбено испитивање британске летилице „Феникс“. Такође, значајну улогу имали су авиони за електронско ометање и за неутралисање противваздушне одбране. Непрекидно су коришћени сателити (војни и цивилни). Од специјалних авиона, најзначајнији су били авион командно место у ваздуху (*ABCCC*), потом *AWACS*, као и систем за осматрање, откривање и навођење авијације на циљеве на земљи – оперативни центар (*JSTARS*). Поред тога, снаге НАТО-а користиле су нова, специјална средства, као што су графитне бомбе и ракетна зрна за паралисање и разарање електропривредног система. У великој мери су користили и забрањена средства – катетне бомбе и зрна с осиромашеним уранијумом.

Општи циљ масовних ватрених удара снага НАТО-а из ваздушног простора по снагама Војске Југославије и територији СР Југославије било је доношење што веће штете и губитака. На тај начин требало је да се СР Југославија присили да прихвати долазак трупа НАТО-а на своју територију и стављање Косова и Метохије под протекторат Уједињених нација. Тај циљ се могао остварити ангажовањем најпогоднијих снага и средстава – ратног ваздухопловства и ракетних јединица, који се нису морали излагати ризику од могућих губитака у случају да НАТО ангажује и сопствене копнене снаге. Северноатлантски пакт је

Метохије Војска Југославије и полиција Србије. На Космет су ушле снаге УН (НАТО и мањи део неких других снага из земаља које нису чланице НАТО-а). Власт је преузела мисија УН – УНМИК.

²³ Поред америчких, у агресији су били ангажовани авиони: Француске – 84, Италије – 58, Велике Британије – 39, Немачке – 33, Холандије – 22, Турске – 21, Канаде – 18, Белгије – 14, Данске – осам, Шпаније – седам, Норвешке – шест, Мађарске – четири и Португалије три авиона. Команда НАТО-а дала је још 10 авиона. Логистичку подршку НАТО-у пружиле су све државе суседи СР Југославије, као и неке друге земље из ширег окружења (Словачка, Словенија и Аустрија). Албанија је ангажовала и копнене снаге. Активно учешће и највећу помоћ на копну снагама НАТО-а обезбедили су терористи тзв. ОВК (подаци из Извештаја Министарства одбране САД Конгресу, од 31. јануара 2000. године).

био у могућности да то оствари због тога што је имао, у односу на оружане снаге СР Југославије, немерљиву предност у ваздухопловним, ракетним и другим снагама за такве задатке.

Агресија снага НАТО-а реализована је ангажовањем ваздухопловства и ракета (превасходно крстарећих). Била је то стратегијска ваздухопловна операција. У првој фази бомбардовани су и ракетирани искључиво објекти војне инфраструктуре (систем ПВО, аеродроми, авијација, касарне и складишта). У другој фази бомбардовани су и ракетирани најзначајнији цивилни објекти (фабрике, комуникације, ТВ и ПТТ мрежа, рафинерије и складишта погонског горива). Агресор је изводио брутално бомбардовање, не штедећи ни цивилно становништво. Често су бомбардоване стамбене зграде, здравствене установе, школе и други цивилни објекти. На тај начин НАТО успео је да оствари свој циљ. Резолуција 1244 и Војнотехнички споразум крајње су неповољни по СР Југославију, али су морали да се прихвате под теретом непрекидног бомбардовања и страдања становништва и разарања привредне и друге инфраструктуре и потенцијала СР Југославије, пре свега Србије. Масовним ватреним ударима НАТО у потпуности је реализовао свој стратешки циљ а да није ни ангажовао сопствене копнене снаге.

У *рату у Авганистану*,²⁴ против терористичке организације Ал-Каида (чији је вођа Осам бин Ладен) и талибанског режима (талибани су успоставили крајње назадан и анахрон режим, са шеријатским правом), снаге САД (уз минимално учешће савезника) извеле су стратегијску ваздухопловну операцију дејствујући по целој територији Авганистана. За учешће у тој операцији Американци (и савезници) имали су припремљене снаге, јачине: око 500 авиона, пет носача авиона, пет подморница, око 100 бродова и око 100.000 војника. Талибани су располагали са око 150.000 бораца и око 10 авиона, и имали су веома слаб и неизграђен систем противваздушне одбране.

Американци су у Авганистану ангажовали своје ваздухопловне снаге, а потом крстареће ракете и специјалне снаге. Ваздушни напади су изведени бомбардовањем и ракетирањем. У првом нападу америчког ваздухопловства коришћено је око 15 бомбардера и 25 ловаца. Употребљено је и око 50 америчких и неколико британских крстарећих ракета. За борбена дејства на копну, Американци су се ослањали

²⁴ Америчко ангажовање у тзв. антитерористичком рату у Авганистану почело је 7. октобра 2001. године. Територија Авганистана је стављена под контролу, када су и окончане главне операције, 11. децембра 2001. године. Срушен је талибански режим и 5. децембра (у Бону, Немачка) постигнут је споразум о образовању привремене владе Авганистана. Кандахар, главно упориште и центар талибанског режима и терористичке Ал-Каиде, заузет је 7. децембра, а 11. децембра стављено је под контролу (већи део) најјаче упориште терориста Тора Бора. Борба против терориста и акција за хватање Осаме Бин Ладена се наставља. Процењује се да су у операцијама против терориста у Авганистану Американци поднели сав терет (око 98 одсто свих акција и трошкова).

на оружане снаге авганистанских опозиционих групација, обједињених у оквиру Северне алијансе. Поред бомбардовања и ракетирања, Американци су изводили хеликоптерске десанте (јачине неколико десетина до неколико стотина специјалаца) ради обављања обавештајних и других задатака на територији под контролом талибана. Први хеликоптерски десант, јачине неколико стотина маринаца, изведен је 12 дана после почетка првих ваздушних напада на Авганистан.

Објекти напада из ваздушног простора били су: ПВО систем талибана (иначе веома слаб), авијација (такође малобројна и слаба), аеродроми, командна места, центри за обуку и талибанске јединице. Најинтензивнија дејства испољена су по главним центрима талибанског режима: Кандахару (седиште талибанског режима и терористичке Ал-Каиде), Кабулу, Целалабаду, Херату (база Шинданд), Мазару и Шарифу, Кундузу и бази Шиберган.

Америчко ратно ваздухопловство је, у почетку, изводило нападе са великих одстојања и висина. Већ после неколико дана, када је неутрализован и уништен систем ПВО талибана, дејства америчке авијације извођена су и са средњих и малих висина, укључујући и ангажовање хеликоптера. У почетку је бомбардовање извођено само ноћу (прва четири дана), а потом и дању, најчешће три пута у току дана. Коришћена су сва убојна средства која поседује америчка авијација. За дејство по утврђеним и подземним објектима коришћене су авио-бомбе од две тоне, а за најотпорније објекте и авио-бомбе *BLU-82*, масе седам тона. Циљеви на површини земље гађани су „тепих“ бомбама. Америчко ваздухопловство је за нападе на Авганистан користило аеродроме и базе у суседним државама (Пакистан, Таџикистан, Узбекистан) и државама Блиског истока. Део авијације ангажован је са носача авиона у Арапском мору. За тешке бомбардере коришћени су аеродроми на острву Дијега Гарсија (у Индијском океану) и у Сједињеним Америчким Државама.

У Авганистану су Американци изводили ваздухопловне операције, односно, била је то једна стратегијска ваздухопловна операција. На копну су им садејствовале снаге опозиционе Северне алијансе. Своје специјалне снаге користили су за обавештајне задатке, навођење на циљеве дејства авијације и потрагу и хватање припадника терористичке организације Ал-Каиде. Такође, обављане су претраге ради проналажења евентуалног НХБ оружја у поседу терориста Ал-Каиде. Дакле, у целокупном америчком ангажовању у Авганистану коришћени су масовни ватрени удари као основни начин борбених дејстава.

Основне карактеристике масовних ватрених удара

Масовни ватрени удари стратегијског значаја савремени су начин борбених дејстава. Најчешће их примењују оружане снаге великих сила, које располажу најсавременијим и најефикаснијим наоружа-

њем, са великим учинцима на објектима по којима се дејствује. Масовни ватрени удари дају највеће резултате када се примењују у сукобу с инфериорнијим противником, који нема противсредства за одговарајући одговор на та дејства (средства и систем ПВО, ПРО, електронска и противелектронска дејства и укупни систем заштите).

Масовне ватрене ударе изводе, првенствено, снаге ратног ваздухопловства и ракетне јединице. Из састава ратног ваздухопловства то су, пре свега, бомбардерска и ловачко-бомбардерска авијација, које имају већи радијус дејстава и оспособљене су за дејство у свим временским условима. Ракете се лансирају са бродова, подморница, авиона и са земље. Значајан удео у масовним ватреним ударима имају крстареће ракете великог домета и ефеката на објекту дејства. Значај сателита се све више повећава. Користе се за обавештајне задатке, везу, навођење на објекте дејстава, контролу ефеката ватре и командовање а ускоро ће се користити за непосредно борбено дејство (бомбардовање и ракетирање). У извођењу масовних ватрених удара који имају стратегијски значај артиљерија има помоћну улогу, и то само артиљерија великог домета, када се ти удари изводе у захвату фронта. Успешна реализација масовних ватрених удара зависи и од одговарајућег ангажовања и ефикасности јединица за електронска и противелектронска дејства, снага за обавештајне делатности, специјалних снага и логистичке подршке.

Зависно од конкретних услова, специфичности и могућности зараћених страна, масовним ватреним ударима могу да се постигну различити циљеви. Најчешћи су: а) неутралисање или уништење противничког система ПВО, авијације и ракетних јединица; б) рушење и разарање објеката привредне и остале инфраструктуре и слабљење укупне економске моћи противника; с) наношење противничковим копненим и поморским снагама губитака којима се стварају претпоставке за успешан исход неке етапе или рата у целини; д) обезбеђење повољних услова за ангажовање сопствених или савезничких снага на копну којим ће се успешно окончати завршна фаза рата. Осим тога, масовним ватреним ударима постиже се огроман морални ефекат на оружане снаге и становништво сукобљених страна.

Потпуни успех масовних ватрених удара обезбеђује се с ослонцем и садејством са снагама које се налазе и дејствују на копну. То могу да буду сопствене, савезничке или снаге које припадају одређеним структурама државе на чију се територију изводе масовни ватрени удари, као што су опозиционе, одметничке, паравојне, сепаратистичке, па чак и терористичке групе и састави. По правилу, велике силе увек настоје да за дејства на копну користе услуге других земаља, односно да поштеде своје јединице и, на тај начин избегну губитке у људству.

Ради ефикасности (тачност, дејство по жељеном објекту и прави ефекти) масовних ватрених удара намеће се потреба да се у фази припрема обезбеде сви параметри и карактеристике објеката по којима ће бити дејствовано. Основни разлози за то су: а) савремено оружје високе технологије је сувише скупо да би се користило олако и без контроле; б) угрожена страна, по којој се дејствује, настоји да избегне те ударе сталним мењањем распореда својих јединица или расејавањем и пребазирањем резерви материјалних средстава и погона (фабрике, складишта, заводи итд.), и с) обавезе, према међународним конвенцијама, да се заштите цивили од дејстава оружјем у току рата. Подаци о стационарним објектима лако се добијају, па се знају још у време мира, али се морају непрекидно ажурирати подаци и информације о распореду и активностима оружаних снага у току рата, а пратити промене. Отуда потреба да се, пре него што ће бити употребљено оружје, добију потпуне информације о објекту по којем је планирано дејство у оквиру масовних ватрених удара. То се постиже одговарајућом обавештајном делатношћу и коришћењем савремених техничких средстава, али и непосредним увидом на терену обавештајаца и њихових сарадника. За утврђивање информација о стању објеката предстојећих дејстава, као и о њиховим ефектима, користе се бројна савремена средства (сателити, беспилотне летелице, радар, системи за електронско и друго осматрање и извиђање). Успешно дејство по покретним објектима (јединице и састави) може да се оствари ако се на територији имају људи који ће пратити те промене и понекад непосредно наводити оружје на одређени објекат. Понекад и најсавременија ратна техника има ограничења у погледу могућности дејства у неким специфичним условима (изразито испресецамо, планинско земљиште, пећине и тунели).

Командовање снагама које изводе масовне ватрене ударе централизовано је, првенствено, због: а) економије снага и средстава при дејству на поједине објекте (циљеве); б) избегавања властитих губитака, до којих би дошло ако не би било централизованог планирања и употребе оружја, и с) квалитетнијег планирања и ангажовања расположивих снага и средстава. Осим тога, централизованим командовањем се спречавају нежељени политички ефекти због евентуалних погрешних одлука при избору објеката дејстава (када је реч о изразито виталним објектима на противничковој страни, као што су политички центри, објекти које користи становништво, верски и други објекти чијим би се оштећивањем или рушењем изазвали неповољни ефекти у међународној и сопственој јавности.²⁵ Ако масовне ватрене ударе

²⁵ У току агресије НАТО-а на СР Југославију сагласност за бомбардовање појединих, изузетно важних објеката (мостови, ТВ центри, рафинерије, па чак и поједине зграде у политичким центрима, као што је Београд) давали су лично шефови држава или влада земаља чланица НАТО-а (консензусом).

изводе коалиционе снаге, образује се заједнички штаб на челу с командантом.²⁶

Закључак

Оружје је одувек утицало на начине борбених дејстава. Развој и усавршавање условљавају све већи, па и пресудан, утицај наоружања на начине борбених дејстава у стратегијским оквирима. Прво се тај утицај испољавао на нивоу тактике, касније и оператике, а на крају и на нивоу стратегије. Двадесети век је карактеристичан по томе што је наоружање утицало на значајне измене у начинима стратегијских борбених дејстава. Фронтални начин борбених дејстава био је познат још од времена настанка оружане борбе. Касније се појавио партизански, а много касније и десантни начин борбених дејстава. Масовни ватрени удари, као основни чинилац стратегијских борбених дејстава, добили су прави значај у Другом светском рату и ратовима који су вођени после њега. Савремени ратови су управо карактеристични по доминантној примени масовних ватрених удара као начина стратегијских борбених дејстава.

У савремено доба, масовне ватрене ударе најчешће користе велике силе, првенствено оружане снаге САД, као и коалиција земаља чланица Северноатлантског савеза. У ратовима вођеним у последњој деценији 20. века масовни ватрени удари били су основни начин стратегијских борбених дејстава. Примењивала их је јача и технички супериорнија зарађена страна. Такав је био случај у рату у Заливу, НАТО – југословенском рату и у последњем авганистанском антитерористичком рату. Применом масовних ватрених удара, оружане снаге великих војних сила, поготову светске суперсиле (САД), максимално користе своју супериорност у поседовању најсавременије ратне технике. Истовремено, на тај начин настоје да у оружаном борби што више смање сопствене губитке у живој сили (примарно) и наоружању, јер се масовни ватрени удари, по правилу, изводе са већих одстојања и висина, где инфериорни противник не може успешно да им парира.

Носиоци масовних ватрених удара су, најчешће, ратно ваздухопловство и ракетне јединице, јер располажу великом и ефикасном ватреном моћи и постижу велике учинке на објектима по којима дејствују. Ударе наносе бомбардовањем и ракетирањем. Сателити добијају све већи значај у примени масовних ватрених удара. Користе се за

²⁶ Коалиционим снагама у току рата у Заливу руководио је заједнички штаб, на челу с америчким генералом Норманом Шварцкопом. Снагама НАТО-а у току рата са Југославијом руководила је Команда НАТО за Европу, на челу с америчким генералом Весли Кларком (иако је то било у зони одговорности команде НАТО-а за јужну Европу, у Напуљу).

обавештајне задатке, везу, навођење на објекте дејстава, контролу постигнутих ефеката и за командовање. У будућности, сателити ће се користити и као платформа за лансирање ракета и других убојних средстава. Успех масовних ватрених удара умногоме зависи и од ангажовања јединица за електронска и противелектронска дејства, снага за информатичку подршку и специјалних јединица и састава (који се ангажују на територији противника). У случају да се у рату користе НХБ оружја, она постају основни чинилац масовних ватрених удара који опредељује и начин стратегијских борбених дејстава.

Савремени рат у којем учествују оружане снаге великих војних сила одвија се, начелно, у три фазе. У првој фази се обезбеђује политичка, војна, морална и друга подршка и формира се, по потреби, коалиција за учешће у предстојећем рату. Истовремено, изводи се потребан обавештајни обухват и прикупљају информације (у ствари, допуњавају се постојеће) о противнику и објектима по којима ће се дејствовати. У другој фази изводе се масовни ватрени удари, као основни начин стратегијских дејстава, уз употребу неопходних специјалних снага на противничковој територији. У трећој фази (на крају рата) ангажују се неопходне копнене снаге, које преузимају потпуну контролу над територијом противника и успостављају одговарајућу власт.

Мале државе и државе средње величине своју одбрану морају да заснивају на реалном сагледавању својих могућности, стања у међународној заједници и, поготову, моћи, снага и могућности потенцијалних противника. Будући да су те државе увек у деликатном положају због ограничених одбрамбених ресурса, њихова одбрана се мора заснивати на четири основна опредељења: 1) мирољубивој спољној политици; 2) унутрашњој стабилности; 3) укључивању у системе колективне безбедности, и 4) одговарајућој организацији, опремању и оспособљавању оружаних снага за што успешније супротстављање евентуалним агресорима, који своју стратегију заснивају, поред осталог, на примени масовних ватрених удара као начина стратегијских дејстава.

Мир је од највећег интереса за све, а поготову за мале и средње земље. То је једини начин за њихов економски и укупни друштвени напредак. Промисљеном и паметном спољном политиком могу се избећи сукоби и ратови.²⁷ Успешна политика ће учинити све да до рата не дође, јер су боља сва друга средства. У рату се губе људски животи, као највећа вредност, и руши постигнути ниво економског и другог развоја друштва. Највише војно руководство има обавезу да редовно и правовремено информише политичко вођство државе о стварним могућностима оружаних снага за ангажовање у евентуал-

²⁷ „Самоиспрљивање у рату уништило је више држава него што их је уништио ма који спољни нападач“ (Лидел Харт, *Стратегија посредног прилажења*, „Војно дело“, Београд, 1952, стр. 215).

ном рату. Опасно је свако опредељење за рат, поготову против јачих и спремнијих држава и коалиција.²⁸

Унутрашњом политиком, складним економским развојем и развијањем и јачањем демократије обезбеђују се унутрашња кохезија и стабилност државе. На тај начин се предупређују могући унутрашњи сукоби. У демократским и развијеним државама нема услова за избијање грађанских ратова, нити за заоштравање односа с другим демократским државама.

Стање у савременој међународној заједници, као и у догледно време, такво је да се одбрана малих (али и других) држава мора занемаривати на њиховом укључивању у системе колективне безбедности. То могу да буду разни регионални, континентални или глобални системи колективне безбедности, у оквиру којих је рационалнија и ефикаснија одбрана.

Масовни ватрени удари, као начин стратегијских дејстава, намећу и нова решења у организацији, опремању, оспособљавању и ангажовању снага које треба да се супротстављају таквим ударима. Та решења поготову морају да траже мале и средње државе које нису чланице система колективне безбедности. Оне морају да улажу напоре у опремање својих оружаних снага савременим средствима за противваздушну одбрану, противракетну одбрану и противелектронска дејства, као и другим средствима за успешну одбрану и заштиту од масовних ватрених удара и отклањање последица тих дејстава. Стога су врхунска обученост, иницијатива, лукавство, оперативно и тактичко маскирање и висока покретљивост јединица и састава оружаних снага најзначајнији за парирање супериорнијем противнику, који поседује и користи наоружање најновијих технолошких генерација.

У савременим ратовима, масовни ватрени удари су често заступљен и веома ефикасан начин стратегијских борбених дејстава. Њихов значај у будућности биће још наглашенији, па масовни ватрени удари (поготову с већих одстојања и висина) постају један од основних начина стратегијских дејстава којим се може утицати на резултате појединих етапа рата или рата у целини. Стога теорија оружане борбе, поготову војне стратегије, треба да садржи у свом теоријском фонду и масовне ватрене ударе.

Литература:

1. Б. Антић, *Стратегија заснована на технологији*, „Војно дело“, бр. 2/99, Београд.

²⁸ „Има путева којима се не сме ићи, војски које се не смеју нападати, градова који се не смеју опседати, положаја које не треба бранити и владарских наредаба које се не смеју послушати (курзив С. М.). Цитат из дела Сун Цуа, *Вештина ратовања*, у: *Расправа о ратној вештини*, ВИНЦ, Београд, 1991, стр. 30.

2. Ц. Даниген, *Како водити рат*, ВИНЦ, Београд, 1993.
3. М. Лазовић, М. Стишовић, *Теорија ратне вештине*, Полицијска академија, Београд, 1998.
4. М. Марковић, *Динамика односа светских центара економске и политичке моћи*, „Војно дело“, бр. 6/98, Београд.
5. Т. Мирковић, *Ратови у 21. веку*, „Војно дело“, бр. 6/98, Београд.
6. Т. Мирковић, *Нови циклус трке у наоружавању – узроци и последице*, „Војно дело“, 2/2000, Београд.
7. Т. Мирковић, *Операција „Пустинска олуја“ и агресија Северноатлантског пакта на СРЈ – сличности и разлике*, „Војно дело“, бр. 4-5/2000, Београд.
8. Свечин, *Стратегија*, „Војно дело“, Београд, 1956.
9. А. и Н. Тофлер, *Рат и антират*, „Паидеиа“, Београд, 1998.
10. М. Хауард, *Рат у европској историји*, СКЦ, Београд, 1990.
11. Б. Хофман, *Унутрашњи тероризам*, „Народна књига“, „Алфа“, Београд, 2000.

Проф. др *Момчило Сакан, пуковник*

У чланку је анализиран појам стратегије и војне стратегије. Објашњени су генеза и првобитно значење термина стратегија и његов историјски развој, а затим је наведена компаративна анализа 18 карактеристичних дефиниција, с тежиштем на објашњењу исказа и израза којима се одређује значење појма стратегија.

Анализиране дефиниције су разврстане према основним разликама. Нарочито су анализирани термини и синтагме који су коришћени као дефинијенс у дефиницији. Укупно је анализирано 18 термина и синтагми и указано на предности и недостатке наведених исказа и израза за комплексно одређење појма стратегије, тако да се, преко тих прелиминарија, комплексније може сагледати појам стратегије и војне стратегије.

Аутор наводи и карактеристичне дефиниције стратегије уопште и војне стратегије. Дефиниција стратегије уопште више је описног карактера јер се појавио проблем избора правог термина за одређење дефинијенса у дефиницији. Дефинисана је као доминантан део науке или области делатности који је окренут према будућности. Војну стратегију аутор издваја из општег појма стратегије и дефинише је као науку о оружаном борби. Такав став доказује на основу идентификације и објашњења основних конституенаса војне стратегије: предмета, теорије, језика и метода.

Одређивање садржаја и обима појмова, односно дефинисање значајно је у свим областима зато што од степена дефинисаности основних појмова непосредно зависи и степен развијености одређене науке и научне дисциплине.¹ Дефинисање појмова је посебно значајно у војним наукама, у којима се инсистира на строгој прецизности, јер неспоразуми могу да доведу до материјалних и људских губитака, и постоје бројни недовољно прецизно и садржајно дефинисани и објашњени појмови које треба прецизније дефинисати или редефинисати. Један

¹ Под појмом дефинисање подразумева се процес изналажења правилне дефиниције појма. Појмови се дефинишу на основу следећих правила дефинисања: 1) дефиниција мора да буде предметна, садржајна и суштинска; 2) дефиниција не сме да буде циркуларна; 3) дефиниција мора да буде позитивна; 4) дефиниција треба да буде прецизна и сажета (да садржи само битна својства предмета без описивања), и 5) дефиниција мора да буде исказана јасним језиком. Правилно изведена дефиниција састоји се од: субјекта (дефинијендум), односно појма који се дефинише; предиката (дефинијенс), односно појма којим се дефинијенс (субјект) дефинише; тврдње којом се указује на својства предмета и специфичне разлике између појма који се дефинише и појма којим се дефинише (опширније у: Б. Шешиф, *Основи методологије друштвених наука*, „Научна књига“, Београд, 1974, стр. 40–50; Група аутора, *Основи методологије ратне вештине*, ЦВВШ ЈНА, Београд, 1984, стр. 132–137).

од њих је и појам *стратегија*, који се, у писаним материјалима различито тумачи, што ствара озбиљне потешкоће у наставном и научноистраживачком раду. Његово комплексно сагледавање подразумева анализу генезе и историјског развоја, компаративну анализу карактеристичних дефиниција и опредељење за најприхватљивију дефиницију стратегије уопште и, посебно, војне стратегије.

Историјски развој

Етимолошки, термин стратегија потиче из грчког језика и значи вештину генерала (стратега) у вођењу војске.² Поред војсковође, тим термином је означаван и високи службеник са цивилним и војним компетенцијама, вођа специјалне мисије с посебним овлашћењима (стратегос аутократор) и властодржац у некој провинцији. У лексиконима тај термин има нешто шире значење и означава: 1) науку о ратној вештини, о вођењу рата; 2) практичну делатност војне команде у току ратних операција и 3) науку о повезаности политике, економије, државних ресурса и циљева рата.³

Некада се под појмом стратегија подразумевало средство или поступак помоћу којег је стратег (генерал) настојао да управља својим јединицама и да надмудри и обмане противника како би обезбедио победу над њим, првенствено вештим избегавањем директног судара. Такво схватање стратегије, као изведенице из грчког језика („вештина генерала“, у вези с „вештином вођења рата и државе“), задржало се све до 18. века, када је проширено и на друге области друштвене делатности и када се војна наука почела нагло развијати, заједно с другим наукама.

Првобитно схватање стратегије знатно је еволуирало тако да тај термин сада има сасвим другачије значење. Наиме требало је да прође много времена док се нису уочиле прве закономерне појаве у ратовима и оружаном борби, али је од тог сазнања до настанка теорије пут био изузетно дуг. Целокупан процес одвијао се као и у другим областима људске делатности: од праксе ка искуству, и од искуства ка научном сазнању. Пошто је ратна пракса била другачија у сваком појединачном рату, искуства су се веома тешко и споро уопштавала, посебно због тога што се није полазило од друштвено-економских и других чинилаца, већ искључиво од човекове воље или ирационалних мотива. То је било посебно изражено у домену стратегије, јер је термином стратегија означавана вештина војсковођа у вођењу оружане борбе.

² *Војна енциклопедија*, том 9, Издање Редакције војне енциклопедије, Београд, 1975, стр. 190.

³ Љ. Мићуновић, *Савремени лексикон страних речи*, БИГЗ, Београд, 1988, стр. 522.

Најстарији подаци о стратегији налазе се у историјским списима робовласничких друштава. Из летописа се сазнаје да су летописци највећу пажњу посвећивали особинама и делатности војсковођа, али су писали и о многим чиниоцима ратне вештине: нужности изучавања непријатеља, утицају земљишта и климе на ток битке, значају процене ситуације итд. Сматрало се да је рат нужна и богом дата појава и да се, када до њега дође, вештина војсковође састоји у предузимању мера којима ће се противник обманути или присилити на пораз и предају на што бржи и безболнији начин. Такво схватање стратегије задржано је све до 18. века.

У средњем веку било је још мање услова за стварање теорије о стратегији због великог утицаја цркве, схоластике и догматизма, који су имали велики утицај на развој било какве мисли. Већ у 17. веку дошло је до новог развоја теорије стратегије због стварања новог типа војне организације – стајаће војске. Наметнула се потреба за сазнањем како треба припремати оружане снаге за рат и како треба ратовати. Током 18. века развијена је теорија којом је стратегија ограничена на област чисто војног карактера (у то доба рат се сводио искључиво на сукоб двеју војски), што је условило појаву појма војна стратегија.

С повећањем економске моћи и друштвене свести народа рат је постао комплексна друштвена појава и на њега су све више утицали невојни елементи: морал војске и народа, политички, економски, дипломатски, психолошки, културни, религиозни и остали чиниоци друштва, због чега је настала потреба за новим и ширим теоријским уопштавањем појма стратегије. Дакле, даљи развој друштва условио је промене у ставовима о стратегији и њеној подели.

У литератури постоје бројне дефиниције стратегије. Оне, понекад, дезоријентишу и најпажљивије читаоце. Основни проблем је у томе што се термин стратегија (дефинијендум у дефиницији) користи за одређење значења различитих појмова, односно предмета (разних врста стратегија), и што се између њих не праве јасне разлике и разграничења. Непосредно у вези с тим појављује се и проблем избора термина и синтагми за одређење дефинијенса и дефинијендума у дефиницији стратегије, а постоје и непрецизности у одређењу специфичне разлике. Тако се термин стратегија, зависно од контекста, понекад користи за одређење конкретног, а понекад – општег појма. Понекад се тај термин користи и за одређење потпуно различитих појмова, а понекад он има универзално значење. Некад се тај термин поистовећује са доктрином, а понекад се јасно одваја од ње. Све је то допринело појави мноштва израза и исказа којима се одређује значење дефинијендума у дефиницији појма. Карактеристични су: стратегија, стратегија становништва и друштва, војна стратегија, стратегијски савези, стратегија „хладног рата“, нуклеарна стратегија, стратеги-

ја еластичног одговора, стратегија довољности снага, стратегија међудржавних односа, стратегијска дејства, економска стратегија, привредна стратегија, трговачка стратегија, стратегија финансија и вредности, стратегија саобраћаја, стратегија менаџмента, стратегија маркетинга, диференцирана стратегија, стратегијска дискусија, безбедносна стратегија, стратегијска добра, стратегија избегавања пореза, стратегијске доктрине, офанзивно-дефанзивна стратегија, социјална стратегија, геостратегија, стратегија ресурса, спољнополитичка стратегија, научна стратегија, информациона стратегија, комуникацијска стратегија, образовна стратегија, стратегија права и спровођења права, еколошка стратегија, стратегија управе, стратегија преживљавања итд. Слично је и са специфичном разликом дефиниције где се, као предмет „интересовања“ стратегије, наводе различите области друштвене стварности, као, на пример: рат, оружана борба, оружане снаге, укупни потенцијали друштва, моћ итд.

Компаративна анализа карактеристичних дефиниција стратегије

Из литературе се, такође, може видети да се као дефинијенс у дефиницији појма стратегија користе бројни термини и синтагме. Основни су: 1) скуп варијаната, 2) план, 3) идеја, 4) систем мишљења, 5) употреба целокупне државне моћи, 6) материјал, 7) хтење, 8) акција, 9) усмеравање снага, 10) вештина, 11) теорија, 12) теорија и пракса, 13) метода, 14) доктрина, 15) део политике, 16) грана ратне вештине, 17) систем научних знања и 18) наука.

Схватање стратегије као *скупа варијаната* карактеристично је у области *метода операционих истраживања*, односно, у области методе теорије игара, где та синтагма има конкретно значење које се разликује од уобичајеног значења појма стратегија у војним наукама. Дакле, под стратегијом у области методе теорије игара подразумева се скуп свих варијаната доступних играчу приликом доношења одлуке.⁴ То је скуп правила којима се учесници у игри морају руководити при избору личног потеза. Суштина је у томе да се у току реалног конфликта доносе одлуке на основу анализе могућих намера противника. Те одлуке се доносе унапред, тако што сваки играч бира стратегију која му највише одговара. Та стратегија је, у ствари, комплетан *план*, који садржи све случајеве који се могу десити у току игре или одлучивања.

Када оба играча пронађу барем једну варијанту која је, према предвиђањима најбоља у односу на све стратегије противника каже се

---

⁴ О стратегији у области операционих истраживања, поред осталог, може се видети у: Ј. Петрић, *Операциона истраживања*, „Савремена администрација“, Београд, 1983, стр. 40–74, и М. Самарџић, *Операциона истраживања у управљању и командовању* (скрипта), ВВА ЈНА, Београд, 1972, стр. 156–177.

да је решење игре оптимална стратегија. Дакле, оптимална стратегија је доминантна у односу на све друге, без обзира на поступак противника. Она осигурава постизање највећег могућег средњег добитка, односно највећег средњег губитка, зависно од тога који се критеријум посматра. Осим у операционим истраживањима, термин стратегија се користи са сличним значењем и у математичкој логици и у математици уопште.

Схватање стратегије као *плана развоја* конвенционално је усвојено у многим земљама света. Често се, на пример, користе синтагме *стратегија економског развоја*, *стратегија друштвеног развоја*, *научна стратегија*, и слично. Чак се и националне стратегије у појединим земљама третирају као *план*. На пример, једна од дефиниција америчке националне стратегије гласи: „Национална стратегија је дугорочни план на основу којег народ улаже снаге да би остварио своје намере ...“⁵

На сличан начин, али с нешто ширим значењем, термин *стратегија* користи се и у појединим наукама и научним дисциплинама. У суштини, свака наука има своју стратегију или стратегијски део. На пример, методологија, поред осталог, има научностратегијски део у којем се указује на оправданост научних циљева, дају препоруке за најприкладније методолошке поступке и развијају облици истраживања који су најприхватљивији за остваривање тих циљева. Стратегијски део, дакле, обухвата: трасирање дугорочног развоја науке, систематизацију проблема истраживања, координацију истраживања и праксе у науци и замисао наредних истраживања.⁶ Слично томе, Војин Милић уводи појам *научна стратегија* и разматра однос између ње и методологије. Према његовом мишљењу, слично стратегији уопште, „научна стратегија се састоји у одређивању неких кључних основних циљева научне делатности, чије остваривање захтева дуготрајнији период и означава основну усмереност научних истраживања“.⁷ Поред тих циљева, у научну стратегију он сврстава и разматрање најцелисходнијих путева, средстава и организацијских облика за њихово решавање.

Термин стратегија се на сличан начин користи и у свакодневној комуникацији. Тако се, на пример, за веома значајан проблем или питање каже да има *стратегијски карактер*. У последње време често се користи и синтагма *стратегија преживљавања*. Такође, веома често, у информационим емисијама, у средствима јавног информисања, може се чути вест да су се председници (или високи државни функционери) две земље или групе земаља састали да би одредили *стратегију међусобних односа* или решили одређене проблеме *стратегијског карактера*.

⁵ Наведено у: С. Илић, *Подела „ратне вештине“ и садржај стратегије, оператике и тактике* (реферат) у: *Војна наука*, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 340.

⁶ Група аутора, *Методологија ратне вештине*, ЦВВШ ВЈ, Београд, 1996, стр. 50.

⁷ В. Милић, *Социолошки метод*, „Нолит“, Београд, 1978, стр. 32.

ра. Сличне синтагме се користе и у значењу планирања и управљања сложеним системима, као што су, на пример, енергетски, информациони и други системи.⁸ Дакле, схватање стратегије као плана развоја веома је уобичајено у скоро свим наукама, без обзира на чињеницу да за то не постоји озбиљније логичко оправдање. Али, то је конвенционално прихваћен став који ће се вероватно дуго користити у научној и стручној делатности. Та синтагма нарочито није прихватљива за дефинисање војне стратегије, која није ни план развоја, ни део неке посебне науке који се односи на њено прогнозирање, дефинисање кључних циљева и усмеравање научне и друге делатности. Војна стратегија је знатно комплекснија. Она би, према наведеном конвенционалном схватању, такође требало да има своју (сопствену) стратегију развоја, односно свој стратегијски део.

Схватање стратегије као *идеје* није уобичајено, али је заступљено код дела теоретичара. На пример, у идејној скици за симпозијум о војној науци наведено је да је: „Стратегија државе ... општа идеја о виртуелном или реалном усмеравању моћи државе, ради заштите и остваривања највиших националних и државних вредности и достизања дефинисаних циљева у миру и рату“.⁹ Такво схватање стратегије је веома уско за стратегију државе уопште и, посебно, за војну стратегију. Термин идеја или замисао примеренији је за одређење појма концепције, него стратегије. Војна стратегија је знатно комплекснија и, поред осталог, садржи и општу идеју о припреми и вођењу оружане борбе.

Схватање стратегије као *система мишљења* није честа појава у теорији војних наука, али постоји код појединих теоретичара. На пример, Бофр наводи да је стратегија „систем мишљења који може послужити као практични водич за то да се што боље остваре циљеви политике“.¹⁰ Такво схватање је такође уско за потпуно одређење појма стратегије, јер, стратегија није само систем мишљења – заснована је и на практичној делатности субјеката у оружаном борби. Дакле, теорија и пракса стратегије чине дијалектичко јединство. Пракса је заснована на људском мишљењу, али је и људско мишљење резултат реалне праксе стратегије.

Схватање стратегије као *употребе целокупне државне моћи* које је наведено у енглеској енциклопедији, или као координиране *употребе свих средстава и искоришћавања свих могућности* за очување безбедносно-политичких циљева, какво постоји у Аустрији, такође није

⁸ На пример, Мића Јовановић, користи синтагму *стратешко управљање информацијама* (М. Јовановић, *Интеркултурни менаџмент*, „Мегатренд“ универзитет примењених наука, Београд, 2001, стр. 275).

⁹ Група аутора, *Научна изграђеност и чиниоци војне стратегије* (идејна скица) Симпозијум о војној науци „СИМВОН-2001“, Сектор за ШОНИД, Београд, 2001, стр. 8

¹⁰ Наведено у: В. Церовић, *О стратегији*, реферат у: *Војна наука*, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 409.

прихватљиво.¹¹ Под употребом моћи подразумева се: „служење за нешто; примена, намена; употребљавање“.¹² Стратегија није искључиво употреба снага него и комплексна теорија о оружаном борби као појави и ангажовању снага за учешће у њеној припреми и вођењу.

Поред исказа *употреба целокупне државне моћи*, постоје и друге подваријанте исказа који се користе као дефинијенс у дефиницији појма стратегија. Основне су: *свеобухватно конципирано коришћење свих средстава (ангажовање свих снага) нације ради остварења политичких циљева државе према окружењу; планирана, циљна приправност и координирана примена свих политичких, дипломатских, привредних, технолошких и научно-интелектуалних (духовне) снага једне државе, као и њених војних снага у миру, кризи и у рату; комбинација свих могућности*, које влада једне државе може да развије помоћу свог потенцијала ради остварења државних циљева; *свеобухватна и планирана примена политичких, економских (привредне), социо-психолошких и војних капацитета* да би се достигао централни циљ или сачувао неки интерес од животне важности; *координирана примена и искоришћавање свих средстава и могућности* за очување безбедносно-политичких циљева државе насупрот свим опасностима (претње); *искоришћавање свих ресурса државе* ради имплементације њене политике у рату; војна стратегија је *припрема и употреба војних средстава* у миру и у оквиру свеобухватне одбране земље као допринос војној одбрани земље ради остваривања безбедносно-политичких циљева државе, и други.¹³ Међутим, ниједан од наведених исказа не дефинише у потпуности појам стратегије.

Схватање стратегије као *материјала* карактеристично је за део војних теоретичара на Западу. Они, на пример, на основу система оружја, класификују стратегију на нуклеарну, ракетну, и слично. Такође, настоје да разреше дилему у вези са схватањем стратегије као идеје и материјала тако што идеју приписују националној (*grand*) стратегији, а материјал стратегији у ужем смислу (тактици и логистици). Такво схватање стратегије је такође веома уско. Материјал је ужи појам и од материјално-техничког чиниоца, који није једини у оружаном борби. Под појмом материјал подразумева се „... грађа, градиво, сировина од које се нешто израђује, од које што настаје“.¹⁴ Материјал, или материјално-технички чинилац, постоји у стратегији, али није једини. Поред материјално-техничког, постоје и други чиниоци оружане борбе. Дакле, материјално-технички чинилац, или систем оружја, може да буде само један од критеријума за класификацију стратегије (на

¹¹ Опширније у: В. Церковић, *исто*, стр. 409, и Е. Eder: *Definition und Gebrauch des Begriffes „Strategie“*, „Österreichische Militärische Zeitschrift“, 2/98, стр. 121–128.

¹² *Речник српско-хрватског књижевног језика*, књига шеста, „Матица српска“, Нови Сад, 1976, стр. 551.

¹³ Опширније: Е. Eder, *исто*.

¹⁴ *Речник српско-хрватског књижевног језика*, књига трећа, *исто*, 1969, стр. 311.

пример, на нуклеарну, ракетну, и слично), али не може да се поистовети с појмом стратегије.

Стратегију као *хтење* схвата део наших војних теоретичара. На пример, у идејној скици за симпозијум о војној науци наведено је да је стратегија државе „свесно и планско хтење да се, на основу што поузданијих предвиђања, управља будућим догађајима“.¹⁵ Такво схватање појма стратегије државе уопште и, посебно, војне стратегије није прихватљиво. Термин *хтење* значи: „... стање које претходи извођењу вољне радње, воља, одлучност, тежња, жеља“.¹⁶ Али, стратегија није само стање које претходи извођењу вољне радње, нити воља, ни одлучност, ни тежња, ни жеља. Стратегија је много шири појам, који, у извесном смислу, укључује и наведено хтење.

Схватање стратегије као *акције*, или *плана акције*, заступају поједини војни теоретичари на Западу. На пример, Рајмонд Арон под стратегијом подразумева „акцију у случајевима где уистину поштована правила понашања не искључују прибегавање оружаном сили“.¹⁷ Попут њега, Андре Бофр сматра да је функција генералне стратегије да додељује и комбинује задатке акција које се изводе у разним гранама делатности. Слично мишљење има и Џон Вили, који сматра да је стратегија „план акције“ смишљен ради постизања неког циља.¹⁸ Бивши шеф штаба немачких оружаних снага Алфред Јодл пред нирнбершким ратним трибуналом, 1945. године, такође је изрекао сличну дефиницију. Он је рекао да је стратегија „највиша делатност (курзив М. С.) руковођења (командовања) у рату“.¹⁹ Та дефиниција, према његовом мишљењу, обухвата спољну и унутрашњу политику, војне операције, ратну привреду, пропаганду и слично, али се осећа доминантност војне сфере и подређеност других области стратегије ради остварења циља у рату.

Наведена схватања више „указују“ на практичну сферу стратегије него на њену теоријску израђеност. Термин *акција* значи „деловање, радња; организована, планска делатност; покрет, поступци ...“,²⁰ а стратегија није само то. Стратегија је много шира: има и своју теорију, методу и језик.

Схватање стратегије као *усмеравања снага* није уобичајено и заступају га само поједини војни теоретичари. На пример, Х. Е. Еклз сматра да се стратегија може описати као *широко усмеравање снага*

¹⁵ Група аутора, *Научна израђеност и чиниоци војне стратегије*, исто, стр. 8.

¹⁶ *Речник српско-хрватског књижевног језика*, књига шеста, исто, 1976, стр. 753.

¹⁷ A. Rejmond, *Evolution of modern Strategic Thought*; „Problems of Modern Strategy“, Part One, No. 54, Adelphi Papers, 1969, p. 2.

¹⁸ J. Wylie, *Military Strategy: A General Theory of Power Control*, New Brunswick, USA, 1967, p. 91.

¹⁹ E. Eder, исто.

²⁰ *Речник српско-хрватског књижевног језика*, књига прва, исто, 1967, стр. 62.

ради остваривања општих циљева и задатака.²¹ Такво схватање је веома уско. Усмеравање снага је само део практичне активности у одређеној науци или научној области. Стратегија је знатно шира: поред дела практичне активности, има и своју теорију, методу, језик и слично.

Схватање стратегије као *вештине* веома је честа појава, што се може видети и из следећих неколико примера: „Стратегија је вештина да се непријатељ наведе на борбу“ (Хендерсон); „Стратегија је вештина расподеле и употребе војних снага и средстава ради остварења политичких циљева“ (Харт); „Стратегија је вештина руковођења ратом и руковођења ратним дејствима која одлучујуће утичу на ток рата; вештина и наука да се потенцијал моћи државе најцелисходније ангажује за уништење непријатељског потенцијала и моћи, за разлику од оперативног руковођења и тактике“ (Брокхаус); „Стратегија је вештина да се за постизање политичких циљева искористи сила“ (Бофр); стратегија је „део војне вештине који се бави општим принципима ратних дејстава и општим планом рата“ (*Италијански војни речник*); „Стратегија је вештина вођења рата у својој свеукупности, као и вештина вођења ратних операција које су одлучујућег значаја за исход рата“ (*Немачки војни речник*); „Велика стратегија је вештина да се целокупна национална снага припреми како би на најефикаснији начин остварила национални циљ. На тај начин она обухвата дипломатију, економске напоре, закључивање подесних споразума са савезницима, мобилизацију националне индустрије, расподелу расположиве националне снаге и употребу сва три вида оружане силе“ (*Британска ратна служба*); „Стратегија је вештина комбиновања припрема за рат и одређивања редоследа операција ради постизања циља који рат поставља пред оружане снаге“ (Свечин) ...²²

Термин *вештина* је такође узак за прецизније одређење појма стратегије. Њиме се, у номиналном смислу, означава „... 1. спретност у брзом и тачном вршењу каква посла или рада стечена вежбањем; стручност, мајсторство ... 2. окретност, умешност, промућурност ... 3. способност уметничког обликовања; уметност ...“²³ У логичком смислу, термину вештина се, углавном, дају три различита значења. *Прво*, подразумева се да је вештина *лична способност* (таленат, дар) за постизање одређеног циља, односно за извођење одређене радње. *Друго* значење је нешто конкретније и односи се на саму *радњу* којом се постиже циљ. Мисли се, пре свега, на конкретно бирање средстава за извођење неке радње, затим њихово коришћење и конкретно изво-

²¹ Х. Е. Еклз, *Логистика у националној одбрани*, ВИЗ, Београд, 1968, стр. 19.

²² Опширније о дефинисању стратегије као вештине у: С. Илић, *Подела „ратне вештине“ и садржај стратегије, оператике и тактике*, у: *Војна наука*, исто, стр. 339–353; В. Церовић, *О стратегији*, исто, стр. 407–412, и М. Вучинић, *О предмету и садржају стратегије*, исто, стр. 413–431.

²³ *Речник српско-хрватског књижевног језика*, књига прва, исто, 1967, стр. 366.

ђење радње. *Треће*, под вештином се подразумева *скуп правила*, односно норми и упутстава како треба радити да би се постигао одређени циљ, односно извела одређена радња.²⁴ Дакле, термин вештина има три различита значења: *способност за радњу, правило како изводити радњу и саму радњу*. Сва три значења су у употреби релативно равноправна, иако их поједини теоретичари раздвајају, односно искључују једно или два значења израза вештина. Најчешће теоретичари који стратегију дефинишу као вештину под тим појмом подразумевају спретност војсковођа и њихових сарадника (углавном, команданата појединих оружаних састава) у брзој и правилној припреми војске за ратовање и брзој и правилној употреби војске у рату ради остваривања циљева које су планирала одређена политичка руководства државе. Управо због тога она је примарно схватана као вештина вођења војске у рату, што није исправно. Таква врста вештине се односи на људе, субјекте, а стратегија није субјект, нити се може сматрати вештином у том смислу. Стратегија се може сматрати вештином само у смислу да у њеној теорији постоји и одређен број правила и упутстава субјектима како треба постићи одређени циљ, односно обављати одређену радњу. Стратегија је, дакле, вештина само према једном значењу тог израза, што је једнострано и непотпуно схватање.

Схватање стратегије као *теорије* такође је веома често у писаним материјалима. Међутим, пажљивије анализе наведених дефиниција и контекста тих материјала показују да већина аутора поистовећује *теорију с науком*, што се не може прихватити јер је теорија знатно ужа од науке. Она је само један њен конституенс, под којим се у етимолошком смислу подразумева: „... систем знања о некој појави или групи појава заснован на научно провереним, чињенички доказаним претпоставкама, научно-апстрактно сазнање које се заснива на искуству, учењу, наука; научно уопштено тумачење, објашњавање законитости развитка природе, друштва ...“²⁵

У нашој литератури и литератури која потиче из источних земаља *теорија и пракса* се често схватају као стратегија. На пример, у *Војном лексикону* за стратегију оружане борбе наводи се да је то теорија и пракса припремања и вођења оружане борбе.²⁶ Слично је и у нашим доктринарним документима, правилима и упутствима. Међутим, на основу детаљније анализе дефиниција и контекста у којем су исказане може се закључити да се термини *теорија и пракса* користе као синоними за науку, што није прихватљиво. Наука, поред теорије и праксе, има и свој предмет, на који се та теорија и пракса односе, као и своју методу и језик.

²⁴ Опширније у: Р. Лукић, *Војне дисциплине – науке и вештине*, у: *Војна наука*, исто, стр. 68–75.

²⁵ *Речник српско-хрватског књижевног језика*, књига шеста, исто, 1976, стр. 185.

²⁶ *Војни лексикон*, ВИЗ, Београд, 1981, стр. 589.

Схватање да је стратегија *метода* ретко је у теорији војних наука. Карактеристично је, на пример, да Бофр сматра да стратегија не треба да буде целовито учење (доктрина), већ начин (метод) мишљења који омогућава да се разврставају и распореде догађаји с обзиром на њихову важност или хијерархију, а затим одабере најделотворнији поступак.²⁷ Такво схватање, иако је ретко, веома је значајно. Стратегија се, из разумљивих разлога, не може поистоветити са методом, као једним од већег броја њених конституенаса, али је значајно да постоје војни теоретичари који прихватају чињеницу да стратегија има и своју методу. То је још један показатељ научности стратегије уопште и, посебно, војне стратегије.

У нашим доктринарним и другим документима нарочито је често схватање стратегије као *доктрине*. На пример, у *Стратегији оружане борбе* наведено је да је стратегија „... доктринарни документ који даје основне ставове о: узроцима и облицима примене силе у савременим условима ...“²⁸ У истом документу се наводи да се стратегија оружане борбе заснива на концепцији и *доктрини* (курзив М. С.) општенародне одбране и друштвене самозаштите, што је још једна нелогичност у теорији стратегије. Наиме, стратегија није резултат доктрине, већ обрнуто. Доктрина би требало да је резултат науке. Пише се као препорука за практично деловање у одређеној сфери делатности, укључујући и војну делатност. Она има своја непосредна научна исходишта (предмет, теорија, језик и метода), посредна научна исходишта (достигнућа других наука и доктрина) и друштвена исходишта. Доктрина се, дакле, битно разликује од науке.

Схватање да је стратегија *део политике* заступа део војних теоретичара на Истоку. На пример, према Фрунзеу: „Војна стратегија је део политике, чије је разумевање услов бољег сналажења војника у уско специјалној војној делатности“.²⁹ Међутим, такво схватање може да се прихвати само за политичку стратегију, која је део политике и политичких наука. Све друге стратегије се односе на друге научне области које су мање или више под утицајем политике, али нису њен саставни део.

Наши војни теоретичари који оспоравају научност стратегији сматрају је *граном ратне вештине* или *научном дисциплином ратне вештине*. Они полазе од става да стратегија није конституисана као наука и да је она саставни део ратне вештине као науке.

Схватање стратегије као *система научних знања* није честа појава. У једној од дефиниција из књиге у редакцији Соколовског, на пример, наведено је да је стратегија систем научних знања о карактеру и закономерностима рата и оружане борбе.³⁰ Такво схватање се може по-

²⁷ А. Бофр, *Увод у стратегију*, ВИЗ, Београд, 1968, стр. 13–14.

²⁸ *Стратегија оружане борбе*, ССНО, Београд, 1983, стр. 12.

²⁹ В. Церовић, *исто*, стр. 410.

³⁰ В. Д. Соколовски, *Војна стратегија*, ВИЗ, Београд, 1965, стр. 26.

истоветити са схватањима да је стратегија специфична војна наука. Термин знање често се користи у филозофској и методолошкој литератури и као синоним за науку и између њих се не прави значајнија разлика.

Стратегија је сматрана *науком* још у 18. веку, када је Енглеz Хенриx Лојд дао више општиx теоријских поставки и принципа стратегије. Од тог времена су бројни војни теоретичари признавали научност стратегији уопште и, посебно, војној стратегији. На пример, Лојдов савременик, надвојвода Карло, сматрао је да је стратегија наука, и то наука о рату, наука главног команданта који прави планове и одређује ток војних операција.³¹ Слично њему, и Голц је сматрао да: „Стратегију још називају и науком о руковођењу војском, а тактику науком о командовању трупама“.³² Таквом схватању се придружује и А. Свечин, који, позивајући се на Канта, сматра да се науком може звати сваки систем знања који олакшава разумевање живота и праксе и да у такву широку дефиницију науке спада и целокупна теорија ратне вештине и стратегије.³³ Научност стратегије признавали су и наши војни теоретичари: Димитрије Ђурић, Рајко Танасковић, Јово Нинковић, Стево Илић, и други.

Дефиниција стратегије

Из наведених дефиниција могу се синтетизовати два основна значења појма *стратегија*: схватање стратегије као, условно речено, *дела науке или области делатности (стратегије уопште)* и као *науке (војне стратегије)*.

Дефиниција стратегије уопште

Под појмом стратегија уопште, условно, може се подразумевати *део науке или научне дисциплине*. Део науке је условно изабрана синтагма зато што се заиста веома тешко може наћи адекватнији исказ за дефинисање наведене врсте стратегије. Тај део се односи на *скуп варијаната*, али није само тај скуп. То је, у извесном смислу и *план*, али није само план. То је и *идеја и систем мишљења и употреба целокупне државне моћи и хтење и конкретна активност* ради остварења постављеног циља. Суштина је, дакле, у томе да све науке и области људске делатности имају свој стратегијски део, који се односи на одређивање основних циљева научне и друге делатности и на разматрање најцелисходнијих путева, средстава и организацијских облика за њихово остваривање. То је део који је окренут према будућности – бу-

³¹ М. Вучинић, *О предмету и садржају стратегије*, у: *Војна наука*, исто, стр. 413–414.

³² В. Церовић, исто, стр. 409.

³³ А. Свечин, *Стратегија*, ВИЗ, Београд, 1956, стр. 17.

дућем стању, али не било каквом, већ оптималном стању у којем се могу наћи одређени предмети, процеси или појаве који се односе на избор оптималних циљева и изналажење најцелисходнијих путева за њихово остварење. Тако се, на пример, стратегија државе односи на постављање оптималних циљева и усмеравање свих расположивих потенцијала на најрационалнији начин за њихово достизање. Стратегија преживљавања се односи на то како у тешким материјалним и другим условима преживети и обезбедити основну егзистенцију, и слично.

Дефиниција војне стратегије

Схватање стратегије као науке односи се само на војну стратегију. Она је конституисана у самосталну науку о оружаног борби и има изграђене основне конституенсе научности, као и предмет, теорију, језик и методу.³⁴

Предмет војне стратегије је оружана борба. Под тим појмом се подразумева највиша и најсложенија врста оружаног сукоба међу људима, групама, организацијама, покретима, државама, и слично која се реализује путем операција (битака) и бојева ради остваривања различитих политичких, економских, војних и других циљева, односно у којој свака страна у сукобу настоји да својој вољи потчини другу страну – било да је реч о физичком уништењу или принуди (на предају или преговоре).

Оружана борба, као појава, има своја општа и посебна обележја. Општа обележја су она која се односе на све друштвене појаве, а нарочито на рат, као ширу друштвену појаву, из којег оружана борба произилази као његово основно обележје. Посебна обележја су специфична само за оружану борбу као појаву. Преко њих се она може детаљније сагледати, објаснити и одвојити од других сличних друштвених појава. Основно обележје оружане борбе јесте примена оружане силе, односно оружано насиље, али су за њено комплексно сагледавање значајне и друге сазнајне карактеристике. Основне су: 1) противуречности; 2) повезаност са битним карактеристикама и вредностима конкретних друштава или друштвених скупина; 3) сложеност; 4) динамичност; 5) повременост; 6) хијерархичност; 7) конкретност; 8) беспопштедност и нехуманост; 9) последичност; 10) усмереност и 11) релативна заштићеност од сазнања.³⁵ Комплексно сагледа-

---

³⁴ У литератури из методологије (и другој) могу да се нађу различити ставови о конституенсима наука уопште и, посебно, војних наука, што је предмет посебног истраживања. Међутим, већина методолога се слаже са тим да свака наука мора да има најмање четири конституенса: предмет, теорију, језик и методу.

³⁵ Опширније о сазнајним карактеристикама оружане борбе у: С. Микић, *Законитости оружане борбе* (докторска дисертација), Војна академија, Београд, стр. 68–72.

вање оружане борбе, као појаве, подразумева опис и објашњење: услова, циљева, снага, активности (припрема и вођење) и резултата који се могу очекивати.

Теорија војне стратегије, као конститутивни елемент науке, такође није спорна. Вековима је оружана борба била предмет интересовања свих њених учесника – војника, старешина, савременика и војсковођа. Са појавом писма почела се развијати и теоријска мисао, која је првенствено била окренута пракси борбених дејстава (анализи искустава из ратова, битака, операција и бојева; идентификацији начела, припреме и вођења борбених дејстава; дефинисању и разради улоге, задатака и начина ангажовања родова, служби, а касније и видова; командовању, и слично). Теорија војне стратегије сада има развијене све елементе структуре: 1) предмет; 2) основне појмове (речник); 3) основне ставове, односно принципе и постулате; 4) хипотезе; 5) научне законе и 6) теореме.

Језик војне стратегије заснива се на књижевном језику, као и на елементима других наука и научних дисциплина, али има и одређене специфичности, које га издвајају у посебну категорију. Нарочито се користе одређени термини и синтагме из филозофије, политике и обичног говорног језика. Политизација језика војне стратегије и војних наука уопште била је наглашена у периоду после Другог светског рата – до краја 20. века, када су скоро сви писани материјали били политички обојени. Обично се полазило од закључака партијских конгреса, значаја социјалистичког система и самоуправног друштва и улоге председника државе, а тек потом се прелазило на садржаје који се односе на област стратегије.

Највећи проблеми у језику војне стратегије јесу неадекватно изабрани термини и синтагме за обележавање значења појмова и доктринарни стил. Термини и синтагме, обично, нису у складу са суштинском појмова које означавају и одређеним методолошким захтевима дефинисања. Доктринарни стил се јасно примећује у скоро свим материјалима. Осим тога, нису довољно образложени одређени ставови и нису довољно повезани делови у јединствену целину. Али, и поред тога, језик војне стратегије обезбеђује извесну комуникабилност зато што су спорни термини и синтагме конвенционално јасно одређени. Дакле, и поред наведених проблема, може се закључити да је језик војне стратегије конституисан на задовољавајућем нивоу и да обезбеђује извесну комуникабилност и перспективу научног израђивања.

Метода војне стратегије је такође довољно развијена. Под тим појмом се обично подразумева скуп научно верификованих знања, научно-теоријски и практично проверених правила и норми, мисаоних и практичних делатности, инструмената и поступака који омогућавају приступ проблемима у оружаној борби, указују на пут њиховог истраживања с различитих аспеката и упућују на начин стицања но-

них научних saznaња и њихово интегрисање у јединствену теорију војне стратегије.

Метода војне стратегије садржи основне карактеристике методе науке уопште али има и одређене специфичности. Опште карактеристике методе науке су да користи логичке и друге елементе, као што су: узрок, последица, закон, теорија, објашњење, предвиђање, метода, структура, функција, процес, развој, и слично. За методу војне стратегије такође се користе јединствена логичка правила о поимању, доказивању и закључивању. Основни елементи структуре методе војне стратегије идентични су елементима метода науке уопште. То су: општи методолошки приступ истраживању, епистемолошки, тј. научно-теоријски део и методолошко-технички део. Ти елементи су исти и за природне и за друштвене науке (самим тим и за стратегију, као војну науку), али је предмет војне стратегије конституенс којем се прилагођавају та структура и истраживачки поступак. Основне специфичности методе војне стратегије произилазе из карактеристика проблема у оружаног борби којима се прилагођава комплексан истраживачки поступак – од уочавања проблема и пројектовања, преко организације и реализације истраживања, до конкретне израде завршних документа о истраживању. Дакле, метода је јасно дефинисана, али још постоје бројни проблеми, посебно у домену предмета истраживања, хипотеза и начина истраживања.

*
* *

На основу наведеног, може се закључити да се термин стратегија веома дуго користи – неколико хиљада година. Етимолошки, термин стратегија потиче из грчког језика и, њиме је првобитно означавана вештина генерала (стратега) у вођењу војске. Током историјског развоја термин је еволуирао, и сада се користи у скоро свим наукама и областима људске делатности са различитим значењем.

Компаративне анализе наведених дефиниција показују да постоје одређене идентичности, али и битне разлике у ставовима наведених аутора. Основна идентичност је у томе што највећи број аутора поједностављује појам стратегије и наглашава само једну њену карактеристику. Тако, на пример, једни сматрају да је стратегија план, други – акција, трећи – метода, и слично. Међутим, анализе показују да је стратегија знатно комплекснија и да се под тим појмом могу подразумевати различити садржаји. Термин стратегија, дакле, може да се синтетизује у два основна значења. Прво се односи на стратегију уопште као доминантан део у одређеној науци или области делатности, а друго – на војну стратегију као науку.

Војна стратегија се, дакле, може сматрати једном од основних војних наука. Она има изграђене основне конституенсе које имају и

друге науке. Предмет стратегије је јасно дефинисан и није споран. Теорија стратегије је довољно развијена. Посебно је значајно да се теорија односи на предмет стратегије, а не на упутства субјектима у борбеним дејствима. Језик стратегије је веома близак језику тактике и оператике, али постоје и одређене разлике, које упућују на његову релативну самосталност. Метода стратегије је слична методама других наука. Међутим, она има и одређене специфичности (сагласно предмету), које упућују на закључак да је реч о аутентичној методи војне стратегије као науке. Дакле, *војна стратегија је самостална војна наука о оружаном борби.*

Литература:

1. М. Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, „Просвета“, Београд, 1966.
2. Б. Шешкић, *Основи методологије друштвених наука*, „Научна књига“, Београд, 1974.
3. Р. Лукић, *Методологија права*, САНУ, Београд, 1977.
4. Ђ. Шушњић, *Методологија*, „Чигоја“, Београд, 1999.
5. В. И. Кураев, *Формализација језика наука и филозофског истраживања, у Филозофија, методологија, наука*, „Наука“, Москва, 1974.
6. М. Brodbeck, *Theory Construction*, in М. Brodbeck, (ed) *Readings in the Philosophy of Social sciences*, MacMillan, London, 1971.
7. М. Филиповић, *Рјечник страних ријечи*, Задружна штампа, Загреб, 1988.
8. М. Хоркхајмер, *Традиционална и критичка теорија*, БИГЗ, Београд, 1976.
9. Р. Радиновић, *Метода ратне вештине*, ВИЗ, Београд, 1983.
10. *Мала политичка енциклопедија*, „Савремена администрација“, Београд, 1966.
11. М. Вујевић, *Увођење у знањствени рад у подручју друштвених знањности*, „Информатор“, Загреб, 1983.
12. В. Милић, *Социолошки метод*, „Нолит“, Београд, 1978.
13. Ж. Ристић, *О истраживању, методу и знању*, Институт за педагошка истраживања, Београд, 1995.
14. С. Липтаи, *Теоријска изграђеност тактике* (магистарски рад), ЦВШ ВЈ, Београд, 1996.
15. Г. Зајечарановић, *Основи методологије наука*, „Научна књига“, Београд, 1977.
16. *Мала енциклопедија*, Општа енциклопедија, том 2, треће издање, „Просвета“, Београд, 1978, стр. 918–919.

Ратна штета и људске жртве и права у вези с агресијом држава Северноатлантског пакта на Савезну Републику Југославију

УДК: 341.384 : 355.013.4 (1-15 : 497.1)

Проф. др *Стеван Ђорђевић*, пуковник

Аутор разматра садржај прописа који се односе на утврђивање ратне штете проузроковане, непосредно или посредно, агресијом снага НАТО-а на СР Југославију (24. март–9. јуни 1999).

Имовинска и неимовинска, односно непосредна и посредна штета, према саопштењу Савезне владе, почетком јула 1999, већа је од 100 милијарди америчких долара. Такође, стручњаци Групе 17 плус објавили су да економска штета изазвана бомбардовањем НАТО-а износи 29 милијарди, 608 милиона и 500.000 америчких долара, док губитак људског капитала износи две милијарде и триста милиона америчких долара у обрачуну укупне штете. У раду су наведени подаци да је изгубило живот 520 цивила, док је од дејстава авијације НАТО-а теже и лакше рањено 2.000 лица, да је изгубило живот осамдесеторо деце, да су угрожени живот и здравље 300.000 деце, да је 600.000 радника остало без посла и око два и по милиона грађана без средстава за задовољавање животних потреба. Такође, наведени су подаци о 1.002 лица која су изгубила живот као припадници Војске Југославије или Министарства унутрашњих послова Србије.

Аутор подробно разматра и правни основ за одговорност наредбодаваца и извршилаца агресије – снага НАТО-а, за штету нанету цивилном становништву Југославије, предлаже конкретне мере у вези са захтевима за обештећењем и супротставља се прећутним ставовима да се не инсистира на утврђивању штете.

Привремене процене причињене штете

Државе чланице НАТО-а извеле су агресију на СР Југославију бомбардовањем 24. марта 1999. године. Истог дана донета је Одлука о проглашењу ратног стања у СР Југославији, а идућег дана и појединачне одлуке о прекиду дипломатских односа са САД, Великом Британијом, Француском и Немачком, као и о затварању амбасада СР Југославије у тим земљама.¹ Само неколико дана касније, донесена је Уредба о утврђивању ратне штете непосредно или посредно проузроковане агресијом снага НАТО-а на СР Југославију, почев од 24. марта

¹ „Службени лист СРЈ“, бр. 15/1999.

1999. до дана престанка агресије.² Савезна влада је убрзо донела и Одлуку о начину утврђивања ратне штете, са прилозима и подробним упутствима, следећи међународну праксу о врстама и облицима штета, као и о различитим методологијама за њено обрачунавање. Рокови за збирни извештај више пута су мењани: први пут након шест месеци од дана престанка ратног стања, потом након годину дана и, на основу последње одлуке, одређен је рок од 15 месеци, тј. до краја 2000. године (свакако, следиће ново продужење). Тим прописима одређено је, такође, да се извештаји о животној средини достављају сваких шест месеци од престанка ратног стања. Податке о ратној штети која је причињена Војсци Југославије прикупљају и обрађују њени надлежни органи.³ За ту сврху образоване су Савезна, републичке и месне комисије, с могућношћу стварања посебних стручних група. Састав Савезне комисије до сада је три пута мењан, а следи и нова измена. Стручне и административне послове за потребе Савезне комисије обавља Савезно министарство правде.⁴

Према првобитним обавештењима, на основу привремене процене жртава и разарања, штета настала због агресије НАТО-а током 78 дана (24. март–10. јун 1999) „превазилази 100 милијарди долара“ (америчких долара – прим. аутора). Тадашња савезна влада касније је обавестила да цео поступак око процене штете није могао да буде на време окончан због посебних тешкоћа око утврђивања посредних штета као и износа за изгубљене животе и ратне инвалиде. Такође, изјављивано је да ће се следити утврђене међународне методологије у области обрачунавања штета и да ће приступ тадашње савезне комисије

² „Службени лист СРЈ“, бр. 15/1999; допуна бр. 27/1999; исправка бр. 42/1999. Чланом 2. наведене уредбе о утврђивању ратне штете предвиђено је: „Ратном штетом у смислу ове уредбе сматра се имовинска и неимовинска, посредна и непосредна штета, а нарочито:

- 1) губитак живота, повреда телесног интегритета и здравља људи, слободе и части,
- 2) штета учињена на покретној и непокретној имовини физичких и правних лица и имовина коју користе и којом управљају савезни, републички органи и органи локалне самоуправе,
- 3) ратни расходи,
- 4) губитак националног дохотка,
- 5) губитак националног богатства,
- 6) штета учињена животној средини,
- 7) све друге врсте штета проузроковане агресијом.“

³ „Службени лист СРЈ“, бр. 34/1999, исправка бр. 40/1999, измене и допуне бр. 41/1999, 55/1999, 68/1999. и 36/2000.

⁴ *Решење о именовану председника, заменика председника и чланова Савезне комисије за утврђивање ратне штете проузроковане агресијом снага НАТО-а на СР Југославију*, „Службени лист СРЈ“, бр. 27/1999, 63/1999. и 24/2001 (до сада су као председници Савезне комисије били именовани: З. Лилић, Ј. Зебић и З. Шами); *Одлука о прекиду ратног стања* објављена је у другој половини јуна 1999 („Службени лист СРЈ“, бр. 44/1999). Не располажемо подацима о образовању републичке и других комисија у Црној Гори.

за ратну штету бити прилагођен и подвргнут светским мерилима и стандардима. Износ од 100 милијарди долара ратне штете непрекидно су понављали и у јавним гласилима Влада и неке јавне личности, а преузимају је и у стручној литератури без посебних образложења за поједине врсте штета и подробне документације.⁵

Стручњаци Групе 17 плус проценили су, јуна 1999, да укупна економска штета због бомбардовања НАТО-а износи 29 милијарди 608.000.000 и 500.000 америчких долара. Према тим обрачунима, губитак људског капитала чини две милијарде и 300.000.000 америчких долара у укупној штети.⁶ Касније је понекад у јавним гласилима помињан износ штете од 29 милијарди долара, а све је ређе помињан износ од 100 милијарди долара. Интересантно је да се Група 17 плус није никад враћала на ту ранију процену, која је, иначе, поткрепљена у наведеној публикацији са више табела и веома брзо урађена после прекида ваздушног бомбардовања снага Северноатлантског пакта.

Садашњи председник СР Југославије неколико пута је узгредно помињао да је штета учињена СР Југославији много већа него што је назначено пред Прву донаторску конференцију, која је одржана крајем јуна 2001. године. Последњи пут, у ауторизованом чланку, говорио је о помоћи нашој земљи, др Војислав Коштуница је написао: „Наш дуг износи 15 милијарди долара, што је двоструко мање од штете која нам је нанета натовским бомбардовањем“.⁷

Према процени Института за стратешке студије и прогнозе „Црна Гора је од последица НАТО бомбардовања претрпела укупну штету од око 500 милиона марака, од чега је директна штета четири милиона и 730.000 марака“.⁸

Људске жртве и људска права

Ратна дејства НАТО-а против СРЈ извођена су из ваздушног простора, уз употребу јаких ваздухопловних и поморских снага земаља чланица. Првих дана агресије извођени су напади са око 420–430 авио-

⁵ *Документи*. „Међународна политика“, 1082/83, јул-август 1999, стр. I–XV (Саопштење Владе СРЈ од 1. јула 1999); такође: *НАТО агресија на СР Југославију 99* (зборник радова), Удружење за правну теорију и праксу, Међународни симпозијум, Нови Сад, 15–16. октобар 1999, Нови Сад, март 2000.

⁶ Група 17 плус, *Завршни рачун, Економске последице НАТО бомбардовања; процена штете и средстава потребних за економску реконструкцију Југославије* (у редакцији Млађана Динкића), Београд, јуни 1999, стр. 9. Из напомене тих аутора види се да у ту процену нису узети у обзир: а) трошкови који су настали уништавањем природног богатства и загађењем животне средине, као и ненадокнадиве штете на културно-историјском благу које је део националне и светске баштине; б) нису укључене штете на стамбеном фонду на Косову, и с) у обрачун нису укључени подаци о погинулим, рањеним и трајно исељеним Албанцима.

⁷ „Политика“, 24. септембар 2001. стр. 6.

⁸ „Политика“, Подгорица, 15. октобар 2001.

на, као и крстарећим ракетама са бродова стационираних у Јадрану. Број авиона и ратних бродова повећаван је током дејстава, тако да је 26. дана рата било на располагању укупно 800 авиона, а пред крај рата тај број је нарастао на више од 1.000 авиона. На мору је било концентрисано неколико десетина ратних бродова, на којима је било више од 200 крстарећих ракета. У току борбених дејстава употребљене су, приближно, 22.000 тона убојних средстава, углавном најсавременијих средстава велике прецизности, али и класичних авио-бомби, касетних авио-бомби и муниције с осиромашеним уранијумом.⁹ Изостанак очекиваног брзог слома ВЈ условио је да НАТО отпочне и отворене нападе на цивилне циљеве. Бомбардовања су извођена и ноћу и дању, у готово свим метеоролошким условима. Све то, као и подаци о циљевима који су гађани, начин извођења дејстава (одабрано место, време, убојна средства, непосредне и посредне последице) и анализа војних и цивилних жртава могу да укажу на стварне намере и, без сумње, на међународну кривичну одговорност.

После завршетка ратних дејстава и стишавања пропагандне машинерије створена је могућност да се објективније, на основу чињеница и на њима заснованих процена, добије јаснија представа о понашању судеоника и стварних учинака и последица. Наиме, у току тих дејстава гађано је мноштво различитих циљева: војних објеката, борбених система и људства (у првим данима агресије), али и привредних објеката, рафинерија нафте, постројења хемијске индустрије, стамбених насеља и саобраћајних објеката (у другој фази агресије). На пример, новосадски мостови, с обзиром на удаљеност зоне борбених дејстава на Косову и Метохији, тешко би могли да се подведу под појам „легитимни војни циљ“. И друге сличне акције (одсецање комуникација према Црној Гори и према Косову и Метохији) указују на неке политичке намере и циљеве главних чланица НАТО-а на Балкану. Такође, разарање дела електроенергетског система (термоелектране, трафо-станице и преносни систем) и његово избацивање из функције употребом високопроводних графитних влакана тешко може да избегне оцену да тиме нису повећане патње целокупног становништва, а посебно ризичних група – деце, старих и болесних лица.

Непосредним или посредним дејствима због близине других објеката страдали су објекти здравственог система, болнице, домови здравља, амбуланте, и слично. На тај начин угрожени су живот и здравље осетљивих категорија становништва, старих и болесних лица и деце. Процењује се да је на тај начин било угрожено око 300.000 деце, а око осамдесеторо деце изгубило је живот, што у структури цивилних жртава износи око 15 одсто.

Непосредним погоцима или ударним таласима експлозија пројектила у близини оштећени су бројни школски објекти (школе и факул-

⁹ „Нови гласник“, Београд, бр. 5, септембар-октобар 2000.

тети). Због последица бомбардовања прекидано је снабдевање грађана водом (због прекида водоводних инсталација или прекидања електричних водова за рад постројења). Рушењем новосадских мостова, који су од зоне борбених дејстава на Косову и Метохији удаљени око 400 километара, начињена је вишеструка штета: град је пресечен на два дела, покидане су саобраћајне везе и онемогућено је снабдевање града електричном енергијом, водом и гасом. Затворен је међународни пловни пут и тиме причињена огромна материјална штета не само Новом Саду и његовој привреди него и привреди целог региона – СРЈ и суседних земаља, па и земаља везаних за пловни пут Рајна–Мајна–Дунав.

Бомбардовани су и системи за грејање градова (топлане у Београду, Крагујевцу и Крушевцу). Као наводно легитимни војни циљеви нашли су се и системи за радио-дифузију, телевизијске станице (ТВ станице у згради Пословног центра Ушће, разорене су зграде телевизије Нови Сад и зграда РТС у Београду, при чему је убијено 16 радника те телевизијске куће). Порушени су готово сви телевизијски репетитори.

Оружани сукоби и непрекидно бомбардовање села и градова у јужној српској покрајини – Косову и Метохији, учинили су да око 800.000 становника напусти своје куће и запути се у правцу Албаније и Македоније, док је део становништва прешао у Црну Гору и делове Србије.

Због разарања привредних објеката и прекидања ланаца производње посао је изгубило око 600.000 радника, а као последица тога око 2,5 милиона грађана остало је без средстава за живот. Цивилно становништво, привреда и други велики системи били су добро промишљени циљеви, што се није могло прикрити појмовима „коллатерална штета“ и „грешка“. У изјавама америчких војних лица претило се цивилном становништву да ће остати „без воде, струје и мостова“. Примери бомбардовања Алексинца, Сурдулице, Варварина, Ниша, Новог Пазара, путничког воза у Грделици и кинеске амбасаде у Београду указују на „рецепт“ и „технологију“ производње „коллатералне штете“ и „грешака“. У тим „инцидентима“ убијена су 103 цивилна лица. Дакле, било је око 20 одсто цивилних жртава (Алексинац 14 лица, Сурдулица 29 лица, Варварин 11 лица, Ниш 22 лица, Нови Пазар 10 лица, воз у Грделици 14 лица, кинеска амбасада три лица). Бомбардовани су и избеглички кампови Срба протераних из Хрватске и Босне и Херцеговине (Палић, Ђаковица, Алексинац, Сурдулица).¹⁰ Уочљив је податак да за време бомбардовања у којима су страдали наведени цивили није било губитака припадника ВЈ и полиције. То потврђују и случајеви бомбардовања колона албанских избеглица приликом по-

¹⁰ У Сурдулици је погинула породица, мајка и две ћерке, избеглице из Хрватске, као и избеглица, такође из Хрватске, који је као сведок требало пред Хашким трибуналом да сведочи о злочинима почињеним у Хрватској за време операције „Олуја“ 1995. године.

вратка кућама, мада разлози за то још нису познати. У два напада на избегличке колоне убијено је око 160 цивила.

У вези с губицима Војске Југославије и Министарства унутрашњих послова Републике Србије дати су идентификациони подаци за 1.002 лица, припадност јединици, датум, место и општина губитка живота, као и податак да ли је лице изгубило живот у сукобу са „ОВК“ или од дејства Северноатлантског пакта. Књига (са 975 фотографија)¹¹ садржи податке о погинулим и несталим лицима пре почетка борбених дејстава НАТО-а против СРЈ, као и о 64 лица која су нестала или их је киднаповала „ОВК“. Према том извору, од дејстава НАТО-а Војска Југославије изгубила је укупно 280 припадника, али је 88 припадника ВЈ изгубило живот на простору изван Косова и Метохије. Значи, на Косову и Метохији од дејстава снага НАТО-а живот су изгубила 192 припадника ВЈ и 24 припадника МУП-а. За 34 припадника ВЈ није наведен податак о начину губитка живота. У дејствима „ОВК“ убијено је 299 припадника ВЈ и 146 припадника Министарства унутрашњих послова.

Од дејстава авијације НАТО-а живот је изгубило више од 520 цивила, а теже и лакше рањено је око 2000 лица. Изван простора Косова и Метохије око 190 цивилних лица изгубило је живот. Осим наведених места, и подручје града Београда било је циљ свакодневних бомбардовања. У њима је изгубило живот 35 цивилних лица, у Чачку је било седам убијених и 20 рањених, у Ваљеву три убијена и 56 рањених, у Новом Саду три убијена лица, у Бољевцу три убијена лица, у Здравственом и туристичком центру „Чигота“ на Златибору три убијена лица, у Врању пет убијених лица, у Панчеву три убијена лица, и у Мурину седам убијених лица.

За цивилне жртве пострадале од дејства НАТО-а не постоје потпуни подаци за припаднике албанске националности. Веома је вероватна процена да је погинуло између 220 и 250 лица, од којих је око 160 страдало у бомбардовању избегличких колона. У нападу на аутобус у селу Лужане код Подујева од 29 цивилних жртава 21 лице није било српске националности, у Призрену 13 лица, у Приштини од 10 убијених лица седам није било српске националности; у Качанику – пет лица, у Липљану – четири, на Савиним водама – седам; у Гњилану – шест, приликом бомбардовања затвора у Истоку погинуло је 19 затвореника албанске националности итд. Наведени подаци потврђују да су током 78 дана ваздушних напада на више од 200 насељених места били угрожени животи и људска права готово целокупног становништва СР Југославије.¹² Дакле, иако су цивилне жртве, због достиг-

¹¹ *Спомен књига – јунаци отаџбине*, НИЦ „Војска“, Београд, март 2000.

¹² *Документи*, исто: *НАТО злочини у Југославији*, Документи и докази, 24. март–24. април 1999, I, Београд 1999; *NATO Crimes in Yugoslavia, Documentary Evidence*, 25. April–10 June, II, Belgrade July 1999; *Спомен књига – јунаци отаџбине*, исто.

путог техничког развоја убојних средстава, сада много мање него у претходним ратним сукобима, *наредбодавци и извршиоци агресије на СРЈ не могу се ослободити кривичне одговорности за почињене ратне злочине.*

У наведеном завршном рачуну Групе 17 плус, при обрачунању губитка људског капитала, пошло се „од процене да је током бомбардовања Југославије погинуло 6.500 лица, од којих око 1.500 цивила, а да је рањено око 18.300 лица, од којих око 8.300 цивила“. Даље се у напомени саопштава:

„Треба напоменути да се ови подаци значајно разликују од података које су југословенске власти саопштиле након завршетка рата (око 600 погинулих припадника југословенских снага безбедности) и у односу на оне које су војне власти саопштавале током трајања рата (око 1.800 погинулих војника). Узевши у обзир процену броја погинулих објављену од стране НАТО-а десетак дана пред крај рата (више од 5.000 погинулих југословенских војника), као и број погинулих цивила (1.500) а имајући у виду то да је интензитет бомбардовања био далеко жешћи на Косову где је војска углавном била (с)концентрисана, сматрали смо да је званично саопштење власти објављено након рата – *нереално ниско*“.¹³

Снаге НАТО-а намерно су саопштавале много већи број погинулих војника ВЈ ради изазивања страха и дезорганизације у одбрани СР Југославије. Међутим, нема тачних података о жртвама албанске националности, без обзира на то да ли је реч о терористима или побуњеницима, и другим цивилним жртвама у оружаном сукобу и бомбардовањима. Такође, према процени Групе 17 плус, због рата и његових последица трајно је напустило земљу око 100.000 лица.¹⁴ Група аутора је закључила, на основу доступних података, и да укупан губитак људског капитала износи око 2,3 милијарде америчких долара.¹⁵

Међутим, треба сачекати и видети, у вези са завршном проценом штете, обим и методологију коју ће користити Савезна комисија за утврђивање ратне штете да би се извело поређење са проценом коју је објавила Група 17 плус.

Аутор је унео извесне исправке и допуне на основу података Комитета за прикупљање података о извршеним злочинима против човечности и међународног права, уз помоћ њихових истраживача (М. Витомир итд.).

¹³ *Економске последице НАТО бомбардовања ...*, исто, стр. 43. Подаци и обрачун Групе 17 плус, како се напомиње „укључују превасходно грађане неалбанске националности, с озбиром на то да су подаци о погинулим, рањеним и трајно исељеним Албанцима у тренутку писања ове студије били крајње непоуздани“. Истовремено, аутор није нашао податак да су југословенске војне власти саопштавале током рата да је погинуло „око 1.800 војника“, како је наведено у студији Г 17 плус.

¹⁴ *Исто*, стр. 43.

¹⁵ *Исто*, стр. 43–45. Аутори студије наглашавају да: „Осим трошковног приступа којим се посматра прошлост, за обрачун људског капитала може се алтернативно користити и опортунитетни приступ, који узима у обзир будући губитак друштвеног производа због погибије људи, њиховог рањавања или трајног напуштања земље“.

Нападима НАТО-а изазвани су и еколошки поремећаји, који ни су угрозили само СР Југославију већ и суседне земље, а и шире. После бомбардовања постројења хемијске и петрохемијске индустрије стотине хиљада грађана били су изложени дејству отровних гасова. Вода, земљиште и шуме такође су веома загађени, чиме је поремећена еколошка равнотежа. То ће имати трајне последице по здравље целокупног становништва и животну средину не само у Југославији већ и у читавом региону. Бомбардовањем туристичких центара и националних паркова угрожени су природни резервати и станишта (Копаоник, Тара, Фрушка гора, Шар-планина, Проклетије, Газиместан, Делиблатска пешчара, Обедска бара, Ковиљски рит, Липовачке шуме, шуме око Сомбора, планина Маљен итд.). Међународна унија за очување природе и европске невладине организације и институције за заштиту животне средине обавештени су о тој опасности.

У ваздух је испуштена огромна количина разних отровних материја и многи од тих отрова завршили су (посебно после киша) у водама и земљишту. Штете су немерљиве будући да по богатству флоре и фауне, према мишљењу стручњака, СР Југославија спада у сам европски врх (на хиљаде биљних и животињских врста). Услед коришћења осиромашеног уранијума (ОУ) у пројектилима снага НАТО-а повећана је радиоактивност, а надлетањем авиона и непрекидним бомбардовањем у току 78 дана изведен је и непосредни удар на озонски омотач. У вези с наведеним, у одредбама из чл. 55/1 *Допунског протокола I* (1977) уз Женевске конвенције о заштити жртава рата (1949) утврђено је следеће:

„1. У ратовању се мора обратити пажња да се природна средина заштити од обимног, дуготрајног и озбиљног оштећења. Ова заштита обухвата и забрану коришћења метода и средстава ратовања чији је циљ или од којих се може очекивати да проузрокују такво оштећење природне средине и да тиме штете здрављу или опстанку становништва.

2. Напади на природну средину репресалијама забрањени су“.

Природа је уништавана бројним систематским нападима на објекте нафтне индустрије и производне хемије (Нови Сад, Панчево итд.); рушењем око 60 мостова, чиме је поремећен ток воде, а тиме и разни облици живота у рекама; одбацивањем од стране авиона НАТО-а више стотина неутрошених бомби у Јадранско море (у близини Венеције бачено је више од 200 бомби а таквих случајева било је и у нашим водама) и друго.

Група 17 плус у наведеној студији није обрачунала трошкове који су настали уништавањем природних богатстава и загађивањем жи-

вотне средине. То правдају принципијелним становиштем „да су општења природних ресурса таквог карактера да премашују све могућности и поступке смишљеног вредновања“.¹⁶ Тачно је да је тај обрачун изразито сложен и да се због брзине израде студије није могла ни приближно тачно израчунати причињена штета када је реч о угрожавању животне средине у садашње време и у будућности. Међутим, наведеним прописима Савезне владе за утврђивање ратне штете то је изричито предвиђено. Осим тога, постоји искуство из те области из рада Уједињених нација у вези са ратом у Персијском заливу. Реч је о најновијем систему обештећења примењеном на Ирак због рата у Заливу и ирачког упада и агресије на Кувајт. Поред других основа, у обештећење којим се обавезује Ирак укључене су и штете које се одnose на природну средину а које су починиле обе зараћене стране. То је учињено одређивањем критеријума за додатне категорије захтева (нафтни пожари, чишћење и излечење природне средине, посматрање општег здравља и извођење медицинских истраживања, штете нанете природним изворима, и друго). Стога треба учинити напор да се и урачуна та штета. На тај начин би се избегли двоструки стандарди када је реч о квалификацијама у вези с агресијом НАТО-а на СР Југославију 1999. године.¹⁷

У студији Групе 17 плус констатује се да су у пожарима изазваним пројектилама НАТО-а уништени око 250 хектара шуме и екосистем, и да су причињене велике еколошке штете Југославији и суседним земљама, тако да је „губитак практично ненадокнадив“. Загађење, како се даље тврди, трајаће дужи временски период, што ће „утицати на квалитет живота и здравља становништва садашњих и будућих генерација“.¹⁸ Група 17 плус, такође сажето, наводи опасност по околину и становништво услед дејства хемијских супстанци, од последица употребе оружја која садрже радиоактивне супстанце и уништења озонског омотача. Дејства оружјем које садржи радиоактивне супстанце, према ауторима студије, извођена су углавном на Косову и Метохији, па ће тај део Србије вероватно остати радиоактивно контаминирана зона с високим здравственим ризиком за становништво у целини. Због свега тога, збирни обрачун штете Групе 17 плус – нешто

¹⁶ Исто, стр. 37–40.

¹⁷ С. Борђевић, *Репарације у савременом међународном праву*, Архив за правне и друштвене науке, 3/1999, стр. 337, 338 и 353; Р. Пашић, *Надокнада ратне штете у савременом међународном праву – случај Кувајтског рата*, Архив за правне и друштвене науке, III/2000, стр. 343–371. – Ово утврђено обештећење преко новооснованог фонда и коомпензационе комисије ОУН има и функцију изразитог притиска на Ирак. Такође, САД и сада предузимају према Ираку многе противправне поступке.

¹⁸ *Економске последице НАТО бомбардовања ...*, исто, стр. 39. Иако се ауторима мора одати признање за брзину и стручне напоре да се публикација појави већ у другој половини 1999, није прихватљиво да се обавеза исплате ратне штете везује за режим, а не као обавеза према држави, односно према народу коме је штета учињена (стр. 11).

више од 29 милијарди америчких долара, који у јавним гласилима наводе највиши државни представници и који се јавља у стручној литератури, није прихватљив.¹⁹

На основу расположивих података, стручњаци из Савеза хемичара и технолога Југославије²⁰ наводе да је „укупна количина осиромашеног уранијума, која је током ваздушних напада доспела на територију СР Југославије, процењана на 10–15 kt (од 30.000 до 45.000 пројектила, сваки са по 300 g осиромашеног уранијума). Највећа количина осиромашеног уранијума бачена је на Косово и Метохију, односно уз границу с Албанијом (на 112 локација). Изван Косова и Метохије гађана је површина од 2,5 хектара. Војска Југославије (1.200 испитаника према подацима ВМА) испитивала је присуство уранијума код одређеног броја војника и других припадника оружаних снага. Осим тога, прикупљала је одређене податке после сваког напада снага НАТО-а (локације напада, тип коришћења муниције итд.). У ВМА обављене су опсежне припреме за прихват, деконтаминацију, дијагностику и лечење повређених и оболелих лица контаминираних осиромашеним уранијумом.

Према извештајима снага НАТО-а, осиромашеним уранијумом гађано је између 112 и 120 локација, али ти подаци нису поуздани и потпуни. Постоји и званичан стручни извештај комисије УН о том питању, из којег су, према стручњацима из Савеза стручњака и технолога, „изведени веома лоши, може се констатовати нетачни и конфузни закључци“. Даље, стручњаци наводе да је пред нашим земљом проблем уклањања осиромашеног уранијума, који је не само радиоактиван већ и хемијски веома токсичан. Није реч, сматрају они, о тзв. балканском синдрому, већ о „наметнутом еколошком проблему на Балкану“. Количина „испорученог“ уранијума на подручје СР Југославије

¹⁹ Исто.

²⁰ Часопис „Хемијска индустрија“, бр. 7–8/2001, стр. 287–357. Јавности је упућена порука са семинара одржаног 21. јула 2001. у Београду (стр. 288) на којем је поднето десетак реферата из наведене области који су објављени у часопису „Хемијска индустрија“. Према Ж. Вуковићу, из Института за нуклеарне науке у Винчи (*НАТО бомбардовање Југославије и угрожавање права на здраву животну средину*, Београд, 2000), еколошка штета „износи око 20 милијарди долара, али нам треба пуно рада да бисмо то доказали и затражили одштету од међународне заједнице“. Исти аутор наводи да су снаге НАТО-а учиниле најмање 3.000 прекршаја који су под ударом националних законодавстава и међународних конвенција. У новинским вестима такође се објављује да се експлозијом хемијских, нафтних и других постројења стварају нови хемијски отрови, те да угрожени имају право на крајњу одштету. Констатује се да постоји „закон тишине“ о употреби осиромашеног уранијума. Људи који откривају доказе о тим радијацијама отпуштају се са посла. У вези с тим стварају се разни нуклеарни лобији у САД и другим земљама који заташкавају те опасности, укључујући и оне за припаднике снага НАТО-а. Многи стручњаци, нарочито страни или експерти земаља НАТО-а, тврде да не постоји опасност од оружја употребљеног у агресији НАТО-а на СР Југославију („Политика“, 25, 26. фебруар 2001. итд.).

(Косово и Метохија, јужни део Србије и једна локација у Црној Гори) само је једна карика у низу еколошких проблема изазваних агресијом држава чланица НАТО-а на СР Југославију. Неопходна средства за санирање контаминираних подручја треба да се траже од виновника тих злочина, као и на донаторским конференцијама.²¹

Правни основ одговорности

Правни основ за надокнаду ратне штете налази се у Хашкој конвенцији за вођење сувоземног рата из 1907. године. У њој је дата теоријска основа појма „репарација“ у савременом међународном праву (чл. 3):

„Страна у рату која је повредила одредбе Конвенције и Правилника уз ову Конвенцију, биће обавезна да изврши накнаду ако јој има места. У том случају она је одговорна за све поступке лица која се налазе у саставу њених оружаних снага.“ Те одредбе о одговорности држава потврђене су у скоро истоветном члану Допунског протокола I уз четири познате женевске конвенције из 1949. године о заштити жртава рата (1977). Тај протокол се односи на заштиту жртава у међународним оружаним сукобима, а међу четири конвенције о жртвама рата из 1949. налази се и Конвенција о заштити грађанских лица за време рата.

У радовима наших аутора наведени су многи међународни споразуми из области људских права који су основ за одговорност снага НАТО-а због агресије изведене 1999. године. Пре свега, то су: *Свеопшта декларација о правима човека* (1948), *Међународни пакт о грађанским и политичким правима* (1966), *Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима* (1966), *Конвенција за заштиту људских права и основних слобода* (1950) и други. Међу бројним одредбама, из наведених и других споразума које су прекршене ваздушним бомбардовањем снага НАТО-а налази се и чл. 5. оба пакта о људским правима из 1966. године:

²¹ „Хемијска индустрија“, стр. 288, 207–302, 306–307, 311–317, 319–324, 338, 346–349, 356–357. Стручњаци наводе податак да је једно контаминирано подручје у Црној Гори (полуострво Луштица) практично у потпуности очишћено од осиромашеног уранијума и да се посебно треба усмерити на анализу стања на Косову и Метохији и на југу Србије: Врање, Прешево, Бујановац итд. (теренска, биолошка испитивања). Објављени радови у овом часопису имају општији карактер будући да се разматрање стручних питања не ограничава само на последице ваздушног бомбардовања снага НАТО-а, већ обухвата и оружане сукобе у Босни и Херцеговини, Ираку итд. О масовном загађењу атмосфере и угрожавању животне средине видети и: В. Вукаковић, В. Лапчевић-Петковић и Д. Тодоровић, „Југословенска ревија за међународно право“, бр. 1–3/1999, стр. 175–205, и Д. Гајић, *Последице НАТО бомбардовања по животну средину СР Југославије са освртом на повреду међународно-правних прописа*, „Правни живот“, бр. 9/2001, стр. 201–211.

„Ниједна одредба овог Пакта не може бити тумачена тако да подразумева за неку државу, групу или појединца ма какво право да се ода каквој делатности или да изврши неки чин којим се тежи уништењу права и слобода признатих у овом Пакту или ограничењима ширим него што су предвиђена поменутиим Пактом.“

Прекршени су и бројни међународни споразуми којима су појединачно посебно угроженим категоријама лица зајамчена посебна права и заштита (на пример, деца, жене, избеглице, припадници мањина итд.). Такође, прекршене су многе одредбе споразума о заштити културних добара у случају оружаних сукоба који су најуже повезани с уживањем људских права и људских слобода. То важи и за многе одредбе споразума из области међународног саобраћајног права, којима се уређује сарадња држава у тој области (на пример, *Конвенција о међународном цивилном ваздухопловству* из 1944. и други споразуми из те области, *Конвенција о режиму пловидбе на Дунаву* из 1948. и друге), а које су прекршене у вези с неометаним одвијањем међународног ваздушног, друмског, речног, железничког и другог саобраћаја.

Посебну групу чине одредбе многих међународних уговора које се односе на повреду правила која важе у оружаним сукобима, односно правила међународног хуманитарног права. Реч је о ратним злочинима: употреби забрањених (нехуманих) оружја, односно средстава ратовања, хемијског оружја, запаљивих оружја, касетних („кластер“) бомби, пројектила с осиромашеним уранијумом; цивилном становништву као предмету напада; бомбардовању цивилних места и објеката; застрашивању дивила; нападима без избора циљева, односно на објекте неопходне за опстанак цивилног становништва; разарању које се не може правдати војном потребом; нападима на болнице и кола хитне помоћи; спречавању дотурања хуманитарне помоћи; нападима на новинаре и на јавна гласила (посебно на зграду РТС у Београду итд.). Сви ти противправни акти санкционисани су одговарајућим одредбама у међународним актима, посебно у Женевским конвенцијама из 1949. и са два допунска протокола уз њих из 1977. године.²² Такође,

²² Уставни суд Југославије: Оцена агресије НАТО-а на Савезну Републику Југославију са нормама унутрашњег правног поретка СРЈ и међународног права, „Службени лист СРЈ“, 29/1999; Б. Кривокапић, *НАТО агресија на СР Југославију – сила изнад права*, Београд, 1999, стр. 94, и даље; М. Старчевић, *Повреде правила међународног права оружаних сукоба у ваздушним нападима НАТО-а на Југославију (НАТО агресија на СР Југославију, Међународни симпозијум у Новом Саду, исто, стр. 107–123), Агресија НАТО против Југославије и међународно хуманитарно право*, „Југословенска ревија за међународно право“, 1–3/1999, стр. 135–148; Ђ. Лопичић, *Ратни злочини против цивилног становништва СР Југославије (НАТО агресија на СР Југославију, исто, стр. 137–145); Г. Перазић, Рамбује или рат – међународноправна дилема*, НИЦ „Војска“, Београд, 2001, стр. 151–167. Аутор констатује да су у агресији на СРЈ погажена основна начела и правила ратног права: употребљене касетне бомбе и пројектили са осиромашеним уранијумом имају извесне елементе оружја за масовно уништавање (стр. 157). Насупрот томе, у „Коначном извештају који је ту-

веома је значајан и Нацрт правила Комисије УН за међународно право у области: „Одговорност држава“. Реч је о кодификационом тексту на којем се ради већ деценијама, а у који је укључена и област одговорности држава за накнаду штете, иако то није обавезујући текст, јер није завршен предвиђени поступак за закључивање уговора за ту врсту међународних докумената. Међутим, текстом који је уткан у досадашњем нацрту обухваћене су основне поставке и примесе међународног обичајног права.

Према прихваћеним текстовима у наведеној комисији УН за кодификацију међународног права „Сваки међународни противправни акт државе повлачи њену међународну одговорност“. Држави се приписује одговорност према међународном праву и постоји кршење међународне обавезе (*међународни деликт*). На квалификацију у међународном праву не може да утиче квалификација тог акта у унутрашњем праву као правоваљаном. Међународни противправни акт који се односи на међународне обавезе битне за очување основних интереса међународне заједнице, ако такву повреду признаје међународна заједница у целини (агресија, масовно загађење атмосфере и угрожавање животне средине, и друго), квалификује се као *међународни злочин*. Нацртом тих правила регулише се и одговорност држава за накнаду штете. Она треба да буде интегрална (потпуна) у једном или више облика (накнада у натури, обештећење, задовољење и уверавања и гаранције да се штета неће поновити). Новчано обештећење обухвата „економску процениву штету коју је претрпела оштећена држава“, као и „камату и, када томе има места, изгубљену добит“.²³

Методологија у вези с обештећењем – перспективе

И сумње

Влада СР Југославије покренула је 29. априла 1999. поступак у Међународном суду правде у Хагу због повреда међународне обавезе да се не прибегава употреби силе, и то појединачно против десет држава чланица НАТО-а: САД, Велике Британије, Француске, Немачке, Италије, Холандије, Белгије, Канаде, Португалије и Шпаније. По-

---

жиоцу поднела Комисија основана да размотри кампању бомбардовања НАТО-а против Савезне Републике Југославије“ (*Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against FRY*), закључак је следећи: „На основу расположивих информација, Комисија предлаже да ОТП не отвара истрагу у вези са НАТО-вом кампањом бомбардовања нити о инцидентима до којих је дошло током кампање“. Тај извештај је документовано критиковао Ђ. Игњатовић у: *Схватање ратних злочина против цивилног становништва од стране Трибунала у Хагу*, „Судска пракса“, бр. 4/2001, стр. 51–60.

²³ *Annuaire de la Commission du droit international*, 1973, volume II, стр. 175 и даље; 1976, volume II, Deuxieme partie, стр. 68 и даље; 1980, volume II, Deuxieme partie, стр. 29 и даље; 1993, volume II, Deuxieme partie, стр. 55 и даље.

ред осталог, у захтеву за покретање поступка против тих држава тражи се одштета за СР Југославију и њене грађане и правна лица, и задржава право да се накнадно поднесе одговарајућа процена штете. Правна усредсређеност у тужби Владе СР Југославије која је поднета 5. јануара 2000. за накнаду ратне штете, заснована је на одговорности за почињени злочин против мира (агресија) и за друге међународне злочине, и против правне радње и поступака о којима је било речи. Оптужене државе, изузев САД и Шпанија, будући да је за њих обустављен даљи поступак из процедуралних разлога, дале су појединачно примедбе на тужбу СР Југославије (до 5. јула 2000).²⁴

После политичких промена у СР Југославији у другој половини 2000. године, Влада СР Југославије, са новим експертским тимом, добила је сагласност од Међународног суда правде, уз претходно изјашњавање тужених држава, да одговор на добијене примедбе, уместо до 5. априла 2001, пошаље до 5. априла 2002. године. Треба прихватити предлоге извесних удружења, правничких кругова, адвокатских канцеларија и појединаца у земљи (Удружења лица оштећених у НАТО-акцији на СР Југославију, Удружења правника у привреди Југославије итд.) да се поведе организована акција, која ће имати приватноправни карактер и бити усмерена на обештећење физичких и приватноправних лица у судским поступцима пред домаћим и страним судовима. То исто важи и за сличне подухвате у иностранству (адвокатске канцеларије: *U. Dost* у Немачкој, у Холандији, Канади, САД и Грчкој; затим, Свесловенски комитет у Кракову, у Пољској, с ограничењима у Југославији и другим земљама; међународни трибунали у Русији, Немачкој и Бугарској; поступак пред Окружним судом у Београду итд.).²⁵ Све те иницијативе, међутим, не ослобађају обавезе власт у СР Југославији да чини на државном плану оно што јој је уставна и законска обавеза.

Не треба се одрицати од процењене ратне штете на основу међународних стандарда, али, истовремено, треба сарађивати са свим органима УН и Европске уније, као и са појединим међународним телима и органима, у економској обнови земље (донације, кредити, хуманитарна помоћ, деконтаминација загађеног земљишта, отпис камата

²⁴ С. Ђорђевић, *Репарације у савременом међународном праву*, исто, стр. 347–348 и 351.

²⁵ Поруке Копачичке школе природног права, 13–17. децембар 1999; видети и: М. Пак, *Накнада штете проузроковане оружјем акцијом НАТО на Југославију*, „Архив за правне и друштвене науке“, 1–2/1999, стр. 7–20; „Амнести интернешенел“ из Лондона објавио је: „Сви оштећени грађани и држава СРЈ имају право на одштету“, „Политика“ 8. јуни 2000; *U. Dost, Projektvorhaben „Kriegsopfer der NATO – Luftangriffe klagen auf Schadenersatz“*, Berlin 2000. Према новинским извештајима, на основу споразума од 30. јула 1999, САД исплатиле су породицама погинулих и рањених кинеских грађана 4,5 милиона долара (поред 24 милиона за срушену зграду кинеске амбасаде у Београду), што указује на примену двоструких стандарда када су у питању односи између великих и малих држава.

на дугове или дугова, односно одлагање њихове исплате, дугови за оспособљавање Дунава за пловидбу, конкретна помоћ за пољопривреду, просвету, обнову електропривреде, социјалну помоћ, градњу станова и побољшање путне и железничке мреже, добијање клаузуле најповлашћеније нације од појединих држава, заштита угрожених и оштећених споменика културе, и друго). Помоћ која се пружа Југославији мора барем приближно да одговара штети коју су јој причиниле снаге Северноатлантског пакта. Добијена помоћ не сме да „прогута“ обавезе везане за ратну штету, а према садашњој ситуацији, има назнака и за такав став.²⁶

Потребно је, да Савезна комисија за утврђивање ратне штете заврши што пре свој посао и поднесе Влади СР Југославије збирни извештај као документ.²⁷ Ти подаци морају судски или на неки други одговарајући начин да се верификују, а потом да се као збирни извештај усвоје на седници Савезне владе, односно саопште јавности. После тога, одговарајуће мере треба да предузму представнички и извршни органи и дипломатија.

²⁶ Др В. Коштуница је пре одржавања Донаторске конференције крајем јуна 2001. изјавио: „Већини међународних званичника са којима сам имао контакте вероватно сам дојадно причајући колика нам је ратна штета нанета НАТО бомбардовањем наше земље. Језиком бројки хтео сам да пробудим њихову савест. Верујем да ће то имати утицаја и бити видљиво на делу на донаторској конференцији“. У једној ранијој изјави, почетком 2001, председник СРЈ изјавио је: „Наша земља неће упутити званични захтев за накнаду ратне штете. Јаче од сваке форме је стално подсећање на ту штету и политичку одговорност актера бомбардовања. Део те штете проузроковане бомбардовањем ће бити надокнађен“. Ти ставови су апсолутно прихватљиви, али се не треба за то унапред одрицати званичног захтева за накнаду ратне штете. На то нема право нико од званичних представника СРЈ. Осим тога, у штампи су честе критике у вези с карактером отписивања камата, што се везује с неисплаћеном ратном штетом и другим обавезама (ратни заробљеници) од стране Немачке још из Другог светског рата (М. Стефановић, „Политика“, 4. децембар 2001).

²⁷ Ни Савезни ни Републички завод Србије за статистику не раде на сређивању тих података у оквиру својих обавеза, а нису обезбеђена ни материјална средства за тај посао.

Судбина партијске војске

Др Миле Бјелајац

(Приказ књиге проф. др Мирослава Хаџића, Судбина партијске војске, Самиздат Б-92, Београд 2001)*

У средишту Хаџићевог интересовања је колапс Југословенске народне армије (ЈНА), анализа њене наследнице – Војске Југославије (ВЈ), посебно у контексту политичких односа унутар Србије и СР Југославије, и неопходна реформа Војске. Будући да активно учествује у пројектовању предлога трансформације, аутор је на терену веома осетљиве дневне политике. Ако се упореде теме које обрађује и хронологија настанка текстова, запажа се да је аутор започео с актуелном аналитиком као професионалац, потом се определио за осврт на историјски пређено раздобље, уводећи и продубљено теоријско разматрање, да би се поново, у последње време приклонио разматрању актуелних, готово дневних проблема. Но, ту је и једна врста аналитичке синтезе тог целокупног периода.

Књига *Судбина партијске војске* је зборник девет претходно објављених текстова, у периоду од 1990. до 2001. године, и два први пут објављена текста: „Преображај СКЈ и проблеми доградње Концепције општенародне одбране“ (1990); „Тешкоће одређења садржаја појма морално-политичко стање“ (1990); (необјављено) „Постсоцијалистичка трансформација војске“ (1993); „Немоћ војне моћи“ (1994); „Ратни удео ЈНА“ (1994); „Српски крај југословенске војске“ (1995); „Армијска употреба траума“ (1996); „Јавне ћутње о Војсци Југославије“ (1999); „Цивилна контрола над Војском Југославије“ (2000) и „Мањак претпоставки за демократску контролу Војске Југославије“ (2001), „Од пушке до стројнице“ (необјављено). Засебна и готово комплетна

* Проф. др Мирослав Хаџић афирмисани је аутор на пољу аналитике војно-цивилних односа у СР Југославији и аналитичар последње фазе у историји Југословенске народне армије. Професор је на Факултету политичких наука у Београду и директор Центра за војно-цивилне односе. Уредио је два зборника о демократској контроли војске и полиције, и аутор је бројних чланака који су објављени деведесетих година у земљи и иностранству.

мала студија проблема је предговор. С обзиром на то да је писан пред само предавање књиге у штампу, судимо да су ставови које садржи оно највише што је аутор досегао у промишљању те проблематике. Сви ти текстови су добили потпуни смисао у одлично формулисаној структури књиге која омогућава читаоцу да се лако оријентише: „ЈНА и друштвена криза“; „Армијски пут у рат“; „Потрага за новим идентитетом“ и „Војска Југославије на размеђу кризе“.

Хаџићеви радови су настајали у току кризе југословенског друштва. Осим што је анализирао и пратио, аутор је, истовремено, био и аналитичар све бројнијих радова који су били покушаји да се та криза представи или тумачи. Знано је онима који се баве сличним подухватима да је постало готово немогуће обухватити све приступе, односно сваки рад, јер се они већ броје на хиљаде, али ту су и они који представљају највеће, најпретенциозније захвате и на основу којих се, у крајњем, формира садашње стручно и политичко мњење. Аутор је успео да идентификује најважније правце и њихове најистакнутије представнике, и да их, на извештајан начин, групише и оцени.

Већини страних аутора, па и Џејмсу Гау, експерту Хашког трибунала, професору из Лондона, аутор упућује оправдан приговор за олако објашњење предодређености ЈНА да ступи у политички савез с ондашњим политичким вођством Србије и приметне рат. Уместо продубљене анализе, сведоци смо, пише Хаџић, употребе тзв. „општих места и упрошћених оцена о токовима и мотивима њеног ратног ангажмана. ... У таквим се приступима тачка ослонаца изводи из партијског порекла и идеолошког бића војске. Њен клијентски статус и деценијска лојалност Брозџу добијају аксиоматски статус ... Контекстуални су аргументи потом произвођени олаким усвајањем почетног пропагандног клишеа о наводном (пред)ратном сукобу словеначко-хрватских демократа и српских бољшевика... Централни аргумент (је) грађен на једнозначно поиманој (пред)ратној симбиози војног и српског врха ... (а) као главни доказ често (је) коришћен висок проценат Срба у ратном и старешинском саставу ЈНА. Из тога су ради ојачавања ударне тезе потом извлачене паралеле са војском Краљевине Југославије у намери да се докаже континуитет српске доминације над војском а тиме и над Југославијом. Тиме је припреман селективан доказни материјал за имплицитно и експлицитно грађење тврдње о неизбежности српско-војног спрезања уочи и током рата. Био је то ослонац за лагодно доказивање српско-армијске агресије на Словенију, Хрватску и БиХ. Потом су по истом кључу течно ишчитаване ближа и даља прошлост Југославије ради доказивања неодрживости ове државе“. Такве анализе, напомиње аутор, садрже и премису и закључак да је спрега Милошевића и генералског врха ЈНА била неизбежан и фаталан узрок рата. Хаџић је критичар једностраних приступа том проблему како у самој Србији, тако и у земљама наследницама,

чиме је само стимулирана продукција методских и пропагандних стереотипија. Ауторова критика показује да је један од кључних разлога за такав приступ непознавање ЈНА, њене историје и њеног бића. На супрот томе, он указује на то како је ЈНА, деловањем свих актера југословенске кризе, дошла у изнудицу да се 1991. све више окреће и усаглашава са лидерима Србије.

За разлику од већине страних, па и дела домаћих аналитичара, Хаџићево становиште је да почетком 1991. године војни врх није имао прецизно дефинисан ниједан елемент за употребу армије. „Он није прво могао поуздано да утврди против кога ће евентуално морати да употреби армијску силу. Генерали су и даље гајили наду да веза између националистичких елита и маса није чврста. Они су рачунали да ће непосредна ратна опасност заведене народе отрезнити, а војну интервенцију свести на одстрањивање носилаца власти“. Због лоше процене нужно су, пише Хаџић, следили погрешни задаци и недостижни циљеви. Тако је војни врх осудио војску на чекање а будућим противницима препустио избор времена, места, облика и циљева напада. „Дошавши у реактивну позицију“, каже аутор, „војни је врх био приморан да стално рedefинише и редукује списак тренутних и будућих циљева и задатака ЈНА ... Војни је врх током политичког финаша кризе за кратко време од одбране социјалистичке и федеративне Југославије, као и заштите њених спољних и унутрашњих граница па преко чувања мира до коначног политичког решења и спречавања међунационалних оружаних сукоба, односно раздвајања сукобљених страна био стигао до тога да заштиту војних јединица прогласи примарним задатком ЈНА. Да за војску буде још теже, генерали су пропустили да предузму довољне мере за заштиту својих јединица ... Они су, стога, стално били принуђени да под притиском догађаја и својих лоших процена *ad hoc* дефинишу задатке ЈНА“ (стр. 22–23).

Каква је то елита, која је то група унутар саме ЈНА била недорасла догађајима и која је свим југословенским народима, укључујући и српски народ, испоставила тежак историјски рачун? То је управо тема коју је аутор покушао да анализира и да своје закључке презентује читаоцима. Речник је помало оштар, али вероватно је понекад тешко хладно и смирено гледати наличје једне бирократске, инертне организације, уздизање и селекцију кадра у дугом мирнодопском трајању, далеко од ратних искушења.

Поред политичко-безбедносних критеријума, „На делу је била пета генерација војних медиокритета дестилирана уходаним партијско-полицијским поступком“ (стр. 29), на селекцију је утицала и воља претпостављених, који су могли да се руководе личним, завичајним, националним или интересним преференцијалима. То је довело, према аутору, до негативне селекције и каријеризма. Суженом социјалном основом питомаца, увођењем војних гимназија, шездесетих година, где су се формирала деца од своје 14. или 15. године, и произвођењем

официра из подофицирских редова створена је ситуација у којој је било могуће да 1990–1992. године на важним положајима буду генерали бивши подофицири. „Тиме је принцип беспоговорне послушности, који су они дрлиом стицали у подофицирским школама, био изведен до врхунца“ (стр. 257). Своје закључке аутор допуњује многим примерима празног формализма у стицању научних звања магистра и доктора, преписивања или потписивања радова (псеудоинтелектуализам), доделе одликовања и диплома не по стварним заслугама, већ по квотама, што је потпуно обесмислило те институте. Све је то имало велике негативне последице. Генерали – адмирал, међу којима су, према аутору три најодговорнија војна руководиоца Кадијевић, Бровет и Аџић, па и читав официрски кор, ментално и емоционално конфузан, све до јуна 1991. скривао се иза плашта „монолитне ЈНА“.

Можда ће неко закључити да је, у вези с тим, Хаџићев приступ личан, да је он огорчени савременик који је гледао један број оснионих генерала око себе ужаснут њиховом кратковидошћу пред наступајућим догађајима. Међутим, то је његов аутентичан доживљај, који у свом раду излаже суду јавности, то је његово право, као и оних који су покушали да се оправдају у претходним биографским делима (Кадијевић, Мамула). Оцени ће бити изложена и његова тврдња да је све могло бити предвиђено с великом поузданошћу ако не 1987, оно сигурно 1990. године (стр. 29).

Као аналитичар најновијих прилика, аутор остаје скептичан према новим генералима, тако да га је изненадио њихов „заокрет“ октобра 2000. године. Сматра да се политичке партије окупљене у ДОС-у ни сада, ни у својој опозиционој фази нису озбиљно бавиле реформом војно-цивилних односа. Изузетак су, према њему, предизборна обећања или лицитирања са дужином војног рока, или уопштене пароле о стварању „мање али ефикасне војске“. Разлог за ћутњу види, поред осталог, у општем недостатку специјалистичких знања из области војно-цивилних односа. Као доказ за то наводи чињеницу да у високошколском систему никад нису конституисане посебне научне дисциплине – војна социологија, војна психологија, војно право и друге, које би помогле да се разуме сложеност тог односа, те је тешко „нестручном“ цивилном чиниоцу да оствари квалитетну демократску контролу.

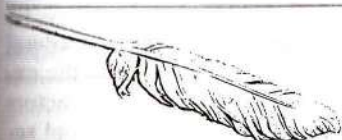
Своје виђење препрека устројству демократске контроле Хаџић је изложио веома детаљно (стр. 252–279). У најкраћем, то су негативно кадровско наслеђе и недоследност највише правне (уставне, у првом реду) регулативе. Решења се сама по себи намећу; војска, као затворен систем, треба да постане транспарентна организација, а највиша законодавна решења – веома прецизна и недвосмислена. Такође, ваљало би докинути клијентски однос између највише власти (лидера) и највишег официрског кадра. Мада Хаџић нуди као решење и одрицање од употребе војске у заштити уставног поретка (што би пред-

стављало готово преседан), дозвољава и могућност да се таква уставна одредба задржи под условом да се прецизно одреди захват појма „уставни поредак“, као и облици његовог угрожавања, и законски прецизно одреде процедуре доношења одлука, надлежност највиших органа, и слично (стр. 277).

Тема којом се аутор бави смештена је, такође, у контекст проблема грађења и рушења легитимитета оружаних снага како у СФРЈ, тако и у СР Југославији. Наглашена је сва погубност употребе идеолошког одређења идентитета без обзира о коме је реч, па макар и у изнудици (на пример, хитно окретање старим српским традицијама и цркви). Аутор учача сву тежину позиције војске која се труди да сачува државни оквир који јој даје легитимитет, а он се из дана у дан крњи, распада, те војска постаје војска без државе, у непрекидној потрази за ослободом (па у коначном и егзистенцијалним). Наиме, недефинисаност територија садашње државе стална је препрека и за њен легитимитет и за реформу.

Аутор је, због потребе да класификује литературу у којој је третирана судбина ЈНА и њена улога у трагичном крају Југославије, неке књиге назвао „алиби књигама“ а друге продукцијом на трагу „теорије завере“ и епигона Слободана Милошевића. Међутим, сва проверљива сазнања или саопштења заснована на важним интерним изворима треба пажљиво користити као драгоцене доприносе у времену када су нам многи други извори недоступни. У таквим случајевима мање је значајна идејна или лична мотивисаност аутора или мемоаристе. Такође, у временима када је историја у току ваља бити суздржан у олаком одбацивању појединих радних хипотеза због тога што на први поглед изгледају неуверљиво. Савременици, аналитичари, често су на мукама приликом реконструисања мотива актера, а на праву аргументацију треба чекати оне дуге рокове, од тридесет или четрдесет година, када се поједини важни национални архиви отварају за консултације. Аутор и сам каже да је домет сазнања и даље ограничен због недовољне поузданости доступних чињеница, те да озбиљним увидима и даље измичу узрочно-последичне везе. На крају недвосмислено утврђује да „мањак поузданих чињеница отежава анализовање ратног деловања појединих актера, те тиме и реконструкцију њихове војно-политичке тактике, а поготово стратегије ... још нема довољно доказа да је иједан од локалних актера имао унапред целовиту и разрађену стратегију“ (стр. 24).

Књига *Судбина партијске војске* представља вредно штиво, неопходно нашој политичкој култури, богато добрим запажањима, аналитиком и прегрштом идеја над којима ваља размишљати. Њени садржаји су окренути једнако онима у Војсци и онима у друштву, али су и допринос расправи међу бројним аналитичарима југословенских војно-цивилних односа у иностранству.

Military aspects of the Federal Republic of Yugoslavia's joining the Partnership for Peace

---

by Colonel General Nebojša Pavković

The article presents a versatile and detailed analysis of the military aspects of the Federal Republic of Yugoslavia's entering the Program of the Partnership for Peace, and explains the procedures of joining the Program. Special attention is paid to the experiences of neighbouring countries (Romania, Bulgaria, Macedonia, Albania and Croatia) that have already joined the Program.

The author discusses organizational and structural changes and the adjusting of the personnel training system. He emphasizes the need of our military for modern weapons and equipment complying with the NATO standards. All these measures are aimed at the Yugoslav Army's faster and easier joining the Partnership for Peace Program. The author points to the significance of co-operative development and production of armament and military equipment that is a primary determination of the Yugoslav Army in establishing a partnership cooperation.

In addition to surveying the military expenditures of some countries, the article points to financial problems that the Yugoslav Army has been experiencing over the last decade. The emphasis is put on the conditions and the problems of providing for the most pressing needs, extraordinary tasks included, that, due to financial shortages in the current year, adversely affect the life and performance of units and institutions.

Finally, to illustrate the unsatisfactory funding of the Yugoslav Army, the article presents tables and graphs containing figures of military budgets of the neighbouring countries, which back up the author's conclusions on the stated problems.

Armed forces in a democratic society

---

by Predrag Simić, Ph. D., Prof.

The author points out the fact that, upon the disappearance of bipolar division of the world, new political and security environment imposes a need for reforming the security sector of the countries in transition and for adapting to this new environment. The experiences of former socialist countries lead to a

conclusion that a reform of the security is in fact a prerequisite of successful transition.

Pertinent to the reasons for reforming the security sector of the Federal Republic of Yugoslavia, which are also being discussed here, and with the experiences of other European countries included, the author analyzes the factors that define the political framework for determining the strategy of national security.

Defense policy of the Federal Republic of Yugoslavia

by Colonel Mile Stojković, M. A.

The primary goal of designing and applying a new defense policy of the Federal Republic of Yugoslavia is to provide the security and protection of governmental and national values and interests against any form of risk and threat. To accomplish this goal, our country is prepared to cooperate with the international community and to build the relations with other countries on the basis of equality, reciprocity and non-interference in internal affairs, respecting the United Nations Charter and the documents of OSCE, EU and other international organizations and institutions.

The Federal Republic of Yugoslavia considers the program of the Partnership for Peace a new reality in the international relations and addresses this issue with a special attention. Besides, regarding the current military-political relations in Europe, it is necessary to build optimal civil-military relations and civilian control of the military, this being one of the fundamental prerequisites of Yugoslavia's joining the international security and other integration processes. In this regard, the Federal Republic of Yugoslavia is developing tools that are to prevent permanently the political misuse of the military, and the military misuse of politics as well.

Proceeding from the political determination of the Federal Republic of Yugoslavia and, within its scope, the strategic goal of the Federal Government for the country to attain full membership of the European Union in a foreseeable future, large structural and other modifications of the entire governmental and economic system are to be previously made in order for this goal to be accomplished. This primarily calls for redefining the existing solutions in the areas of economy, public financing, legal regulations, etc., as well as in the area of defense, which must be restructured and adjusted to appropriate standards.

The notion and characteristics of the crime of genocide

by Dragan Jovašević, Ph. D., Prof.

In all contemporary criminal statutes (or codes) the most severe punishments are provided for the crime of genocide. The notion and characteristics of this crime, which cannot be a subject of the statute of limitations over time,

were defined in relevant international legal documents (in 1946 and 1948). In all contemporary criminal statutes, including the Criminal Code of the Federal Republic of Yugoslavia, in the group of crimes against humanity and international law, this crime and the grounds for liability and punishability of the perpetrator are defined in almost the same manner.

In his article the author discusses also the characteristics of the crime of genocide relative to the international, comparative and Yugoslav (theoretical and practical) legal aspects. He also points out the significance of this crime relative to the practices of the International Tribunal for prosecuting the individuals liable for serious violations of the humanitarian law on the territory of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, as of 1991, that is, relative to this incrimination in the Statute of the Permanent International Criminal Tribunal (which came into effect in April 2002).

Reforms of the security-intelligence system of the Republic of Croatia

---

by Milan Milošević, Ph. D., Prof.

Certain elements of the current security-intelligence system of the Republic of Croatia had been established before the secession of the former Socialist Republic of Croatia from the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, that is before this Republic was internationally recognized and accepted in the United Nations Organization (in 1992). The system's organization and structure demonstrate that originally its concept was similar to the security-intelligence system of the Federal Republic of Germany. Having acquired its independence, the Republic of Croatia established a completely new security-intelligence system with elements very similar to characteristic elements of the United States intelligence community. The system was modified through several stages (1993 to 1995, and in 1997), but the circumstances for a serious restructuring concurred only after the opposing coalition won the parliamentary elections. The reform was also undertaken because of numerous irregularities and misuse in the work of certain agencies (SZUP – Constitutional Order Protection Service, SIS – Security Information Service, HIS – Croatian Intelligence Service).

In the meantime, some smaller reforming moves of limited scope were undertaken, but a full reform of the system coincided with passing of the Strategy of National Security and the Security Service Act late in March 2002. New intelligence services have since then been established, such as OA (Intelligence Agency), POA (Counterintelligence Agency), VSA (Military Security Agency), as well as the agencies of parliamentary and expert supervision, coordination and control, while the establishment of several other security institutions has been precisely scheduled. Simultaneously, former intelligence and security departments (SZUP, SIS and MORH Intelligence Service), as well as all services inside UNS – National Security Office (HIS, NSEI – National Electronic Intelligence Service, etc.), have been discontinued. This has in fact been a reform of former intelligence institutions – some of them have been just

renamed (POA, for example), while the others have been formed by joining several former services (VSA, for example). Electronic intelligence service (NSEI) has been cancelled only by name, because its functions are to be taken over by an institution that has so far been in charge of strategic electronic intelligence (SrEI – Electronic Intelligence Center), and by an institute for information security and crypto-protection technology (the founding of which has been planned).

Railway traffic in military logistics

by Colonel Dragutin Jovanović, Ph. D., Prof.

Railway traffic, as a traffic branch, relative to its basic technical and technological features, is extremely significant for the traffic system of a country and its national logistics. Through successful functioning, it provides optimal logistic support to national economy and, thereby, to the national defense as a unified system.

In support of military logistics, railway traffic provides important transportation capacities needed for transports of various kinds and for maneuvering of supplies. That is why the railway traffic is also a key sub-function of the traffic support within the military logistics. Massive usage of railway traffic is envisaged in the event of mobilization and strategic deployment of the Yugoslav Army.

As regards its features and the immovability of its infrastructure, the railway traffic would suffer great disruption in an aggression, but would not be completely paralyzed. The destruction of the railway traffic facilities and disruption of its functions, to achieve the battlefield interdiction, can be caused by various actions of an aggressor – from classically subversive actions to airborne and stand-off operations.

Logical methods in the decision-making process

by Colonel Milutin Cupara, M. A.

The military decision-making process is influenced by diverse factors, many of them being quite variable. The existing theory of the military decision-making partly elaborates the organization and competence in the decision-making process, but the complexity of the process from the aspect of being logically and rationally grounded has not yet been given a full scientific explanation.

The author points out that the decision-making is primarily thinking activity, based on the rules of logical thinking, and that the decision is a result of that activity. The application of logical methods in the decision-making process is an imperative and represents a starting point for rational decision-making. The basic function of their application is to determine relevant indicators al-

lowing different solutions to be compared so as to find optimal variants of employing the available forces in strictly defined combat environment.

The methodology of designing public relations and the public image of the military

---

by Novak A. Popović, Ph. D.

In developed information-communications systems, the public relations are so important that they have since long become a separate professional area of activity and educational discipline.

Yugoslavia is going through a phase of transition and of adopting the European rules of freedom of communication and norms of an open civil society. The public relations in a differentiated competition of ideas and structural, business and other interests impose a necessity of ever more intensive targeted communications. Such a mode of public behavior is best accomplished through public relations methods. The article discusses these methods, comparing briefly the public relations posture in our country and in the world, as well as addressing some specific military aspects of such relations.

A part of the comparative analysis findings of research on the Yugoslav Army

---

by Hasan Hanić, Ph. D., Prof., and Nenad Danilović

The Yugoslav Army is one of major governmental institutions as regards its significance and the degree of confidence entrusted by citizens. Being an exponent of a specific social function, it attracts greater attention of the public than other institutions, and, therefore, the scientific and applied research of the citizens' attitudes towards the military is all the more important. Besides, the contemporary society has ultimately developed a principle of 'not the facts being important but their interpretation'. This is best demonstrated by the importance being attached to the public image of an individual or of any form of organization.

The article presents the findings of three research studies of the Yugoslav citizens' attitudes towards the Yugoslav Army conducted from January 2001 till January 2002, involving important issues relating to its activities, functioning and organization. In order to get an insight in a dynamic dimension of the studied phenomenon, a comparative analysis of a part of findings of the three studies has been conducted. The comparative analysis has involved also the matters like the degree of confidence entrusted by the citizens to the Yugoslav Army and its top leaders; relations of the Yugoslav Army and the public; the Federal Republic of Yugoslavia and the Yugoslav Army; joining the larger military integration processes such as the Partnership for Peace and NATO; as well as the citizens' attitudes towards depoliticalization and professionalization

of the Yugoslav Army; modernization of armament; introduction of religious services in commands and units; possibility of a conscript to serve his military obligation without carrying weapons provided this is prescribed by his religion or by other reasons; and so on.

Correlation of offensive and defensive operations

---

by Lt. Colonel Rade Slavković, M. A.

Applying a comparative method, the article discusses the correlation of offensive and defensive operations based on the conditions under which they are conducted; forces by which they are conducted; their goals, preparation and performance; and achieved results.

The results of the analysis of the correlation of offensive and defensive operations suggest that the goal of an offensive is to conquer and of a defense – to preserve the territory. An offensive is a basic and decisive form of combat operations because it accomplishes the goal. The determinants of offensive and defensive operations, as well as similarities and differences are identified by their comparison and then, based on these, a conclusion is reached, giving the priority to either form of operations.

Massive fire strikes as forms of strategic operations

---

by Major General Slobodan D. Mikić, Ph. D., (Ret.)

Massive fire strikes have developed from the forms of actions used for solving particular tasks in armed combat into forms of strategic combat operations. Since World War II their importance has started to grow (the Vietnam War, the Gulf War, NATO–Yugoslavia War, and the antiterrorist war in Afghanistan).

Great military powers, primarily the US, use massive fire strikes as a basic form of strategic combat operations in wars they wage against small-size and medium-size states. In such a way, all the advantages of the great powers proceeding from their possession of the most sophisticated war equipment stand out. At the same time, the employment of these weapons allows the great powers to minimize their own losses in lives and materiel.

Defining the strategy

---

by Colonel Momčilo Sakan, Ph. D., Prof.

The article discusses the notions of the strategy and the military strategy. It explains the genesis and the original meaning of the term „strategy“ and its historical development, and then presents a comparative analysis of eighteen

characteristic definitions, focusing on explaining the statements and expressions that determine the meaning of the term „strategy“.

The analyzed definitions are classified according to their basic differences. The terms and syntagmas used as a definiens in a definition are separately analyzed. The total of 18 terms and syntagmas are analyzed, and the advantages and disadvantages of the cited statements and expressions for a complex determination of the term strategy are pointed out, so that, through these preliminaries, the terms strategy and military strategy can be more comprehensively perceived.

The author cites also the characteristic definitions of the strategy in general and of the military strategy. The definition of the strategy in general is of more descriptive nature because there emerged a problem of selecting the right term for determining a definiens in a definition. The strategy in general is defined as a dominant part of the science or field of activity facing the future. The author separates the military strategy from the general meaning of the strategy and defines it as a science of armed combat. He justifies such a position by identifying and explaining basic constituents of the military strategy: subject, theory, language, and method.

War damage and human casualties, and the rights pertinent to the NATO aggression against the Federal Republic of Yugoslavia

---

by Stevan Đorđević, Ph. D., Prof.

The author discusses the contents of the regulations relating to the assessment of war damages caused directly or indirectly by NATO aggression against the Federal Republic of Yugoslavia (March 24 to June 9, 1999).

According to the statement of the Federal Government from early July 1999, property and non-property, that is direct and indirect, damages amount to more than US \$ 100 bilion. Besides, the experts of the „Group 17 Plus“ released that the damages caused by NATO bombing to the economy amount to US \$ 29 bilion, 608 milion and 500 thousands, while the human capital losses amount to US \$ 2 bilion and 300 milion in the total damage statement.

The article states that 520 civilians lost their lives, while the NATO aviation actions account for 2,000 persons seriously and lightly injured, 80 children killed, lives and health of 300 thousands children endangered, 600 thousands of workers left without jobs, and around 2.5 million citizens deprived of basic necessities for living. The data on 1,002 persons who lost their lives as members of the Yugoslav Army and the forces of the Ministry of Internal Affairs are also cited.

The author also discusses the legal grounds of the liability of those who were giving and those who were executing the orders during the aggression – NATO forces – for the damages inflicted to the civilian population of Yugoslavia. He recommends concrete measures relative to the claims for compensation, and opposes the tacit attitudes of not insisting of the damage to be assessed.

Aspects militaires de l'entrée de la RSY dans le programme „Partenariat pour la paix“

General de Corps d'Armée Nebojsa Pavkovic

Dans cet article on fait une analyse complexe et détaillée de l'entrée de la République Fédérale De Yougoslavie dans le programme „Partenariat pour la paix“ et on explique le processus à suivre. Une attention particulière est consacrée aux expériences des pays voisins (Bulgarie, Roumanie, Albanie, Macedoine et Croatie) qui sont déjà les membres de ce programme.

Auteur souligne les changements déjà faits au point de vue organisation et formation, ainsi que l'adaptation du système et du cadre de l'Armée de Yougoslavie et accentue le besoin de notre armée de modernisation de l'armement et de l'équipement selon les standards de l'OTAN. Tous ces mesures à prendre sont en fonction de l'entrée plus facile et plus acceptable de l'Armée de Yougoslavie dans ce programme. Auteur montre aussi l'importance du développement et de production coopérative de l'armement et de l'équipement comme l'axe déterminante de l'Armée de Yougoslavie dans cette coopération de partenariat.

Sauf l'analyse des dépenses militaires de certains pays, dans cet article on montre les problèmes de financement de l'Armée de Yougoslavie durant la dernière décennie. On souligne aussi l'état et problèmes à résoudre dans le processus de l'assurance des besoins de l'Armée de Yougoslavie y compris les missions non planifiées à cause de problème de manque de l'argent durant l'année fiscale courante qui provoquent de création des limites dans les activités militaires.

Enfin, comme illustration, on offre les graphiques, les tables et données concernant les budgets militaires des pays voisins par lesquels on affirme les conclusions de l'auteur liées au problème posé.

Forces armées dans une société démographique

Prof. dr. Predrag Simic

Auteur montre le fait que le nouvel environnement politique et de sécurité, après la disparition du monde bipolaire, demande le besoin de la réforme du secteur de sécurité des pays en voie de transition et son accord avec cet environnement.

Les expériences des pays ex-socialistes nous dirigent vers la conclusion que la réforme de ce secteur sensible est, en effet, une supposition du succès de la transition.

En accord avec les causes de la réforme du secteur de sécurité de la RFY, que l'on étudie aussi, en prenant en compte les expériences des autres pays européens, auteur fait une analyse des faits qui déterminent le cadre politique de reconnaissance de la stratégie nationale de sécurité.

Politique de défense de la République Fédérale de Yougoslavie

---

Mr. Mile Stojkovic, Colonel

L'objectif de base de la construction et du fonctionnement de la nouvelle politique de défense de la RFY est la protection des valeurs nationales et de l'Etat et des intérêts contre toutes les formes de risque et de menaces. Pour la réalisation de cet objectif, notre pays est prêt de coopérer avec la communauté internationale et de former les rapports avec des autres pays à la base de l'équivalence, responsabilités mutuelles et autonomie durant la résolution des affaires internes, tout en tenant compte des principes de la Charte de Nations Unies et documents de OSCE, de UE et des autres organisations et institutions internationales.

Le programme „Partenariat pour la paix“, RFY estime comme une réalité nouvelle dans les rapports internationaux et offre une attention particulière à cela. Sauf cela, en tenant compte des rapports politico-militaires actuels en Europe, il est indispensable de former des rapports civico-militaires et du contrôle civile de l'armée, ce que présente une des conditions pour être adopté par les sujets des processus de l'intégration en cours. En liaison avec cela, RFY développe les mécanismes par lesquels elle doit assurer l'apparition de la politique de mailemploi des forces armées et de la politique militaire.

En partant des déterminations politiques de la RFY et de l'objectif stratégique du Gouvernement fédéral, il faut d'abord finir avec la modernisation de l'économie, des finances, du système juridique etc, ainsi que dans le domaine de la défense qui doit être réorganisée et mise dans le cadre des paramètres correspondants.

Notion et caractéristiques de l'acte criminel de génocide

Prof. dr Dragan Jovasevic

On a prévu une sentence la plus sévère dans tout code pénal moderne quand il s'agit de l'acte criminel de génocide. La notion et les caractéristiques de ce crime qui ne peut pas être suranné à cause de l'écoulement du temps, sont déterminées par les actes juridiques internationaux (de 1946 et 1948). Dans tout codes pénaux, y inclu le code pénal yougoslave, dans le groupe des actes criminels contre humanité et contre le droit international, cet acte criminel est

la base de responsabilité et comdamnation de malfaiteur sont déterminés de la même façon.

Auteur étudie caractéristiques de l'acte criminel de génocide en accord avec les aspets juridiques internationaux et yougoslaves. Il montre aussi l'importance de cet acte en tenant compte des résolutions dans la partiques du Tribunal international pour le jugement des personnes responsables pour la violation du droit humanitaire sur le sol de RSFY à partir de 1991, c'est-à-dire en liaison avec cette incrimination dans le Statut du Tribunal international permanent (actuel à partir du mois d'Avril 2002).

Réformes du système de renseignement et de sécurité de la République de Croatie

---

Prof. dr Milan Milosevic

Certains éléments du système de renseignement et de sécurité actuel de la République de Croatie, sont fondés avant la sécession de l'ex-République Socialiste de Croatie de la RSFY, c'est-à-dire avant la reconnaissance internationale de cette république et de son accueil à l'Organisation des Nations Unies (1992). Tirant une conclusion de son organisation de façon de fonctionnement, on peut dire que ce système a été adopté au début selon le model du système de RFA. Après l'indépendence, on a formé un nouveau système de République de Croatie semblable au système dit „communauté de renseignement“ des EUA. Le système a été innové en plusieurs reprises (1993, 1995, 1997), mais une reconstruction sérieuse a eu lieu après la victoire de coalition oppositionnaire durant les élections parlementaires. Il y avait aussi une influence de reconnaissance de malfaisance de certains services secrets SZUP (Service pour la Protection de Constitution), SIS (Service de Renseignement et de Securite), HIS (Service des Informations de Croatie).

Entretemps, on a fait les entre-actes de réformes jusqu'au moment de l'apparition de la Stratégie de sécurité nationale et de la Loi des services de sécurité, à la fin du mois de Mars 2002. A ce moment-là on a formé des nouveaux services OA (Agence de Renseignement), POA (Agence de Contre-espionnage, VSA (Agence de Contre-espionnage Militaire, ainsi que les corps du controle parlementaire, de coordination et la fondation encore quelques institutions de renseignement. En même temps, on a dissous les services SZUP, SIS et Renseignement MORH, mais aussi les services intérieures de UNS (Bureau de Securite National), HIS, NSEI (Service National de Renseignement Electronique) etd. En effet, il s'agit de la réforme des institutions qui existaient et de transformation des autres (par exemple, POA) ou unification des tiers (par exemple, VSA). Le service électronique de renseignement (NSEI) a été fermé car ses fonctions ont été mis en charge du service pour le renseignement électroniques stratégique (SrEI) et de l'Etablissement pour la sécurité informatique et cryptologie (dont la fondation est prévu).

Chemin de fer dans la logistique militaire

Prof dr Dragutin Jovanovic, Colonel

Circulation par chemin de fer, en accord avec les caractéristiques technologiques, est de grande importance dans le système de communications d'un pays dans sa logistique. Cette branche de l'économie donne un appui optimal à l'économie nationale et aussi à la défense nationale comme le système integral.

Dans le cadre de système de chemin de fer on assure les capacités considérables à satisfaire les besoins de la logistique militaire et la manoeuvre avec les réserves matérielles. A cause de cela, ce type de circulation devient une fonction clé dans le système de l'intérieur de la logistique militaire. Les services du chemin de fer sont prévus en cas de mobilisation et de déploiement stratégique de l'Armée de Yougoslavie.

En tenant compte des caractéristiques et de stationnement de l'infrastructure, les voies ferrées seraient en grand dégât en cas de l'agression armée, soit par les actions des diversants, soit par les actions venant de l'air ou de distance.

Méthodes logiques dans le processus de prise de décision

Mr Milutin Cupara, colonel

Il y a les faits différents qui font influence sur la prise de décision au sens militaire. Dans la théorie existante on a développé partiellement la structure de la responsabilité dans le processus de prise de décision, mais la complexité de ce processus, en tenant compte logique et fondation rationnelle, on n'a pas encore une réponse scientifique acceptable.

Auteur montre le fait que la prise de décision est avant tout une activité imaginaire, fondée sur le règlement de réflexion logique, et que la décision est le résultat de cette activité. Application des méthodes logiques durant la prise de décision est une nécessité et fait une base de départ nécessaire pour la réalisation de processus mentionné. La fonction de base de l'application est la détermination des index relevants qui permettront la comparaison des résolutions différentes au cours de la recherche de variante de l'engagement des forces disponibles dans les conditions de combat données.

Méthodologie de création des relations publiques dans l'image de marque de l'armée

Dr Novak A. Popovic

Dans les systèmes de communications et informatique, les relations publiques (Public Relations) sont de telle importance qu'elles ont été devenues une profession à part et une discipline de l'éducation.

Yougoslavie se trouve dans une phase de transition et d'adoption des propositions européennes de liberté de communications et des normatifs de la société civile ouverte. Les relations publiques dans une compétition des idées et des intérêts différents mènent vers le besoin de communication intensive dirigé vers l'objectif final. Ce type de communication peut être réalisé de meilleur façon à l'aide des méthodes de Public Relations. Dans cet article on marque ces méthodes avec une description des relations publiques chez nous et dans le monde, ainsi qu'avec un aperçu concernant les composants spécifiques militaires de ces rapports.

Partie des résultats de l'analyse comparative des recherches concernant l'armée de Yougoslavie

---

Prof. dr Hasan Hanic et Nenad Denilovic

L'Armée de Yougoslavie représente une des institutions de base de la société yougoslave d'après l'importance et le degré de confiance données par les citoyens. Etant donné qu'elle est le porteur principal de cette fonction sociale spécifique, elle provoque une attention particulière des habitants qui est beaucoup plus grande que celle des autres institutions publiques. C'est pourquoi, les recherches scientifiques et pratiques concernant les points de vue des citoyens a aussi une grande importance. Sauf cela, une société moderne a développé jusqu'aux extrêmes la compréhension des faits. On voit cela à travers l'importance donnée à l'image de marque des individus et des formes différentes de l'organisation.

L'article comprend des résultats d'une série de trois recherches des points de vue des citoyens de la RFY par rapport à l'Armée de Yougoslavie, dans la période de Janvier 2001 à Janvier 2002 qui sont liées aux questions importantes de son activité, de fonctionnement et de l'organisation. Pour avoir un aperçu à la dimension dynamique de ce fait, on a mené une analyse comparative d'une partie de trois recherches. Les problèmes compris par cette analyse comparative présentent le degré de confiance donnée par les citoyens à l'Armée de Yougoslavie et à son commandement suprême, le rapports de l'AY et la société, entrée de l'AY et de RFY dans les intégrations européennes militaires, comme le „Partenariat pour la paix“ et l'OTAN, le rapport des citoyens envers la dépolitisation, professionnalisation et modernisation de l'armée, adoption dans le système militaire d'un service réligieux, possibilité de faire le service militaire sans le port de l'armement, etc.

Rapport entre actions offensives et actions défensives

Mr Rade Slavkovic, Lieutenant-Colonel

Dans cet article, en appliquant les méthodes comparatives, on étudie les rapports entre les actions offensives et défensives à la base des conditions dictées par le milieu, les forces, l'objectif, les préparatifs et réalisation des celles-ci.

Les résultats de cette analyse montrent le sel de ces actions – quant'à l'offensive la prise de quelque chose, tandis que durant défensive, on gard l'espace. La première est fondamentale et la forme décisive de combat car elle permet de réaliser le but à atteindre. Par comparaison on détermine les caractéristiques des actions offensives et défensives, ainsi que les différences entre elles, on tire la conclusion, c'est-à-dire, donne le primat à l'une ou à l'autre.

Frappes de feux massives comme une forme des actions stratégiques

---

Dr Slobodan D. Mikic, General de brigade en retraite

Les frappes de feux massives, quand il s'agit des moyens en fonction de résolution des missions de combat armé, sont devenues la façon de réalisation des actions stratégiques. L'importance de ce mode de l'action devient de plus en plus grande à partir de la Deuxième guerre mondiale (Guerre au Vietnam, Conflit de Golfe, agression de l'OTAN contre la Yougoslavie, guerre antiterroriste en Afghanistan). Les grandes puissances militaires, avant tout les EUA, emploient les frappes de feux massives comme le mode d'emploi des forces comme la base des actions stratégiques durant les guerres menées contre les petits et moyens Etats. De cette façon, on voit tous les avantages des grandes puissances qui possèdent l'équipement moderne et sophistiqués. En même temps, une application de ces moyens permet aux grands de diminuer le risque de perte à néant.

Définition de la stratégie

Prof. dr Momcilo Sakan

Dans cet article, on fait une analyse de notion du terme stratégie et stratégie militaire. On explique le génésis et la notion primordiale de ce terme, son développement historique, puis analyse comparative de 18 analyses des définitions, ayant effort sur l'explication de l'expression avec laquelle on détermine la notion de la stratégie.

Définitions analysées sont rangées d'après les différences de base. On fait, notamment, analyse des termes et des syntagmes utilisés comme l'explication des expressions utilisées pour pouvoir montrer d'une façon claire la notion de stratégie et de stratégie militaire. Auteur montre aussi les définitions caractéristique en général qui sont de caractère descriptif car on a vu le problème de choix de terme correspondant. Enfin, la stratégie est défini comme la partie dominante de la science tournée vers le futur. La stratégie militaire est définie comme la science traitant le combat armé. On offre les preuves pour cela en mentionnant l'objet, la théorie, le langage et les méthodes.

Dégât de guerre et victimes humaines et leurs droits concernant
l'agression de l'OTAN contre la République Fédérale de
Yougoslavie

Prof. dr Stevan Djordjevic

Auteur étudie le contenu des règlements concernant la détermination de dégât de guerre causé par l'agression de l'OTAN contre la Yougoslavie (la 24 Mars à 9 Juin 1999).

Le dégât immédiat et résudiel, d'après la declaration du Gouvernement fédéral, au début du mois de Juillet 1999, est plus grand de 100 milliards de dollars américains. Les spécialistes du groupe G-17 plus, ont aussi fait une calculate de gégât à 29 milliards, 608 milions et 500.000 de dollars américains, tandis que les pertes humanines montent à deux miliards et trois cents milions de dollars américains.

On mentionne aussi que 520 personnes civiles ont été tuées, 2000 autres blessées, de même, 80 enfants tués. La vie est menacée par une variété des matières toxiques utilisées en 300000 enfants. Près de 600000 travailleurs ont perdu leurs postes de travail, 2,5 milions d'habitants ont été privés des moyens de gagner leurs vies.

On mentionne aussi les données concernant 1002 personnes tuées en tant que les soldats de l'Armée de Yougoslavie et des policiers de Ministère de l'intérieure.

Auteur étudie la base juridique pour l'accusation des créateurs et des exécutants des ordres concernant la réalisation de l'agression de l'OTAN contre la Yougoslavie, propose des mesures à prendre etc. Il propose aussi confrontation et ne propose pas le silence quand il s'agit des demandes pour la recompense des dégâts de toute sorte.

Die Militäraspekte des Beitritts der BR Jugoslawien dem Programm „Partnerschaft für Frieden“

Generaloberst Nebojša Pavković

In diesem Artikel werden die Militäraspekte der Eingliederung Jugoslawiens ins Programm „Partnerschaft für Frieden“ allumfassend und in Einzelheiten analysiert. Es wird auch die Vorgehensweise für den Beitritt diesem Programm erklärt. Die besondere Aufmerksamkeit wird den Erfahrungen der Nachbarstaaten (Rumänien, Bulgarien, Mazedonien, Albanien und Kroatien) gewidmet, die zu den Mitgliedern dieses Programms geworden sind.

Der Autor weist auf die durchgeführten Änderungen und Anpassungen der Organisation und Formation im System der Kaderausbildung in der Armee Jugoslawiens hin und hebt das Bedürfnis nach der modernen Ausrüstung (gemäß des NATO- Standards) hervor. Alle diesen Maßnahmen stehen in der Funktion der schnelleren und leichteren Eingliederung der Armee Jugoslawiens ins Programm „Partnerschaft für Frieden“. Es wird auch auf die Bedeutung der kooperativen Entwicklung und Herstellung der Militärausrüstung als Grundeinstellung der Armee in der Gründung einer Partnerzusammenarbeit.

Neben der Analyse der Ausgaben für die Armee in einigen Staaten werden in diesem Artikel die während des letzten Jahrzehnts entstandenen Probleme in der Finanzierung der Armee Jugoslawiens besprochen. Das Hauptgewicht wird auf die Lage und Probleme in der Sicherstellung der notwendigsten Mittel, einschließlich der Sonderaufträge, die wegen der unsicheren Finanzunterstützung im laufenden Jahr auf Leben und Tätigkeiten der Truppen und Institutionen beschränkend einwirken.

Im Schlußteil werden zur Verdeutlichung der ungenügenden Finanzierung der Armee die Tabellen und Graphiken mit den Angaben über die Militärbudgets der Nachbarstaaten gegeben, welche die Schlüsse des Autors über die erwähnten Probleme bestätigen.

Die Streitkräfte in der demokratischen Gesellschaft

Prof. Dr. Predrag Simić

In diesem Artikel wird vom Autor auf die Tatsache hingewiesen, daß die neuen politischen und sicherheitsbezogenen Umständen nach der Auflösung der bipolaren Einteilung der Welt das Bedürfnis nach einer Umgestaltung des Sicherheitsbereichs in der Transitionsländern und seiner Anpassung an diese Umstände auferlegt.

Auf Grund der Erfahrungen der ehemaligen sozialistischen kann man beschließen, daß die Reform des Sicherheitsbereichs die Voraussetzung für eine erfolgreiche Transition ist.

Gemäß den Gründen für die Reform des Sicherheitssektors der BR Jugoslawien und die Erfahrungen anderer europäischen Länder in Betracht ziehend, analysiert der Autor die Faktoren, die den politischen Rahmen der Strategie der Nationalsicherheit bestimmen.

Die Verteidigungspolitik der Bundesrepublik Jugoslawien

Oberst M. A. Mile Stojković

Das Grundziel der Bildung und Funktion der neuen Verteidigungspolitik der Bundesrepublik Jugoslawien ist die Staats- und Nationalwerte und Interessen gegen alle Formen von Risiken und Bedrohungen zu schützen. Um dies zu verwirklichen, ist Jugoslawien bereit, mit der internationalen Gemeinschaft mitzuarbeiten und seine Beziehungen mit anderen Staaten auf der Grundlagen der Gleichberechtigung, Gegenseitigkeit und Nichteinmischung sowie der Beachtung der Grundsätzen der UN-Charta und Dokumente von OSZE, EU und anderen internationalen Organisationen und Institutionen zu bilden.

„Partnerschaft für Frieden“ ist für Jugoslawien eine neue Realität in den internationalen Verhältnissen und dieser Frage wird eine besondere Aufmerksamkeit gewidmet. Außerdem ist es nötig, angesichts heutigen militärisch-politischen Verhältnissen die bestmöglichen zivil-militärischen Beziehungen und die Zivilkontrolle der Armee zu bilden, was auch eine von den Grundvoraussetzungen für den Beitritt Jugoslawiens den internationalen Sicherheits- und anderen Integrationsprozessen ist. Deshalb entwickelt Jugoslawien die Mechanismen für eine Dauerhemmung des Mißbrauchs der Armee durch die Politik sowie der Politik durch die Armee.

Von den politischen Einstellungen der Bundesrepublik Jugoslawien und dem strategischen Ziel seiner Regierung, daß Jugoslawien in einer absehbaren Zeit ein vollberechtigter EU-Mitglied werden sollte, ausgehend, sind für die Verwirklichung dieses Ziels viele Struktur- und andere Anpassungen des gesamten Staats- und Wirtschaftssystems durchzuführen. Dies bezieht sich vor allem auf die Übereinstimmung der bestehenden Normen in der Wirtschaft, den öffentlichen Finanzen, des Rechts u. a. sowie auf die Verteidigung, die reorganisiert und mit den entsprechenden Standards in Einklang gebracht werden muß.

Der Begriff und die Charakteristiken der Straftat des Völkermords

---

Prof. Dr Dragan Jovašević

In allen heutigen Strafgesetzen bzw. Strafgesetzbüchern werden für die Straftat des Völkermords die höchsten Strafen vorgesehen. Der Begriff und die Charakteristiken dieser Straftat, die nicht verjähren kann, werden in den ent-

sprechenden internationalen Rechtsvorschriften aus 1946 und 1948 bestimmt. In allen heutigen Strafgesetzen, einschließlich des Strafgesetzes der Bundesrepublik Jugoslawien, werden diese Straftat sowie die Gründen für die Verantwortlichkeit und Strafbarkeit des Täters in der Gruppe der Straftaten gegen die Menschlichkeit und das Völkerrecht auf fast gleiche Weise definiert.

In diesem Artikel bespricht der Autor die Charakteristiken dieser Straftat auf Grund der völker- und vergleichsrechtlichen sowie der jugoslawischen theoretischen und praktischen Gesichtspunkte. Es wird auch auf die Bedeutung dieser Straftat hingewiesen, im Hinblick auf die in der Praxis des Internationalen Gerichtshofs auf die für die schweren Verbrechen gegen das Humanitärrecht auf dem Territorium der SFR Jugoslawien ab 1991 Beschuldigten angewendeten Lösungen bzw. auf die Inkrimination im Statut des Ständigen internationalen Strafgerichts, das im April 2002. in Kraft getreten ist.

Die Reformen des Systems der Sicherheits- und Nachrichtendienste der Republik Kroatien

---

Prof. Dr Milan Milošević

Einige Elemente des gegenwärtigen Systems der Sicherheits- und Nachrichtendienste der Republik Kroatien waren schon vor der Sezession der ehemaligen Sozialistischen Republik Kroatien aus der SFR Jugoslawien bzw. vor der internationalen Anerkennung Kroatiens und seinem Empfang in den Vereinten Nationen 1992 gegründet. Der Organisation und Funktionsweise nach kann beschlossen werden, daß dieses System am Anfang das Konzept des Systems der Sicherheits- und Nachrichtendienste der Bundesrepublik Deutschland als sein Vorbild hatte. Nach dem Erwerb der Unabhängigkeit wurde ein ganz neues, System der Sicherheits- und Nachrichtendienste der Republik Kroatien aufgebaut, mit den Lösungen, die diesen der US-amerikanischen „Nachrichtengemeinschaft“ ähnlich sind. Das System war in mehreren Phasen (1993–1995, 1997) weiterentwickelt worden, aber die Voraussetzungen für eine ernste Umformung wurden erst nach dem Parlamentswahlsieg der Oppositionskoalition geschaffen. Auf die Reform haben auch viele Unregelmäßigkeiten und Mißbräuche in einigen Diensten (Verfassungsschutzdienst – SZUP, Sicherheits- und Nachrichtendienst – SIS, Kroatischer Informationsdienst – HIS) eingewirkt.

Inzwischen wurden einige begrenzten Änderungen gemacht, aber eine ganzheitliche Reform dieses Systems wurde erst nach der gleichzeitigen Verabschiedung der Strategie der Nationalsicherheit und des Gesetzes zu den Nachrichtendiensten Ende Mai 2002. Damals wurden neue Nachrichten- und Sicherheitsdienste (Nachrichtenagentur – OA, Abwehridienste – POA, Militärsicherheitsdienst – VSA) sowie die Organe der parlamentarischen und fachlichen Überwachung, Koordination und Kontrolle gegründet. Es wurde auch die Gründung noch einiger Sicherheitsinstitutionen präzise begristet. Zur gleichen Zeit wurde die Tätigkeit der Ressortnachrichten- und Sicherheitsdienste (SZUP, SIS und Nachrichtendienst des kroatischen Verteidigungsministeriums) und aller Dienste im Rahmen des Nationalsicherheitsamts – UNS (HIS,

Nationaldiens für elektronische Aufklärung – NSEI u. a). Im Grunde genommen handelt es sich hier um die Reform der bisherigen Nachrichtsinstitutionen, wobei die einigen von ihnen eigentlich nur umbenannt (z. B. POA) wurden und die anderen durch die Fusion von mehreren bisherigen Diensten (z. B. VSA) entstanden. NSEI wurde nur formal aufgelöst, da ihre Funktionen von der bis jetzt für die strategische elektronische Aufklärung zuständigen Institution (Zentrale für die elektronische Aufklärung – SrEI) und der Anstalt für die Informationssicherheit und Kryptoschutztechnologie, derer Gründung vorgesehen ist, übernommen werden.

Der Eisenbahnverkehr in der Militärlogistik

Oberst Prof. Dr Dragutin Jovanović

Als einer von den Verkehrszweigen hat der Eisenbahnverkehr nach seiner technisch-technologischen Merkmalen eine außerordentliche Stelle im Verkehrssystem des Landes und seiner Nationallogistik. Durch seine gute Funktion trägt er zu der bestmöglichen Logistikunterstützung der Nationalwirtschaft und dem einheitlichen System der Nationalverteidigung bei.

Im Rahmen des Eisenbahnverkehrs werden die wichtigen Transportkapazitäten für die Militärlogistik bzw. verschiedene Beförderungen und Manöver der Materialreserven sichergestellt. Deshalb ist der Eisenbahnverkehr eine von den Grundfunktionen der Verkehrsunterstützung im Rahmen der Militärlogistik. Die umfangreichen Dienstleistungen werden für die Fällen der Mobilisation und strategischen Entwicklung der Armee Jugoslawiens.

Unter Berücksichtigung der Charakteristiken und Stationärinfrastruktur würde der Eisenbahnverkehr in einer Aggression wesentlich zerstört, aber nicht völlig paralyisiert werden. Die Zerstörungen und Hemmungen der Funktion des Eisenbahnverkehrs, die das Kampfplatz isolieren und die Verluste beibringen sollen, werden durch die verschiedenen Handlungen des Aggressors – von den üblichen Sabotagenakten bis Handlungen aus dem Luftraum und Distanz – bewirkt.

Die logischen Methoden im Prozeß des Entscheidens

Oberst M. A. Milutin Cupara

Auf das Militärentscheiden wirken die verschiedenen Faktoren ein, die zum größten Teil veränderlich sind. In der bestehenden Theorie des Militärentscheidens werden die Strukturen und Zuständigkeiten im Prozeß der Entscheidung in bestimmten Ausmaß erarbeitet, aber die Vielschichtigkeit dieses Prozesses ist vom Standpunkt der logischen und rationalen Bergündung aus wissenschaftlich noch nicht genügend erklärt.

Der Autor weist auf die Tatsache hin, daß das Entscheiden in erster Linie eine auf den Regeln des logischen Denkens gegründete Denktätigkeit ist, mit der Entscheidung als Ergebnis dieser Tätigkeit. Der Einsatz der logischen

Methoden im Prozeß des Entscheidens ist notwendig und bildet die Ausgangsbasis für das rationale Entscheiden. Die Grundfunktion ihrer Anwendung ist die Ermittlung der relevanten Merkmalen, welche ermöglichen, die verschiedenen Lösungen zu vergleichen und die bestmögliche Form des Einsatzes der verfügbaren Kräfte in den genau bestimmten Kampfumständen herauszufinden.

Die Methodologie der Gestaltung der Öffentlichkeitsarbeit und des Images in der Armee

---

Dr. Novak A. Popović

In der entwickelten Informations- und Kommunikationssystemen hat die Öffentlichkeitsarbeit (Public Relations) eine so große Bedeutung, daß sie seit langem eine Professionelltätigkeit und Ausbildungsdisziplin geworden ist.

Jugoslawien befindet sich in der Phase der Transition und Annahme der europäischen Normen der Kommunikationsfreiheit und der offenen Zivilgesellschaft. Die Öffentlichkeitsarbeit in einem differenzierten Wettbewerb von Ideen sowie Struktur-, Geschäfts- und anderen Interessen bringen das Bedürfnis nach einer intensivierten gezielten Kommunikation hervor. Solche Öffentlichkeitsarbeit wird am besten durch die Methoden von Public Relations realisiert. In diesem Artikel werden diese Methoden und ein kurzer Vergleich der Öffentlichkeitsarbeit in Jugoslawien und in der Welt angegeben, mit dem besonderen Überblick über einige spezifischen Militärkomponenten solcher Beziehungen.

Ein Teil der Ergebnisse der Vergleichsanalyse der Forschungen der Armee Jugoslawiens

---

Prof. Dr. Hasan Hanić und Nenad Danilović

Die Armee Jugoslawiens ist der Bedeutung und dem von den Bürgern erwiesenen Vertrauen nach eine von den Grundinstitutionen des Staats. Als Trägerin einer besonderen Gesellschaftsfunktion erregt sie mehr Aufmerksamkeit als andere Institutionen, so daß die wissenschaftlichen und angewandten Forschungen der Einstellungen der Bürger zu der Armee um so wichtiger sind. Die gegenwärtige Gesellschaft hat außerdem einen Grundsatz entwickelt, nach dem die Deutung wichtiger als die Tatsachen selbst sei. Es wird am besten durch die dem Image einer Einzelperson oder einer Organisation zugeschriebene Bedeutung gezeigt.

Dieser Artikel beinhaltet die Ergebnisse einer im Zeitraum von Januar 2001 bis Januar 2002 durchgeführten Reihe von drei Forschungen der Einstellungen der Bürger zu der Armee, die sich auf die wichtigen Fragen über ihre Tätigkeit, Funktion und Organisation beziehen. Um die Einsicht in die dynamische Dimension des erforschten Phänomens zu gewinnen, wurde eine Vergleichsanalyse der Ergebnisse aller drei Forschungen vorgenommen. Das durch

die Vergleichsanalyse umfasste Problemfeld schließt auch die folgenden Fragen ein: der Grad des von den Bürgern erwiesenen Vertrauens zu der Armee und ihrer Führung, die Beziehung zwischen der Armee und der Öffentlichkeit, den Beitritt Jugoslawiens und der Armee zu den größeren Militärintegrationen wie „Partnerschaft für Frieden“ und NATO, die Meinung der Bürgern über die Entpolitisierung und Professionalisierung der Armee, die Modernisierung der Ausrüstung, die Einführung der Militärseelsorge, der Zivildienst unter Berufung auf Religions- und andere Gründe, u. a.

Das Verhältnis zwischen den Angriffs- und Verteidigungshandlungen

---

Oberstleutnant M. A. Rade Slavković

Durch die Anwendung der Vergleichsmethode werden in diesem Artikel die Verhältnisse zwischen den Angriffs- und Verteidigungshandlungen auf Grund der Umstände, Kräfte, Zeile, Vorbereitung und Durchführung sowie der Ergebnisse erörtert.

Die Ergebnisse der Analyse der Verhältnisse zwischen den Angriffs- und Verteidigungshandlungen weisen darauf hin, daß Wesentliches bei dem Angriff die Eroberung und bei der Verteidigung die Erhaltung des Raums sei. Der Angriff ist die Grund- und Lösungsform der kampfhandlungen, da durch ihn das Ziel erreicht wird. Durch den Vergleich werden die Determinanten der Angriffs- und Verteidigungshandlungen sowie die Ähnlichkeiten und Unterschiede ermittelt. Auf Grund dessen zieht man die Schlußfolgerung bzw. entscheidet sich für die eine oder die andere Handlung.

Die Massivfeuerstöße als eine Form der strategischen Handlungen

---

Generalmajor i. R. Dr. Slobodan B. Mikić

Die Massivfeuerstöße sind von einem Mittel in der Funktion der Lösung der einzelnen Aufgaben im bewaffneten Kampf zu einer Form der strategischen Kampfhandlungen geworden. Ihre Bedeutung wächst ständig von dem Zweitem Weltkrieg an (der Vietnamkrieg, der Golfkrieg, der Krieg der NATO gegen Jugoslawien und der Krieg gegen die Terroristen in Afghanistan).

Die großen Militärmächte, vor allem die Vereinigten Staaten von Amerika, benutzen die Massivfeuerstöße als Grundform der strategischen Kampfhandlungen in den gegen die mittelgroßen und kleineren Staaten geführten Kriegen. Auf diese Weise kommen zum Ausdruck alle Vorteile, welche die großen Militärmächte durch die Besitzung der modernsten Ausrüstung haben. Die Anwendung dieser Mittel ermöglicht gleichzeitig der Großmächten, die eigenen Verluste der Menschen und Kampftechnik zu minimieren.

Auf Grund der Analyse der Erfahrungen mit dem Einsatz der Massivfeuerstöße in den gegenwärtigen Kriegen und der Merkmalen dieser Handlungsform als einer strategischen Kategorie bewertet der Autor die Massivfeuerstöße als einen Teil der neuen Erkenntnisse in der Theorie.

In diesem Artikel werden die Begriffe „Strategie“ und „Militärstrategie“ analysiert. Es werden die Entstehung und die ursprüngliche Bedeutung des Terminus „Strategie“ sowie seine geschichtliche Entwicklung erklärt. Der Autor gibt auch eine Vergleichsanalyse von 18 charakteristischen Definitionen, wobei das Hauptgewicht auf die Erklärung der die Bedeutung des Strategiebegriffs bestimmenden Aussagen und Ausdrücken gelegt wird.

Die analysierten Definitionen werden nach Grundunterschieden eingeteilt. Die Termini und Syntagmen, welche in der Definition als Definientia benutzt waren, werden besonders erörtert. Es wird insgesamt 18 Termini und Syntagmen analysiert. Dabei weist man auf die Vor- und Nachteile der aufgeführten Aussagen und Ausdrücke für eine komplexe Bestimmung des Strategiebegriffs hin, so daß durch diese Präliminarien die Begriffe „Strategie“ und „Militärstrategie“ vielseitiger erfasst werden kann.

Der Autor gibt auch die charakteristischen Definitionen der Strategie im allgemeinen und der Militärstrategie. Die Definition der Strategie im allgemeinen ist mehr eine Beschreibung, da es das Problem der Auswahl des richtigen Terminus für die Bestimmung des Definiens in der Definition gibt. Diese Strategie wird als nach der Zukunft gerichteter vorherrschender Teil einer Wissenschaft oder Tätigkeit definiert. Der Autor trennt die Militärstrategie von dem allgemeinen Strategiebegriff und definiert sie als die Wissenschaft vom bewaffneten Kampf. Diese Einstellung gründet der Autor auf die Identifikation und die Erklärungen der Grundelemente der Militärstrategie: Gegenstand, Theorie, Terminologie und Methode.

Kriegsschaden, Menschenopfer und Rechte im Hinblick auf die Aggression der NATO gegen die Bundesrepublik Jugoslawien

---

Prof. Dr. Stevan Dorđević

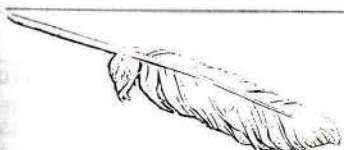
Der Autor bespricht die Vorschriften, die sich auf die Feststellung des durch die Aggression der NATO gegen die BR Jugoslawien (von 24. März bis 9. Juni 1999) unmittelbar oder mittelbar verursachten Kriegsschadens beziehen.

Dem Bericht der Jugoslawischen Bundesregierung (Anfang Juli 1999) nach betrage der materielle und immaterielle bzw. der unmittelbare und mittelbare Schaden mehr als 100 Milliarden Dollar. Die Experten aus der „Gruppe 17 Plus“ haben eingeschätzt, daß der durch die NATO-Luftangriffe zugefügte Wirtschaftsschaden 29.608.500.000 Dollar betrage und der Verlust des Menschenkapitals wurde in der Gesamtschadenberechnung mit 2,3 Milliarden Dollar errechnet.

Diese Arbeit gibt auch die folgenden Angaben; 520 Zivilisten und 80 Kinder haben das Leben verloren, 2.000 Personen wurden schwer verwundet, das Leben und Gesundheit von 300.000 Kinder wurden bedroht, 600.000 Personen haben ihre Arbeitsplätze verloren und um 2,5 Mio. Bürger sind ohne

lebensnotwendigen Mittel geblieben. Es wird auch angegeben, daß 1.002 Angehöriger von Armee Jugoslawiens oder des serbischen Innenministeriums das Leben verloren haben.

Es werden auch die Rechtsgründe für die Verantwortlichkeit der Auftraggeber und der Befehlsempfänger für den der Zivilbevölkerung Jugoslawiens zugefügten Schaden erörtert. Der Autor schlägt einige konkreten Maßnahmen in bezug auf die Schadenersatzansprüche vor und erklärt sich gegen die Einstellungen, auf die Feststellung des verursachten Schadens nicht zu beharren.

Военные аспекты вступления СРЮ в Программу „Партнерство во имя мира“

Генерал полковник Небойша Павкович

В статье производится всесторонний и подробный анализ военных аспектов вступления Союзной Республики Югославии в Программу „Партнерство во имя мира“ и объясняется процедура присоединения к этой программе. Особое внимание посвящается опыту соседних стран (Румыния, Болгария, Македония, Албания, Хорватия), которые уже стали ее участниками.

Автором указывается на уже осуществленные организационные преобразования системы обучения кадров Войска Югославии и подчеркиваются нужды нашей армии в современном вооружении и военном оборудовании по стандартам НАТО. Все эти меры ускоряют и облегчают присоединение Войска Югославии к Программе „Партнерство во имя мира“. Автором тоже подчеркивается важность развития кооперации и производства вооружений и военного оборудования как основного стремления Войска Югославии в период учреждения партнерского сотрудничества.

Кроме анализа военных расходов некоторых стран, в статье рассматриваются проблемы финансирования Войска Югославии за последнее десятилетие. Вкратце рассматриваются состояние и проблемы удовлетворения элементарных нужд, в том числе и выполнения внеочередных задач, которые из-за недостаточности финансовых средств в текущем году ограничивают деятельность войск и военных учений в целом.

Наконец, в качестве иллюстрации недостаточного финансирования Войска Югославии в таблицах и графиках приводятся данные о военных бюджетах соседних стран, которые подтверждают выводы автора о вышеуказанных проблемах.

Вооруженные силы в демократическом обществе

Проф. д-р Предраг Симич

Автором указывается на факт о том, что новая ситуация в отношении политики и безопасности после исчезновения биполярного

разделения мира навязывает необходимость проведения реформ в области безопасности в странах в транзитии и их согласование с такой ситуацией.

Опыт бывших социалистических стран навязывает вывод, что реформы в области безопасности на самом деле являются предпосылкой успешной транзитии.

В согласии с причинами реформы сектора безопасности СРЮ, которые также в статье рассматриваются вместе с опытом других европейских стран, автором анализируются факты, которыми определяются политические рамки для создания стратегии национальной безопасности.

Политика обороны Союзной Республики Югославии

Канд. наук Миле Стойкович, полковник

Основной целью строительства и функционирования новой политики обороны СР Югославии является обеспечение и защита государственных и национальных ценностей и интересов от всех форм риска и угроз. Для достижения этой цели наша страна готова сотрудничать с международным содружеством, в также строить отношения с другими государствами на основах равноправия, взаимности и невмешательства во внутренние дела, при уважении Грамоты ООН и документов ОБЕС, ЕС и других международных организаций и институтов.

Программу „Партнерство во имя мира“ СР Югославия считает новой реальностью в международных отношениях и этому вопросу посвящает особое внимание. Кроме указанного, учитывая нынешние военнополитические отношения в Европе, необходимо построить оптимальные гражданско-военные отношения и гражданский контроль над войском, что является одним из основных предварительных условий для вступления СРЮ в международные процессы, связанные с безопасностью, интеграцией и др. В связи с этим СРЮ развертывает механизмы, которые должны надежно предотвратить политическое злоупотребление войском, а также военное злоупотребление политикой.

Исходя из политических положений СР Югославии и, в рамках их, из стремления Союзного правительства осуществить стратегическую цель, заключающуюся в том, чтобы страна в близком будущем стала полноценным членом Европейского союза, предварительно надо провести многочисленные структурные и другие приспособления государственной и хозяйственной систем. Это в первую очередь относится к согласованию существующих решений в области экономики, общественных финансов, юридического порядка и т. д., в частности к области обороны, которую необходимо реорганизовать и согласовать с соответствующими стандартами.

Проф. д-р Драган Йовашевич

Для геноцида как уголовного преступления предусматриваются самые строгие наказания во всех современных уголовных законах (кодексах). Понятие и характеристики этого уголовного преступления, которое со временем не устаревает, определяются в международных прововых актах (из 1946 и 1948 гг.). Во всех современных уголовных кодексах, включая и Уголовный кодекс СР Югославии, в группе уголовных проступлений против человечества и международного права это уголовное преступление и основы для ответственности и наказания совершившего такое преступление определяются почти одинаковым способом.

Автором рассматриваются и характеристики геноцида как уголовного преступления в согласии с международно-правовыми, сравнительно-правовыми и югославскими (теоретическими и практическими) правовыми аспектами. Им также указывается на значение этого уголовного преступления в свете решений, имеющих на практике Международного трибунала для лиц, ответственных за серьезные нарушения гуманитарного права на территории СФРЮ, начиная с 1991 года, т. е. в связи с этим видом обвинения в Уставе Постоянного международного уголовного суда (вступившего в силу апреля 2002 года).

Реформы системы безопасности и разведки Республики Хорватии

Проф. д-р Милан Милошевич

Отдельные элементы актуальной системы безопасности и разведки Республик и Хорватии были приняты до сецессии бывшей СР Хорватии из состава СФРЮ, т. е. до международного признания этой республик си ее приема в ООН (1992). На основании организации и способа функционирования можно сделать вывод, что концепция этой системы в начале была устроена по образцу системы безопасности и разведки ФР Германии. После приобретения независимости в Республике Хорватии создана новая система безопасности и разведки, решения которой похожи на характерные решения „разведывательного содружества“ Соединенных Штатов Америки. Система достраивалась в нескольких этапах (1993–1995 и 1997), но условия для серьезной реконструкции сошлись только после победы оппозиционной коалиции на парламентных выборах. На реформу влияли и многочисленные неправильности и злоупотребления в работе отдельных служб СЗУП (Служба защиты конституционного порядка), СИС (Служба безопасности и разведки), ХИС (Хорватская разведывательная служба).

Тем временем сделаны некоторые реформистские промежуточные ходы, ограниченного объема, но полную реформу этой системы обозначили одновременное принятие Стратегии национальной безопасности и Закона о службах безопасности под конец марта 2002. года. Тогда основаны новые службы разведки и безопасности ОА (Разведывательное агенство), ПОА (Контрразведывательное агенство), ЦСА, а также органы парламентарного и специального надзирательства, координации и контроля, а также уточнено время оформлениа еще некоторых учреждений безопасности. Одновременно прекратили свою работу ведомственные разведка и служба безопасности СЗУП, СИС и Разведывательная служба МОРХ, но также и службы внутри УНС (Бюро национальной безопасности), ХИС, НСЭИ (Национальная служба электронной разведки) и т. д. По сути, речь идет о реформировании до тех пор существующих разведывательных учреждений, причем некоторые из них были переименованы (например, ПОА), а другие созданы объединением нескольких служб например, ВСА (Агенство военной безопасности). Электронная разведка НСЭИ только номинально отменена, потому что ее функции должно принять учреждение, которое до сих пор было ответственно за стратегическую электронную разведку (СрЭИ) и институт информационной безопасности и криптозащитной технологии (его оформление предусматривается).

Железнодорожный транспорт в военном тыловом обеспечении

Проф. д-р Драгутин Йованович, полковник

Железнодорожный транспорт как транспортная группа в согласии с основными техничеcko-технологическими характеристиками имеет исключительное значение в транспортной системе страны и ее национальном тыловом обеспечении. Своим успешным функционированием способствует обеспечению оптимальной тыловой поддержки национальной экономики, а этим и национальной обороне как единой системе.

В рамках железнодорожного движения обеспечиваются значительные транспортные мощности для потребностей военного тыла, с целью осуществления различных перевозок и маневра военной техники. Поэтому железнодорожный транспорт является и ключевой подфункцией транспортной поддержки у рамках военного тылового обеспечения. Массовое использование железнодорожного транспорта предусматривается в случае мобилизации и стратегического развертывания Войска Югославии.

Учитывая его характеристики и стационарность, железнодорожный транспорт в условиях агрессии потерпел бы значительные разрушения, но не был бы полностью парализованным. Разрушение и нарушение функционирования железнодорожного транспорта,

с целью изолирования отдельных театров военных действий и нанесения потерь, достигаются разнообразными видами действий агрессора – начиная с классических диверсий, вплоть до действий из воздушного пространства и на расстоянии.

Логические методы в процессе принятия решения

Канд. наук Милутин Цупара, полковник

На принятие воинского решения влияют разнообразные факторы, причем многие из них являются весьма изменчивыми. В существующей теории воинского принятия решения в некоторой степени имеются разработанные структура и компетенции в процессе принятия решений, но замечается, что его сложность, с точки зрения логической и рациональной обоснованности, все еще недостаточно научно разъяснена.

Автором указывается на факт, что принятие решения является превосходно активностью ума, основанной на правилах логического мышления, и что решение представляет собой результат такой активности. Применение логических методов в процессе принятия решения – необходимость и составляет исходную основу для рационального принятия решения. Основная функция их применения заключается в уточнении релевантных показателей, обеспечивающих сравнение различных решений при обнаружении оптимального варианта для привлечения имеющихся в распоряжении сил в строго определенных боевых условиях.

Методология создания отношений с общественностью и общественного облика войска

Д-р Новак А. Попович

В развитых информационно-коммуникационных системах отношения с общественностью (Public Relations) настолько значительны, что уже давно стали отдельной профессиональной деятельностью и образовательной дисциплиной.

Югославия находится в фазе транзиции и принятия правил коммуникации и норм открытого гражданского общества. Отношения с общественностью в дифференцированном соревновании идей и структурных, деловых и других интересов навязывают необходимость в более интенсивной, целенаправленной коммуникации. Такая форма общественного поведения лучше всего осуществляется при помощи методов Public Relations. В статье выделяются такие методы, давая краткое сравнение состояния отношений с общественностью у

нас и в мире, причем особое внимание уделяется некоторым специфичностям военной составляющей этих отношений.

Часть результатов сравнительного анализа исследований о Войске Югославии

Проф. д-р Хасан Ханич и Ненад Данилович

По своему значению и степени доверия, оказываемого ему гражданами, Войско Югославии является одним из основных государственных институтов. Будучи носителем специфичной общественной функции, оно вызывает более сильный интерес общественности, чем некоторые другие институты, тако что, благодаря этому, научные и прикладные исследования об отношении граждан к Войску обладают большим значением. Наряду с этим, в современном обществе до предела развит принцип, по которому факты не имеют значения, но их толкование. Это наилучше проявляется в том, какое значение уделяется публичному облику отдельных лиц или любому облику организации.

В статье содержатся результаты серии из трех исследований отношения граждан СРЮ к Войску, которые занимались важными вопросами, связанными с его активностью, функционированием и организацией. С целью ознакомления с динамическим измерением изучаемого явления, сделан сравнительный анализ части результатов всех трех исследований. Проблемы, охваченные сравнительным анализом: степень доверия граждан к Войску Югославии и его руководящей верхушке, отношение Войска Югославии и общественности, происхождение СРЮ и ВЮ к более широким военным интеграциям, какими являются Программа „Партнерство во имя мира“ и НАТО, и отношение граждан к деполитизации и профессионализации ВЮ, к модернизации вооружений, введению религиозной службы в командования и воинские части, возможности службы без ношения оружия, если новобранцу это налагают религиозные или другие причины, и т. д.

Взаимоотношение наступательных и оборонительных действий

Канд. наук Раде Славкович, подполковник

Пользуясь сравнительным методом, автор в статье рассматривает взаимоотношение наступательных и оборонительных действий на основании условий, в которых они проводятся, сил для их проведения, целей, подготовок и проведения и осуществленных результатов.

Результаты анализа взаимоотношения наступательных и оборонительных действий указывают на то, что сущностью наступления является захват, а обороны – сохранение пространства. Наступление – основной и решающий вид боевых действий, ибо им осуществляется цель. Сравнением утверждаются детерминанты наступающих и оборонительных действий, а также схожества и отличия, и на основании этого делается вывод, т. е. дается преимущество одним или другим действиям.

Массовые огневые удары как способ стратегических действий

Д-р Слободан Б. Микич, генерал-майор в отставке

Массовые огневые удары из средства в функции решения отдельных задач превратились в способ стратегических боевых действий. Их значение после Второй мировой войны постоянно увеличивается (Вьетнамская война, Война в Персидском заливе, НАТО – югославская война и Антитеррористическая война в Афганистане).

Мощные державы, в первую очередь США, массовые огневые удары используют как основной способ стратегических боевых действий в войнах, которые ведут против малых и средних государств. Таким образом полностью проявляются все преимущества, которыми они обладают, благодаря самой современной военной технике. Одновременно, использование этой техники предоставляет возможность этим державам свести к минимуму собственные потери в живой силе и военной технике.

Анализируя опыт применения массовых огневых ударов в современных войнах, наряду с предоставлением характеристик этого способа действия как стратегической категории, автор массовые огневые удары оценивает как часть новых сознаний в теоретическом фонде.

Определение стратегии

Проф. д-р Момчило Сакан, полковник

В статье подвергается анализу понятие стратегии и военной стратегии. Объясняет происхождение и первобытное значение термина стратегия, а потом приводится сравнительный анализ 18 характерных определений, причем главное внимание уделяется объяснению высказываний и выражений, которыми определяется значение понятия стратегии.

Определения, подвергаемые анализу, классифицируются на основании имеющихся в них разниц. Особому анализу подвергались термины и синтагмы, используемые в качестве дефиниенса в определении. Всего анализу подвергалось 18 терминов и синтагм, в ходе которого указывалось на преимущества и недостатки указанных высказываний и выражений для комплексного определения понятия стратегии, так что посредством этих прелиминарий, можно более комплексно толковать понятие стратегии и военной стратегии.

Автором приводятся и характерные определения стратегии вообще и военной стратегии в частности. Определение стратегии вообще по своему характеру описательно, ибо возникла проблема выбора настоящего термина для определения дефиниенса в определении. Она определяется как доминантная часть науки или области деятельности, устремленной к будущему. Военную стратегию автор выделяет из общего понятия стратегии и определяет как науку о вооруженной борьбе. Такую позицию он доказывает на основании опознавания и объяснения основных конституант военной стратегии: теории, языка и методов.

Военный ущерб и человеческие жертвы и права, связанные с агрессией Североатлантического пакта на Союзную Республику Югославию

Проф. д-р Стеван Джорджевич

Автором рассматривается содержание нормативных актов, относящихся к определению военного ущерба, вызванного прямо или косвенно агрессией сил НАТО на СР Югославию (24 марта – 9 июня 1999).

Материальные и нематериальным, т. е. прямые и косвенные потери, в согласии с сообщением Союзного правительства в начале июля 1999. года превышают 100 миллиардов долларов США. Специалисты Группы 17 плюс также сообщили, что экономические потери, вызванные бомбардировкой НАТО, составляют 29 миллиардов, 608 миллионов и 500 тысяч долларов США, а потери в человеческом капитале составляют два миллиарда и триста миллионов долларов США в расчете общих потерь.

В работе приводятся данные о том, о жизни потеряли 520 гражданских лиц, вследствие действия авиации НАТО тяжелые и легкие ранения получили 2000 лиц, жизнь потеряло 80 детей, жизнь и здоровье 300000 детей подвергнуто угрозе, 600000 рабочих остались без работы и около 2,5 миллионов граждан без средств для удовлетворения жизненных потребностей. Также приводятся данные, что 1002 лица потеряли жизни в рядах Войска Югославии или Министерства внутренних дел Сербии.

Автором подробно рассматривается правовая основа для ответственности руководства и исполнителей агрессии – сил НАТО, за нанесенные потерь гражданскому населению Югославии, и предлагаются конкретные меры, связанные с возмещением ущерба, причем он возражает молчаливой позиции, в согласии с которой не надо настаивать на уточнении масштабов ущерба.

Ликовно-графички уредник
Божидар Мркоња

Језички редактор
Нада Драгишић

Преводиоци:

на енглески
Душанка Пивљанин

на француски
Милан В. Петковић

на немачки
Александар Сенић

на руски
Зоран Стевановић

Коректор
Бојана Узелац

Тираж 1.400 примерака

Штампа: ВОЈНА ШТАМПАРИЈА – БЕОГРАД, Генерала Жданова 40 б

На основу мишљења Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије,
бр. 413-00-1203/2001-01, од 12. 09. 2001. године, часопис је ослобођен пореза на промет.

УДК – Центар за војнонаучну документацију и информације (ЦВНДИ)